Slovensko protestantsko društvo
Primož Trubar

LUBI SLOVENCI

Glasilo za člane društva

Letnik: 2010 Številka: 15 ISSN 1854-7109

LUBI SLOVENCI

Glasilo za člane društva

Letnik: 2010

Številka: 15

Izdalo:
Slovensko protestantsko
društvo Primož Trubar
zanj mag. Viktor Žakelj

Urednik: Dušan Voglar

Oblikovanje:
Kazimir Rapoša

Tisk: Cicero Begunje d. o. o.

Naklada: 750 izvodov

ISSN 1854-7109

Slovensko protestantsko društvo
Primož Trubar
1000 Ljubljana, Tivolska 50/X
info@drustvo-primoztrubar.si
www.drustvo-primoztrubar.si

KAZALO

3 Potrebujemo novega Trubarja! *mag. Viktor Žakelj*

3 Dan Primoža Trubarja: Nov državni praznik

5 Kako smo dobili praznika, *mag. Viktor Žakelj*

8 Spominska plošča Primožu Trubarju v Gorici, *Igor Komel*

9 Dr. Silvano Cavazza ob odkritju spominske plošče v Gorici

10 Potovanje v prihodnost Primoža Trubarja: Trubarjeva hiša literature v Ljubljani, *Tatjana Pristolič*

12 Društveni študijski večeri, *dr. Božidar Debenjak*

13 Počastitve dneva reformacije leta 2010

13 Majda Širca v Mariboru 29. oktobra

15 Aleš Gulič v Gornji Radgoni 22. oktobra

16 Škof mag. Geza Erniša v Murski Soboti 27. oktobra

17 Dr. Igor Lukšič v Murski Soboti 27. oktobra

18 Mag. Viktor Žakelj v Ljubljani 28. oktobra

19 Jure Piano v Velenju 29. oktobra

20 Michael Karwounopulus v Ljubljani 30. oktobra

21 Dr. Mihael Glavan v Krškem 2. novembra

24 Dr. Melita Zemljak Jontes v Sevnici 11. novembra

26 Maribor: Glasbena in baletna stvaritev Pro-test, *Ala Peče*

26 Gornja Radgona: Globoka žlahtnost Bachove glasbe, *V. Violeta Deutsch Mesarič*

27 Murska Sobota: Obeležna plošča Martinu Luthru

28 Ljubljana: Spomenik protestantskim piscem in tiskarjem, *Bernarda Menart*

28 Puconci: Duhovne vrednote v delih slikarja Nikolaja Beera, *Simon Sever*

28 Velenje: Opomin in spodbuda Trubarjevega humanizma

29 Ljubljana: Partnerstvo cerkvenih občin Ljubljana in Wolfschlugen, *mag. Geza Filo*

29 Rašica: Sporočilo Trubarjeve dediščine

30 Krško: »Le enkrat se zgodi, da ti poklicno pot prekriža tako dragocena knjiga ...«, *Polona Brenčič*

31 Sevnica: Na obisku pri Juriju Dalmatinu, *Alenka Černelič Krošelj*

32 *Slava vojvodine Kranjske* o protestantizmu, *dr. Božidar Debenjak*

38 Ob Trubarjevem opusu. Zasuki z *Zbranimi deli* Primoža Trubarja, *dr. Jonatan Vinkler*

41 Sozvočje med zgodovino človeštva in naravo Zemlje: Jürgen Moltmann o človekovih pravicah, pravicah človeštva in pravicah narave, *dr. Cvetka Hedžet Tóth*

43 Po poteh delovanja Spominskega doma Števana Küzmiča, *Katja Ajdnik*

44 Kulturni center Primoža Trubarja v Šentjerneju, *Elizabeta Kušljan Gegič*

45 Društvene ekskurzije v letu 2010, *V. Violeta Deutsch Mesarič*

45 Ekskurzija v sosednji slovanski državi 28.–30. maja 2010, *Maca in Savin Jogan, V. Violeta Deutsch Mesarič*

48 Ogled deželne razstave *Renesansa in reformacija* 10.–12. septembra 2010, *V. Violeta Deutsch Mesarič*

49 Podružnica Murska Sobota v letu 2010, *Geza Farkaš*

50 Nagovor ob odprtju razstave 16. likovne kolonije Primož Trubar, *mag. Viktor Žakelj*

51 Podružnica Posavje v letu 2010, *Alenka Černelič Krošelj*

52 Javni zavod Trubarjevi kraji v letu 2010

56 Problematika sistemske ureditve financiranja in delovanja Javnega zavoda Trubarjevi kraji, *Matjaž Gruden*

58 Občni zbor društva leta 2010

61 Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar v letu 2010, *mag. Viktor Žakelj*

61 Revija *Stati inu obstati*, št. 11-12, *dr. Marko Kerševan*

64 Reformacija – ikona slovenstva, *dr. Cvetka Hedžet Tóth*

66 Vrnimo ljudem knjigo

POTREBUJEMO NOVEGA TRUBARJA!

Okoli nas je polno narcisov. Prepričani so, da se je zgodovina začela z njimi: vse vedo; kar delajo, je najboljše od možnega; sploh so naj, naj. Toda ...

Naši predniki, pa naj so prišli z jugo- ali severovzhoda, so bili zagotovo najbojevitejše slovansko pleme, sicer se ne bi mogli zagozditi tako globoko med romanska in germanska plemena. Poselili smo križpotje Evrope in naše ozemlje je od vekomaj predmet poželenja številčnejših sosedov.

Nič dobrega in slabega, kar je spočela in počela (danes čedalje bolj utrujena) Evropa, nas ni zaobšlo. Zavrgli smo boginjo Živo ter preživete bogove nad oblaki, verjeli Cirilu in Metodu in postali kristjani. Na pragu novega veka smo zaupali Trubarju in njemu zvestim, da mora človek sam določati odnos do tuzemskega in tistega, kar nas presega. V času druge svetovne vojne smo večinsko stopili na stran protihitlerjevske koalicije, na njenih temeljih nastaja nova Evropa, ki naj postane kvintesenca sodobnega sveta.

Vsa ta velika dejanja, polna iskrenega upanja in tudi krvi, so nas ustrojila. Postali smo prilagodljivi. Ta naša značajska lastnost pa zaobjema vse, od hlapčevstva do (pretkane) upornosti. Po vsakem valu, ki je zavel čez ta raj pod Triglavom, smo se še krčeviteje oprijeli tega križpotja, pozabili zlo, ki ga je vsakokratni val naplavil, in, vsaj v podzavesti, ohranili vse novo, osvobajajoče, kar nam je prinesel.

Reformacija je bila največje duhovno, politično, kulturno in posredno tudi ekonomsko gibanje sredi prejšnjega tisočletja, je ne le simbolni, ampak tudi dejanski konec srednjega in začetek novega veka, ki pa se izteka. Razviti del sveta ja pred »novim novim vekom«. Zato je primerjava teh dveh časov ne le dopustna, ampak tudi potrebna. Ljudski glas je to strnil v sintagmo: naš prostor potrebuje novega Trubarja, svet pa novega Luthra.

Je to le retorična bravura ali kaj več? Držalo bo slednje. Najprej: protestantizem ni bil samo upor zoper takratni izprijeni katolicizem, zoper papeštvo, bi znal reči Trubar, bil je upor tudi zoper netržno alokacijo kapitala (prodajanje odpustkov, zidava cerkva), in nenazadnje: sproženo je bilo nastajanje narodov in držav, ki kasneje postane praksa tudi ljudstev drugih kontinentov.

Politični interesi Habsburžanov in Rima so preprečili, da bi postali protestantski narod, podobni severnjakom, ki so nam danes pogosto za vzgled. Verovali bi na protestantski način, osvojili bi protestantsko logiko in živeli v duhu protestantske etike – in tudi naš zdajšnji kapitalizem bi znal biti drugačen.

Naše spominjanje na Trubarja, največjega Slovenca prejšnjega tisočletja, na Dalmatina, ki sodi med najbolj nadarjene Slovence vseh časov, na Bohoriča, našega prvega šolnika, na Mandeljca, našega prvega Gutenbergovega »učenca«, ne sme biti le nostalgija po ljudeh in časih, ki so nam pri srcu, ampak mora biti predvsem vzpodbuda za razmislek o tem, kaj moramo storiti danes, jutri, pojutrišnjem, da bomo »stali in obstali« (kakor pravi Trubar v *Katekizmu* iz leta 1550) v tem globalizirajočem svetu, ki mendra vse, kar nam je bilo do sedaj sveto, ni pa še jasno, kaj je tisto novo, kar nam bo omogočilo preživetje na tem vsak dan bolj izčrpanem planetu.

Mi smo kozarec vode v morju združujoče se Evrope, a nismo brez vonja in okusa. Trubar in kasneje Dalmatin sta nam dala knjižni jezik in nas tako postavila ob bok številčnejših sosedov. Od tedaj dalje so jezik, umetnost, kultura naši »kralji«, s katerimi smo zoreli in končno dozoreli, da smo lahko ob koncu tisočletja iz naroda postali v državo organizirana skupnost.

Na pobudo Aškerca in v »režiji« velikega domoljuba župana Hribarja je imenitni Bernekerjev Trubar že stoletje med nami. Pobudo Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar za postavitev novega spomenika protestantizmu, slovenski knjigi oziroma kar naši kulturi je župan Zoran Janković sprejel in razumel, kipar Vodopivec pa na moderen način povedal, da sta slovenska beseda in slovenska knjiga še vedno vogelna kamna slovenstva.

Tudi zato so tudi najnovejši ljubljanski spomeniki županu Hribarju, politiku Kavčiču in najnovejše Vodopivčevo delo ne le spomin, ampak tudi opomin.

Naj razume, kdor more!

mag. Viktor Žakelj

DAN PRIMOŽA TRUBARJA

Nov državni praznik

Državni zbor Republike Slovenije je na svoji seji 18. junija 2010 sprejel Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji in z njim uvedel dodaten državni praznik: *8. junij, dan Primoža Trubarja*. Ob tem pa je dela prosti praznik *dan reformacije* ostal nedotaknjen.

Pobuda tržaškega pisatelja Borisa Pahorja je bila sporočena Državnemu zboru že leta 2008, vendar je bil zaradi izteka mandata Državnega zbora zakonodajni postopek končan. Predlog zakona je pripravila in 7. julija 2009 vložila v postopek skupina poslank in poslancev s prvopodpisanim Samom Bevkom; pri obravnavi pred-

loga zakona v Državnem zboru in pri delu njegovih delovnih teles je v imenu skupine predlagateljic in predlagateljev sodeloval Samo Bevk, poslanec stranke Socialni demokrati.

Boris Pahor je v svoji pobudi kot možnost nakazal tudi dopolnitev poimenovanja dneva reformacije s Trubarjevim imenom. Po pogovorih s predstavniki evangeličanske Cerkve in posamezniki ter predstavniki društev, ki ohranjajo spomin na Primoža Trubarja, so predlagatelji presodili, da bi bila dopolnitev poimenovanja neprimerna tako v odnosu do dneva reformacije kakor tudi do Primoža Trubarja. Menili so, da dneva reformacije kot praznika, ki je neločljivo povezan s širino protestantskega gibanja, ni moči reducirati na lik Primoža Trubarja, prav tako pa tudi ni mogoče širokega opusa Primoža Trubarja omejiti »le« na njegov prispevek k razvoju protestantizma.

Novi praznik ni dela prost dan in ima v tem enako veljavo kakor prazniki, ki so bili na novo določeni s sklepom Državnega zbora 29. 9. 2005, ti pa so: 17. avgust, združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom; 15. september, vrnitev Primorske matični domovini; 23. november, dan Rudolfa Maistra.

Predlagateljice in predlagatelji zakona o uvedbi praznika dan Primoža Trubarja so v svojih pojasnilih predvsem poudarili *(v nadaljevanju so citirani odlomki iz zakonodajnega dokumenta):*

V Trubarjevem letu, ko smo se spominjali in častili petstoletnico rojstva utemeljitelja knjižne slovenščine, je Slovenski center PEN v Državni zbor posredoval pobudo slovenskega pisatelja Borisa Pahorja, dobitnika Prešernove nagrade in številnih mednarodnih priznanj, med drugim najvišjega odlikovanja Republike Francije legija časti, da se v zakon o praznikih in dela prostih dnevih »vnese tudi ime Primoža Trubarja, avtorja prve knjige v slovenskem jeziku in pobudnika oblikovanja zavesti o enotnosti slovenskega kulturnega, jezikovnega in posledično tudi političnega prostora«. Predlagatelj je nakazal dve možnosti, in sicer dopolnitev dneva reformacije s Trubarjevim imenom ali pa določitev domnevnega datuma rojstva v juniju 1508 (8. junij) kot spominski dan Primoža Trubarja, ki ni nujno dela prost dan. Predlagatelji smo izbrali drugo možnost.

Predlagatelji se opiramo tudi na poslanico Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar ob Trubarjevi 500-letnici, v kateri so med drugim zapisali:

»Primož Trubar je osrednja osebnost slovenskega protestantizma v 16. stoletju in hkrati najpomembnejša osebnost v razvijanju temeljev za oblikovanje slovenskega naroda. S spisi Primoža Trubarja se začenja slovstvo v slovenskem knjižnem jeziku, poleg tega se z njimi začenjajo med drugim tudi zgodovinopisno poročanje v slovenščini, teološko in filozofsko razpravljanje in pojasnjevanje v slovenščini ter sestavljanje pravnih besedil v slovenščini. S Trubarjem se začenja javna raba imena Slovenci ter razglašanje enovitosti pripadnikov slovenstva ne glede na ločujoče deželne meje. Trubarjevo delo je ustvarilo temelje za postopno razvijanje slovenskega naroda, postopno miselno ozaveščanje o slovenskem narodu in njegovih zahtevah in postopno aktiviranje moči za uresničevanje spoznanih ciljev. Razumevanje in spoštovanje njegovega dela je izhodišče za prepoznavno in neizničljivo narodno samobitnost, s katero se Slovenci enakopravno vključujemo v najnovejše evropske in svetovne povezave.« [...]

S predlagano spremembo in dopolnitvijo zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji želimo doseči, da se med praznike uvrsti tudi dan Primoža Trubarja, s čimer bi se utrjevala zavest o pomenu Primoža Trubarja ne samo kot protestantskega reformatorja, ustanovitelja in prvega superintendenta protestantske Cerkve na Slovenskem, ampak tudi kot utemeljitelja slovenskega knjižnega jezika, ki je s svojim izjemnim in razvejanim delovanjem neizbrisljivo zaznamoval svoj čas in ustvaril večen temelj slovenskemu narodnemu samozavedanju in samozavesti.

Primož Trubar je osrednja osebnost slovenske kulturne zgodovine; čeprav so bila njegova dela od 1596 dalje na indeksu katoličanom prepovedanih knjig, se je njegov knjižni jezik, ki je bil odprt k spremembam (tudi sam je ob vnovičnih izdajah popravljal in izboljševal svoje prevode), obdržal in razvijal dalje. Med slovenskimi protestanti je imel kljub večinoma neformalni izobrazbi najširše obzorje; med evropskimi sodobniki je užival velik ugled. Njegova dela so nastala v znamenju protestantskih idealov ter velike ljubezni do domovine in 'ljubih Slovencev'. Po zgledu nekaterih drugih reformatorjev se je odločno zavzemal za razmah šolstva. Njegova dela, ki so vsa nastala iz religioznih pobud, močno presegajo zgolj verski pomen (razvijanje teološke in pravne terminologije; nastavki esejistike, pripovedništva, historiografije v slovenščini). Trubar je bil prvi poimensko znani avtor slovenskih pesmi. Za njegovo pisanje je značilen retorično učinkovit pripovedni slog, ki njegovi besedi zagotavlja živost še po več stoletjih.« (ddr. Igor Grdina, geslo *Primož Trubar*, v: Enciklopedija Slovenije, 13. zv., Mladinska knjiga 1999.) [...]

Določitev državnih praznikov je [v Evropski uniji] praviloma stvar posamezne države in njenega naroda. Državni prazniki odražajo soglasje o pomenu posameznih zgodovinskih datumov, so odraz državotvornosti in zavesti o nujnosti vzdrževanja zgodovinskega spomina o najpomembnejših dogodkih. [...]

Praznovanje državnih (nacionalnih) praznikov je praviloma priložnost, da se na slavnosten način zaznamujejo pomembni dogodki iz narodove oziroma državne zgodovine. Državni prazniki odražajo soglasje o pomenu posameznih zgodovinskih datumov. Praznovanja so zato izraz državotvornosti in zavesti o nujnosti vzdrževanja zgodovinskega spomina o najpomembnejših dogodkih. [...]

Sprememba in dopolnitev zakona izhaja iz Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter temeljnih človekovih pravic in svoboščin, temeljne in trajne pravice slovenskega naroda do samo odločbe in iz zgodovinskega dejstva, da smo Slovenci v večstoletnem boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državo. [...]

KAKO SMO DOBILI PRAZNIKA

Verovanje na protestantski način oziroma Evangeličanska cerkev augsburške veroizpovedi v Sloveniji, sta bila – čeprav sta avtohtona in sta nastala in ostala v posebnih zgodovinskih razmerah – Slovenkam in Slovencem zunaj Prekmurja v preteklosti povečini neznana. Razloga sta predvsem dva: uspešnost protireformacije in dejstvo, da reformacijske cerkve niso ekstrovertirane in so zato manj navzoče v javnosti – ve pa se, da danes »ne biti v medijih« pomeni »ne obstajati«. Po devetdesetem letu v prejšnjem stoletju duh protestantizma ponovno počasi vstopa v slovensko zavest. Tega niso povzročila neka nova epohalna odkritja, kajti to, da so nam protestanti dali knjižni jezik, prve knjige, prve javne šole za vse otroke in da so izoblikovali Cerkev slovenskega jezika itd., je bilo (na novo) znano že vsaj sto let. Novo je to, da so se začeli naši ljudje istovetiti s tem delom naše zgodovine, da so se zavedeli, koliko smo kot narod izgubili, ker so Habsburžani in takratna Rimskokatoliška cerkev iztrebili protestantizem, verovanje na protestantski način pa predstavili kot največjo herezijo.

Vemo pa, da nobenega velikega duhovnega, kulturnega in političnega gibanja ni mogoče popolnoma iztrebiti. Neki nastavki, čeprav skromni, pogosto potisnjeni v dno človeške podzavesti, ostajajo, ždijo in čakajo, da ponovno pokukajo na svetlo.

Protestantizem – ni dvoma – nas je zaznamoval; morda je bil našim prednikom celo zelo blizu, zagotovo pa nas je naredil »drugačne« tako v odnosu do posvetnega kakor do tistega, kar nas presega. Postali smo bolj samozavestni, prilagodljivi, odporni in uporni in zato tudi preživeli na tem križpotju Evrope.

Troje stvari, ki so se v zadnjih slabih dvajsetih letih pri nas na tem področju dogodile in se še kar naprej dogajajo, so pa odločilno prispevale k reafirmaciji protestantizma oziroma evangeličanstva, pa kaže (vsaj) omeniti:

Prvič, leta 1991 razglasimo, kot edini narod v tem delu Evrope, 31. oktober za dan reformacije kot državni praznik in dela prost dan.

Drugič, leta 1994 ustanovimo Slovensko protestantske društva Primož Trubar, ki se razvije v vseslovensko, zmeraj vplivnejše kulturno laično društvo. Njegovi ustanovitelji in prvi oblikovalci (Oto Norčič, Bela Sever, Matjaž Kmecl, Geza Filo, Vekoslav Grmič, Marko Kerševan in drugi) postavijo temelje organizaciji, ki danes šteje že preko 500 članov. Že od svojega nastanka želi društvo ne le ohranjati spomin na (slovensko) reformacijo, na to največje duhovno, politično, kulturno, posredno pa tudi ekonomsko gibaje 16. stoletja, ampak globoko spoštuje tudi tisto, kar bi mogli poimenovati mišljenje na protestantski način in življenje v skladu s protestantsko etiko, ki je bila v zori kapitalizma ena od njegovih podstati, danes pa je vse to spet aktualno.

Tretjič, duhovnik Novak, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja senjor slovenskih evangeličanov, je nekam boječe sicer, pa vendar, vstopil v javnost. Spominjam se ga, ko smo njega in njegove bližnje sodelavce obiskali predstavniki tedanje komaj ustanovljene Socialistične stranke Slovenije. Zame je bilo to prvo srečanje z evangeličansko realnostjo. Zadnja leta pa slovenske evangeličane vodi škof Erniša, ki vešče predstavlja Slovensko evangeličansko cerkev doma in v tujini.

To troje je v prvi vrsti povzročilo, da je evangeličanstvo oz. protestantizem postalo vseslovensko. Evangeličanstvo torej ni več le prekmurska verska sekta, kaj šele herezija, nekaj nebodigatreba, ampak je to krščanstvo na protestantski način, pravzaprav moderno krščanstvo, ki je blizu sodobnemu bogoiskateljstvu. Vzpostavljanje novih starih kapitalističnih družbenoekonomskih odnosov, pretežno v slovanski vzhodni Evropi, brez trdnih moralnih vrednot, ki zagotavljajo racionalno izrabo naravnih virov in neizkoriščevalski odnos do soljudi, je nedopustno. Severnjaški kapitalizem, ki nam je navadno za vzgled, je prežet s t. i. protestantsko etiko, naš »plenilski« pa nikakor ne. Nam torej ne manjka ne naravnih virov ne znanja ne elementarne delavnosti, da bi bili ekonomsko uspešni in socialno kohezivni, manjka nam pa zavezujoče morale, manjka nam – bi rekel Weber – protestantske etike.

Skrb za etiko pa že dolgo ni več le stvar religij, ampak vedno bolj laičnih ustanov in gibanj sleherne moderne družbe. Drugače rečeno: etika je lahko skupna skrb verujočih in neverujočih. To je lahko področje, kjer se kali medsebojno zaupanje in toleranca.

In še to: etičnost je vedno najmočnejši kohezivni element sleherne družbe, brez etičnosti ni socialne stabilnosti, brez slednjega pa ni napredka. Ta povezava pa je protestantizmu inherentna.

Določanje državnih praznikov je vedno bilo in bo zahtevno opravilo. Upoštevati je treba ekonomske, socialne, zgodovinske, verske, politične, kulturne in druge elemente. Tega se je zavedala večina delegatov oz. poslancev takratne Skupščine RS, ko smo konec leta 1991 sprejemali *Zakon o praznikih in dela prostih dnevih v*

Republiki Sloveniji. Sodim, da je prav, da se spomnimo nekaterih dejstev iz tistega časa, in to tudi zato, da bi laže razumeli tisto, kar se je to in preteklo leto dogajalo, ko je predlog dolgoročne sistemizacije državnih proslav prišel med poslance sedanjega sklica Državnega zbora.

Predlog *Zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji* je takratni Izvršni svet RS poslal Skupščini RS 25. oktobra 1991. V tem predlogu ni bilo 31. oktobra, ne v 1. členu z naštetimi prazniki ne v 2. členu z naštetimi dela prostimi dnevi v Republiki Sloveniji. Ta predlog je dodobra zaposlil takratne delegate (poslance) vseh treh zborov Skupščine (zbor združenega dela, zbor občin, družbenopolitični zbor). To je bila eklatantna politična tema, ob kateri je vsakdo lahko izrazil svoj svetovni nazor in (komaj pridobljeno) politično prepričanje.

Naj navedem le nekaj primerov. Med politično spornimi prazniki je bil na primer 27. april. Pojavljala so se vprašanja, ali se je tedaj res kaj usodnega zgodilo, ali ta praznik Slovence deli ali združuje in podobna. Šlo je za pravo ideološko razpravo. Podobno je tekla tudi beseda o 1. maju.

Predstavniki stranke Slovenski krščanski demokrati (SKD), ki so se imeli za predstavnike »interesov verujočih«, in to izključno na katoliški način, so poskušali uvrstiti med praznike čim več t. i. cerkvenih praznikov. Zanimivo pa je, da je skupina »verujočih izobražencev« kot popolnoma nesprejemljiva navajala praznika Kristusovega vnebohoda in Marijinega vnebovzetja; bila je le delno uspešna.

Dne 20. 11. 1991 je prejela takratna Skupščina Republike Slovenije amandma k 2. členu *Zakona o praznikih in dela prostih dnevih* v *R Sloveniji* delegata oz. poslanca takratnega Zbora občin Karla Franka z naslednjo obrazložitvijo:

»31. oktober – dan reformacije je praznik evangeličanov, luteranov oz. protestantov, ki ga praznujejo po vsem svetu. Reformacija je neposredno povezana s Primožem Trubarjem, Dalmatinom in še nekaterimi Slovenci, ki so postavili temelje slovenske književnosti«.

Iz tega in še enega njegovih poznejših dopisov se da sklepati, da gre za evangeličana iz murskosoboške gmajne ter da je bil v tem predlogu navzoč interes slovenske Evangeličanske cerkve.

Takratni Družbenopolitični zbor (DPZ) je bil neposreden odsev političnega stanja v takratni Republiki Sloveniji in zato je bilo v njem o praznikih največ povedanega. Dva delegata/poslanca sta 22. 11. 1991 predlagala amandma k 2. členu omenjenega zakona, in sicer:

Lev Kreft, ki se ni skliceval na delegatsko/poslansko skupino, ki ji je pripadal (Stranka demokratične prenove), iz česar se da sklepati, da bi to moglo biti osebno dejanje izobraženca, je predlagal:

»V 2. členu se doda novi drugi odstavek, ki se glasi: 'Na dan reformacije – 31. oktobra imajo vsi zaposleni pravico, da si vzamejo en dan plačanega letnega dopusta.'«

Borut Šuklje, poslanec Socialistične stranke Slovenije (SSS), pa je predlagal (tudi pisno):

»V 2. členu predloga omenjenega zakona so našteti dela prosti dnevi, ki se v celoti pokrivajo z najpomembnejšimi prazniki Rimskokatoliške cerkve. Večina se jih pokriva tudi s prazniki Evangeličanske cerkve kot druge avtohtone na slovenskih tleh. Kot dela prosti dan in kot praznik zgolj pripadnikov katoliške verske skupnosti se v predlogu pojavlja 15. avgust (Marijino vnebovzetje).

Takšna opredelitev dela prostih dni zanemarja ne samo večkonfesionalnost v Sloveniji, temveč tudi deklarirano enakopravnost, predvsem evangeličanske verske skupnosti, kar se kaže v tem, da se je v predlogu popolnoma obšel 31. oktober – dan reformacije kot največji praznik evangeličanov.

Predlagam v skladu z načelom večkonfesionalnosti in enakopravnosti, da se izenači oba pomembna verska praznika.«

Na podlagi tega se da sklepati:

– takratni Izvršni svet RS ni imel v mislih, da je Slovenija večkonfesionalna država;

– predlagatelja sta bila predstavnika opozicije, takratne levice;

– edino Šuklje je (eksplicitno) nastopil v imenu stranke. (Ob nekem svojem kasnejšem zapisu se sklicuje tudi na gospo Bebler in gospoda Farkaša, današnjega predsednika prekmurske podružnice našega društva).

V takratni Komisiji za notranjo politiko (vodja Milan Balažic) in Zakonodajno-pravni komisiji (vodja Anton Tomažič) o tem predlogu očitno – zakaj, ne vem – ni stekla beseda.

Izvršni svet RS je 20. 11. 1991 svoja mnenja o amandmajih k predlogu obravnavanega zakona poslal Skupščini RS, a v njih ni niti besede o amandmajih k drugemu členu zakona, o 31. oktobru, dnevu reformacije torej. Sklepati se da, da morda le zato, ker IS RS ni imel predlogov tega amandmaja (podani so bili na seji zborov).

Še isti dan je sledila skupščinska ločena razprava v posameznih zborih. Iz dostopnega gradiva je razvidno, da je bilo živahno edino v DPZ, kar je seveda razumljivo.

Prvi se je pri tej točki javil k besedi dr. Lev Kreft, delegat/poslanec Stranke demokratične prenove (SDP). Takole je zastavil svojo besedo, ki pa je bila naravnana v pravo smer:

»Drage gospe, spoštovani gospodje! 31. oktober je dan reformacije, protestantski, evangeličanski oziroma luteranski cerkveni praznik. Želja vernikov je, da imajo takrat praznik in da je zato za vernike dela prosti dan. 31. oktober je edini zgodovinski praznik v evangeličanski Cerkvi, obletnica dne, ko je Martin Luther nabil na vrata list s svojimi 95. tezami. Na ta dan se opravlja običajno bogoslužje. Slovenci smo tudi Trubarjev narod, narod protestantov in reformatorjev, kar se nam vidi še dan-

danes vsaj po trmi, ki od vseh možnih grehov tudi Trubarju in Luthru ni bila tuja. Predlagam, da izkoristimo simbolno priložnost, ki se nam ponuja s sprejemom tega zakona in zapišemo vanj, da je 31. oktober praznik in da ima na ta dan praznujoči pravico, da si vzame prosti dan na račun lastnega dopusta. Besedilo, ki sem ga predlagal z amandmajem, glasi, da se doda v drugem členu nov drugi odstavek: 'Na dan reformacije, 31. okt., imajo vsi zaposleni pravico, da si vzamejo en dan plačanega letnega dopusta.' Konec amandmaja«.

Ta prvi korak v pravo smer sklene Kreft z besedami: »Pozivam torej vse kristjane, protestante, frajgajste, reformiste in Prekmurce in tudi tiste, ki lahko na ta dan praznujejo dan varčevanja, da se temu prenoviteljskemu predlogu pridružijo in glasujejo za, kajti: kako bomo zmogli spravo za 45 let stare rane in razprtije, če se ne bomo spravili za 400 let stare rane in razprtije.«

Drugi se je prijavil k besedi delegat/poslanec Socialistične stranke Slovenije Borut Šuklje. Ponovil je svoj pisni predlog in zaključil, da se v drugem členu doda nova alineja: »31. oktober, dan reformacije«.

Po nekaj drugih diskutantih je besedo prevzel podpredsednik DPZ Anton Peršak, ki je najprej dejal, da sta ga Kreft in Šuklje povsem prepričala, da je Slovenija res večverska skupnost ali družba, nato pa dodal, »da bi s takim praznikom, z dnevom reformacije, na nek način pripeljali v to zavest praznovanje [verjetno praznovanja] tudi vse to, kar so naredili Trubar, Bohorič itn. Kajti prepričan sem – sedaj pa govorim o svojem osebnem prepričanju – da se je slovenska kultura, tisto, kar bi tudi lahko imenovali posvetna kultura, čeprav so bili to ljudje, ki so bili [tudi] duhovniki, pa tudi slovenska samozavest v modernem pomenu besede, nacionalna samozavest, rodila s protestantizmom, s slovenskim protestantizmom. Upal bi si reči, da se mi danes ne bi pogovarjali o slovenskih praznikih, če ne bi bil Trubarja in vseh teh ljudi«.

Sledilo je glasovanje o amandmajih, tudi o amandmaju Boruta Šukljeta. Peršakov predlog se je glasil: »To je, da se doda novi drugi odstavek (oziroma alineja) najbrž k 2 členu: 31. oktober, dan reformacije. (Protireformacija ima že veliko praznikov. Se opravičujem za pripombo, ki je zlobna, priznam.)«

Za predlog je glasovalo 24 prisotnih delegatov/poslancev, 12 jih je bilo proti, 6 se jih je vzdržalo, kar je pomenilo, da je bil amandma izglasovan.

In kdo je glasoval za amandma? Sklepati se da, da vsi prisotni »socialisti« (iz stranke SSS) in vsi prisotni »prenovitelji« (iz stranke SDP), iz Demosovih strank pa le (po Kreftu) »frajgajsti«.

S tem pa zgodba še ni bila končana. Za usklajevanje med zbori, ki so sprejeli različne amandmaje, je bilo treba ustanoviti usklajevalno telo. DPZ je izvolil v usklajevalno komisijo Nemaniča, Polajnarja, Šukljeta, Golobiča in Tomažiča.

Amandma, o katerem teče beseda, je na usklajevalni komisi uspešno predstavil Šuklje, kar se je izrazilo v njenem sklepu, da se doda besedilu drugega členu nova alineja, ki se glasi: »31. oktober, dan reformacije«.

V DPZ npr. je za besedilo zakona, dopolnjeno z amandmaji, nato glasovalo 36 delegatov/poslancev, 6 jih je bilo proti, štirje pa so se vzdržali. Zakon je bil v takem besedilu izglasovan tudi v drugih dveh zborih.

Sledila so vsakoletna državna praznovanja 31. oktobra, dneva reformacije. Bila so – razen enega – dostojne počastitve reformacije, tako njenega verskega kot splošnega kulturnega izročila.

Pred dobrim letom pa se je začelo šušljati, da se pripravlja sprememba in dopolnitev Zakona o praznikih in dela prostih dnevih v republiki Sloveniji ter da se dnevu reformacije ne obeta prijazna prihodnost; nekateri so vedeli povedati, da se ga namerava ukiniti ali vsaj le periodično proslavljati.. Dovolj razlogov za alarm: pisal sem ministrici Majdi Širca in jo prepričeval v nujnost obstoja praznika; vzpostavil sem stik s poslansko skupino stranke Socialni demokrati v Državnem zboru Republike Slovenije, ki naj bi bila pobudnica tokratnih sprememb, hkrati pa sem prosil za stališča do tega vprašanja več članov našega društva.

Svoje in društveno nestrinjanje z morebitno ukinitvijo dneva reformacije sem pisno posredoval tudi poslancu v Državnem zboru Samu Bevku in se kmalu v njihovi poslanski skupini srečal z njim, z gospo Majdo Potrato in gospo Silvo Černugelj. Na prijaznem pogovoru sem počasi začel spoznavati, za kaj pravzaprav gre. Poslanki in poslanec so me seznanili s predlogom Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji. Iz besedila je bilo razvidno, da poslanke in poslanci (ki pa so spet leve politične provenience) predlagajo, da se »v zakon vnese ime Primoža Trubarja«.

Ta ideja našemu društvu ni povsem nova. O teh možnostih se je v našem društvu večkrat in na različne načine govorilo. Zadnjič intenzivno tedaj, ko smo predlagali, da se ljubljanska univerza preimenuje v Trubarjevo univerzo, in tedaj, ko smo predlagali postavitev spomenika »slovenskim reformatorjem, slovenski knjigi oz. kar slovenski kulturi«. Zato je bil ta predlog zame in za društvo povsem sprejemljiv.

Ker že pišemo kronologijo dogajanj, povezanih z 31. oktobrom, dnevom reformacije in dnem Primoža Trubarja, si moramo zastaviti vprašanje, od kod nenadoma ta vroča želja po »novem prazniku«.

Iz že omenjenega gradiva je razbrati, da je za to zaslužen Boris Pahor, slovenski pisatelj in borec za slovenstvo, še posebej ob slovensko-italijanski meji. Pahor je v jubilejnem Trubarjevem letu 2008 pisal 13. februarja iz Trsta Slovenskemu centru PEN naslednje pismo:

»Spoštovani gospod predsednik, menim, da bi bilo prav, da bi se v Trubarjevem letu naš PEN zavzel za to, da

bi bilo tudi Trubarjevo ime v zakonu, ki je namenjen Reformaciji. Če namreč imamo praznik za Prešerna, najbrž danes ni več razloga, da ne bi imeli praznik, posvečen Trubarju. Ker pa že obstaja praznik o Reformaciji, po mojem ne bi bilo težav, da bi poslanska zbornica dodala k Reformaciji Trubarjevo ime. Tako bi se potem glasil praznik: Primož Trubar in Reformacija.

PEN bi bil lahko pobudnik, tako da bi v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev sprožil akcijo v javnosti. Po mojem je nezaslišano, da oče prve slovenske knjige, to je začetnik slovenskega pismenstva v Evropi, ni imenovan na seznamu praznikov slovenske države.

Za dosego tega načrta sem pripravljen nastopiti in posredovati, kolikor bo potrebno.«

Slovenski center PEN je to pobudo posredoval takratnemu predsedniku Državnega zbora Francetu Cukjatiju; že omenjena skupina poslancev s prvopodpisanim Samom Bevkom pa je to ob upoštevanju še drugih pobud pretvorila v pobudo za spremembo zakona.

Kar zadeva dan reformacije, upam, da se protokol ne bo bistveno spreminjal, le vsakoletne proslave bodo vedno v drugem kraju – letošnja je bila v Mariboru. Preostane mi samo še, da navržem nekaj organizacijskih in vsebinskih sugestij, vezanih na Trubarjev dan.

Tako kot »8. februar«, slovenski kulturni praznik, mora tudi »8. junij«, Trubarjev dan, postati vseslovenski praznik. Najpomembneje je, da ga za takega sprejmejo šole ter ljubiteljske in profesionalne kulturne ustanove. V čast in spomin na slovensko reformacijo bi se morale dogajati gledališke prireditve, koncerti, razstave, obiski krajev, ki so tesno povezani s protestantizmom in najvidnejšimi protestanti (Rašica, Krško, Bled, prekmurski kraji). Organizirati bo treba različna potovanja po poti Primoža Trubarja in poteh drugih vidnih protestantov ter organizirati razstave protestantske literature, kjer bi se lahko obiskovalci seznanili s kapitalnimi deli slovenskih protestantov, in podobno. Razpisati bi kazalo raziskovalna dela s področja protestantike, podeljevati štipendije za študij protestantike. Evangeličanska cerkev bi lahko povabila k svoji službi božji laike, pokazala, na primer, v čem se razlikujejo od katoličanov in pravoslavcev.

Vse to in še več pa je treba domisliti in organizirati že sedaj, da praznik ne pričakamo nepripravljeni.

Vloga našega društva pri tem ni zanemarljiva. Namreč, časi so se spremenili, ekumenizem je doprinesel svoje, Trubar in Küzmič in drugi niso več personae non gratae, ampak vse bolj spoštovani tudi med katoličani. V jubilejnem Trubarjevem letu je dr. Peter Štrumpf, današnji murskosoboški škof, takrat pa mariborski pomožni škof, popeljal v sodelovanju z dr. Zvonetom Štrubljem, med slovenskimi izseljenci v Nemčiji delujočim katoliškim duhovnikom, okrog 600 romarjev katoličanov po »Trubarjevi poti« po Nemčiji. Skratka, odnos do protestantizma se je radikalno spremenil. A katarza ni zajela vsega in vseh in nekaj je res v tem, kar mi je ob sprejemanju zakona 1991 rekel, pol za šalo, pol za res, prijatelj – katoličan: »Dan reformacije je praznik vas, naslednikov reformacije.«

Narediti moramo vse, da oba praznika postaneta ***praznika vseh Slovenk in Slovencev***, nekaj takega, kar je danes že »frajgajsta« Prešerna dan.

mag. Viktor Žakelj

SPOMINSKA PLOŠČA TRUBARJU V GORICI

Odslej Primož Trubar nagovarja mimoidoče v slovenščini, italijanščini in nemščini

»Pred štirimi tedni me je poklical gospod Jurij, grof in baron s Thurna, v Gorico, in sem tu štirinajst dni zapovrstjo pridigal nemško, slovensko in laško v hiši gospodov Eckov in na gradu v Rubijah, kajti duhovniki me na prošnjo niso pustili v cerkev.«

Tako je zvenel uvod slavnostnega odkritja spominske plošče Primožu Trubarju v Gorici (Gorizia) na pročelju Eckove hiše na Trgu Cavour 11. Trubar (vlogo je odigral gledališki igralec Robert Cotič) je torej po skoraj 450 letih v soboto, 20. februarja 2010, z okna nekdanje Eckove hiše med Raštelom in stolnico v centru Gorice nagovoril zbrano množico, ki se je kljub neugodnemu vremenu zbrala na priložnostni manifestaciji.

Pobudo za Trubarjevo obeležje v središču mesta je dala že leta 2006 slovenska konzulta Občine Gorica, ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva pa je stekel upravni postopek za odobritev in izvedbo postavitve. Uvodoma je prisotne pozdravil predsednik konzulte Ivo Cotič, slavnostna govornika pa sta bila prof. Nadja Marinčič in prof. dr. Silvano Cavazza. Navzoče na občuteni slovesnosti sta pozdravila tudi minister v Vladi Republike Slovenije akademik Boštjan Žekš in predsednik Sveta Občine Gorica gospod Rinaldo Roldo.

V letošnjem februarju se je v Gorici – po odkritju doprsnega kipa Primoža Trubarja v Rubijah (Rubbia, maj 2008) in postavitvi doprsnega kipa pesnika Simona Gregorčiča, našega »Goriškega slavčka«, v mestnem Ljudskem vrtu (november 2006) – uresničil še en sen goriških Slovencev: odkritje plošče Primožu Trubarju, začetniku slovenskega knjižnega jezika, v starem mestnem jedru Gorice.

Kulturni program so oblikovali, poleg že omenjenega gledališkega igralca Roberta Cotiča v vlogi Trubarja, združeni pevski zbori iz Goriške pod vodstvom dirigenta Bogdana Kralja.

Naj še dodamo, da je načrt za spominsko ploščo (68 x 50 cm) izoblikoval goriški arhitekt David Faganel. Plošča ponazarja odprto knjigo: na desni strani je vklesana Trubarjeva podoba z letnico rojstva in smrti ter napisom »Oče slovenske književnosti«, na levi strani pa je trijezični napis, ki nas opominja, da je iz te hiše leta 1563 Trubar pridigal v nemščini, slovenščini in italijanščini.

Osrednji pobudnik postavitve obeležja je bila Konzulta za vprašanja mestne etnične manjšine v Občini Gorica, sodelovali pa so Svet slovenskih organizacij, Slovenska kulturno-gospodarska zveza, Zveza slovenskih kulturnih društev, Zveza slovenske katoliške prosvete, Kulturni center Lojze Bratuž, Kulturni dom v Gorici, Istituto di storia sociale e religiosa v Gorici, Istituto per gli Incontri Culturali Mitteleuropei, Biblioteca Statale Isontina v Gorici, Accademia Europeista FVG, Združenje Rizzatti v Gorici, KUD Primož Trubar v Velikih Laščah in Javni zavod Trubarjevi kraji na Rašici.

Pokrovitelji nadvse pomembnega zgodovinskega dogodka so bili Občina Gorica, Pokrajina Gorica, Avtonomna dežela Furlanija-Julijska krajina in generalni konzulat Republike Slovenije v Trstu.

Igor Komel

DR. SILVANO CAVAZZA

ob odkritju spominske plošče v Gorici

Primož Trubar je v hiši Ungrispach pridigal najverjetneje 25. oktobra 1563. Stavba je bila v osrčju takratnega goriškega družbenega in verskega življenja: za stolnico, pred Palačo deželnih stanov, v bližini mestne hiše in sedeža Magistrata. Najverjetneje pa je Trubar pridigal v zaprtem krogu na zasebnih sestankih. Na enem od srečanj je z luteranskim obredom krstil sina hišnega gospodarja Hanibala Ecka. Trubarjev prihod je takoj dvignil veliko prahu pri župniku Mateju Mrcini, ki je tisto leto služboval v Gorici, in pri grofovem namestniku Dornbergu, ki je takrat predstavljal najvišjo politično oblast v pokrajini zaradi večdesetletne odsotnosti titularnega poveljnika. Mesto je bilo versko razdeljeno na dva pola. Trubar je našel podporo pri vplivnih krogih. Njegov gostitelj Hanibal Eck (Egkh) je izviral iz mogočne kranjske družine, ki je že pred dvema generacijama prevzela luteransko vero ter je že pol stoletja na Goriškem posedovala fevde in zasedala pomembne položaje. Giorgio Della Torre, ki je v naslednjih dneh gostil Trubarja na gradu v Rubijah in v Sv. Križu na Vipavskem, je bil sin odgovornega poveljnika Francesca della Torreja; ta je bil v službi nadvojvode Ferdinanda (sina cesarja Ferdinanda I.) in je v Pragi postal eden najvidnejših predstavnikov luteranske aristokracije pod avstrijsko oblastjo. Med drugimi, ki so se srečali s Trubarjem, sta bila zagotovo vsaj dva duhovnika: kaplan stolnice Bartolomej Pogibok in pomočnik šempetrske župnije, nekdanji redovnik iz Kalabrije, Francesco Croco. Morda so sestankom prisostvovali tudi nekateri plemiči, ki so se v Gorico zatekli leta 1558, da bi ubežali inkvizicijskim procesom v Furlaniji. Ti so bili: Čedajci Filippo Formentini in brata De Puppis ter videmski pravnik Tranquillo Liliano. Trubar je poročal, da je med potovanjem po grofiji vedno pridigal v treh jezikih, »deutsch, windisch und walisch«, v nemščini, slovenščini in italijanščini. Tako tudi v Sv. Križu pri Vipavi, fevdu družine Della Torre, kjer so mu omogočili, da je pridigal vsem prebivalcem Vipavske doline.

V času obiska v Gorici je Trubarjevo delovanje na Slovenskem dosegalo vrh. Junija 1561 se je zmagoslavno vrnil v Ljubljano in prevzel vodenje številčne luteranske skupnosti v vojvodini Kranjski. Njegova založniška dejavnost v slovenskem jeziku, ki jo je skrivaj začel leta 1550, je leta 1555 dobila splošno priznanje, zlasti po prevodu *Evangelijev* in *Apostolskih del* (*Ta pervi dejl tiga Noviga testamenta*), ki jih je objavil v Tübingenu v letih 1557–1558. Gre za obsežno zbirko besedil na več kot 900 straneh. Leta 1559 se je Trubar preselil v Urach, približno petdeset kilometrov zahodno od Tübingena, kjer je nameraval uresničiti svoj veliki projekt: izdajanje prevodov *Nove zaveze* in poglavitnih Luthrovih del za prebivalce južnega dela Habsburškega cesarstva, torej v različnih jezikih in pisavah, kakršni so bili v rabi v teh deželah. Trubar je podporo za tak načrt je dobil pri baronu Hansu Ungnadu, ki je bil v sorodu z najvišjimi predstavniki nemške in hrvaške aristokracije; njegova žena je namreč izhajala iz goriške veje družine Della Torre. Ungnad je za uresničitev zamisli namenil veliko svojega denarja, sredstva pa je prejel tudi od najpomembnejših nemških luteranskih knezov ter od samega sina Ferdinanda I., bodočega cesarja Maksimilijana II. Med letoma 1561 in 1565 je Trubar v tako imenovanem Biblijskem zavodu v Urachu skupaj s svojimi sodelavci izdal 37 del v nakladi, ki je obsegala več kot 31 000 izvodov: 4 knjige v slovenščini, 6 v italijanščini, eno v nemščini in 26 v hrvaščini; slednje so bile natisnjene v glagolici in cirilici.

Trubar se tudi v Ljubljani, tako kakor v drugih nemških krajih, kjer je preživel več let svojega izgnanstva, ni posvečal samo vlogi teologa, temveč predvsem nalogam dušnega pastirja. Leta 1586, ko je umrl v Derendingenu, je bil dekan med luteranskimi pastorji na Württemberškem. V drugi polovici 16. stoletja je bil protestantizem teološko skrajno razdeljen: luteranci niso nasprotovali le helvetski veroizpovedi, zlasti kal-

vincem, ampak so tudi med seboj neprestano polemizirali v imenu čistosti teoretične verske doktrine. V 50. letih 16. stoletja, ko je prebival v Kemptenu ob švicarski meji, je Trubar pokazal precej naklonjenosti do stališč Huldrycha Zwinglija, prav tako kot do njegovih italijanskih sodobnikov (Peter Pavel Vergerij ml., Bernardino Ochino, Lelio Sozzini); dopisoval si je s Heinrichom Bullingerjem, Zwinglijevim naslednikom v Zürichu. V svoje prvo delo *Catechismus in der Windischenn Sprach* iz leta 1550 je vključil slovensko priredbo pridige Istrana Vlačića (Matthias Flacius Illyricus), ki je v Nemčiji postal idejni vodja najbolj čiste oblike luteranstva. Pozneje je Trubar v bistvu sprejel teološko misel Johannesa Brenza, zagovornika württemberške Cerkve in cerkvenega svetovalca württemberškega vojvode Krištofa, ta pa je bil Trubarjev gostitelj in zaščitnik. Trubar se ni spuščal v znanstvene polemike; nekajkrat so mu celo očitali, da so njegovi teksti tako zmerni, da bi lahko prejeli odobravanje celo pri nasprotnih teoloških šolah. Pri svojih delih je izhajal zlasti iz Luthrovih in Melanchthonovih del, posluževal pa se je tudi kratkega katekizma v obliki vprašanj in odgovorov, katerega avtor je bil Johannes Brenz. To delo je poželo velik uspeh, saj je v šestnajstem stoletju izšlo v več kot stotih izdajah v nemščini in v drugih jezikih. Trubar ga je začel prevajati in prirejati leta 1550 (*Abecedarium und der klein Catechismus in der Windischem Sprach*) in ga večkrat ponatisnil, med drugim tudi v slovenski in nemški obliki. Vsekakor pa mu je moralo biti v veliko uteho, ko so med 1579. in 1580. letom nemške luteranske cerkve sprejele medsebojni dogovor o enotnem učenju vere. Trubar je po strukturi izredno zahtevno delo *Formula concordiae* nemudoma prevedel v slovenščino; žal se ni ohranil noben izvod te knjige.

Trubar je nasploh zavzemal zmerno držo tudi v odnosu do katoličanov. Njegovo izhodiščno stališče pa ni bilo nič kaj spravno: zanj so imeli slovanski narodi dva velika sovražnika: Turke in katoliško Cerkev. Čeprav so Turki pobijali in maličili trupla, je bila po njegovem rimska katoliška Cerkev hujša sovražnica, ker je duše oddaljevala od Boga in jih prepuščala nevednosti in praznoverju. Takšne ostre obsodbe je skoraj vedno podajal v nemških uvodih, ki jih je naslavljal na kneze in plemiče, pri katerih je imel podporo. Ko je v slovenščini nagovarjal »preprosto ljudstvo«, pa se je izogibal polemičnim namigovanjem in skušal podajati konstruktivne ter vsem sprejemljive vidike nauka.

Njegovo zadnje veliko delo je bil prevod obsežne Luthrove *Hauspostille* (*Hišna postilla)*, ki ga je devet let po njegovi smrti leta 1595 posthumno izdal njegov sin Felicijan Trubar. Delo obsega skoraj 900 strani velikega formata; v njem so zbrane pridige in svetopisemske razlage, ki jih je reformator posvetil ožjemu družinskemu krogu. Besedila je sprva zbiral Luthrov pomočnik in nürnberški teolog Veit Dietrich (umrl leta 1549), ki je Trubarja spremljal v prvem letu njegovega izgnanstva.

Med svojim obiskom v Gorici je Trubar pridigal o prvem in drugem Janezovem pismu ter o 10. poglavju *Apostolskih del*, ki govori o spreobrnitvi stotnika Kornelija in ki vsebuje zlasti pomenljivi vrstici 45 in 46: »Verniki iz obreze, ki so prišli s Petrom, so se čudili, kako da se dar Svetega Duha razliva tudi na pogane; slišali so jih namreč, kako govorijo z darom jezikov in poveličujejo Boga«. Ob tem se nemudoma spomnimo na vrstico 14,11 iz pisma Rimljanom, s katero je leta 1550 Trubar opremil naslovnico *Abecedariuma*: »*Et omnis lingua confidebitur Deo*« (»In vsak jezik bo slavil Boga«). Adam Bohorič je leta 1584 z istimi besedami opremil naslovno stran svoje v latinščini napisane prve, na znanstveni podlagi zasnovane slovnice slovenščine v latinščini *Arcticae horulae*. »In vsak jezik bo slavil Boga«: Trubar je svoje življenje v celoti posvetil tej trditvi.

POTOVANJE V PRIHODNOST PRIMOŽA TRUBARJA

Trubarjeva hiša literature v Ljubljani

Trubarjeva hiša literature je kot prva literarna hiša na Slovenskem odprta od 2. septembra 2010. S projektom se je Ljubljana pridružila številnim evropskim mestom, v katerih že vrsto let delujejo tovrstne javne institucije. Gre za trajno pridobitev projekta »Ljubljana – svetovna prestolnica knjige«, ki bo zagotovo spodbudno vplivala na literarno, kulturno in intelektualno življenje ne le v slovenski prestolnici, temveč tudi širše. S celodnevnim otvoritvenim dogajanjem na prostem na Stritarjevi ulici ter z večerno slovesno otvoritvijo prostorov Trubarjeve hiše literature smo nakazali osnovno programsko usmeritev hiše. Pri tej v osnovi združujemo željo biti tako urbani prostor literature in knjige kot seveda tudi prostor za miselne refleksije o aktualnih miselnih in družbenih tokovih.

Literarni in klubski prostori v Trubarjevi hiši predstavljajo prostor literarne ponudbe za izbrane literarne dogodke skozi cikle pogovorov o slovenski literaturi ter literarnih pogovorov s strokovnjaki s področja literarne teorije, poznavalci sodobne slovenske književnosti in z avtorji književnih del – s poudarkom na aktualnih temah in vsebinah slovenske sodobne literature. V čitalnici

Trubarjeve hiše imamo izbor revij in časopisov s področja literature, kulture in širšega področja humanizma, poleg izbranega gradiva pa čitalnica predstavlja predvsem prostor za sproščene oblike srečevanj, kulturnega dialoga, izmenjave mnenj in kot družabno središče v centru mesta. V okviru muzejsko-spominskega programa Trubarjeve hiše literature si lahko obiskovalci ogledajo svetlobno instalacijo italijanskega umetnika Alessandra Lupija in spominsko sobo, posvečeno Primožu Trubarju, ter dvajsetminutno multimedijsko predstavitev Trubarjevega bivanja v Ljubljani.

Kakor vse velike identitetne narodove kulturne spomine je seveda tudi spomin na Trubarja in njegov angažirani eksperiment s slovensko besedo pogosto ujet med formalizme in kanonizirane predstave. Lik in osebnost prvega slovenskega pisca sta do skorajda aktualnega trenutka bolj motila zgodovinske predstave kakor pa bodrila kulturno samozavest naroda. Vsakokratne zgodbe in vsakokratna poglavja, ki jih piše aktualni trenutek, zgodovinski kontekst reinterpretira po svoje. Podobno logiko kažejo tudi preizpraševanja zgodovinske vloge Primoža Trubarja skozi prizmo vsakokratnih poudarkov institucionaliziranega spomina na začetke pisane besede v slovenščini. Želja ekipe programskih sodelavcev Trubarjeve hiše literature je, da se različni vidiki Trubarjeve osebnosti postavijo v nov, svež kontekst.

Potovanje skozi prostor in čas v čase Trubarja nam lahko pokaže prav to potrebo po neprestanem samospraševanju, iskanju in dilemah, ki jih pred nas postavlja aktualni družbeni trenutek in vsakokratni kontekst. Pavšalni poudarki kulturnega izročila, ki malikuje lik, ob tem pa izgubi smer, ki ji je ljubša faktografija kot razmislek, ki šteje obletnice, pa ob tem pozablja, zakaj, tu nekje se prerada izgublja tudi kritična ost sodobnih refleksij o Trubarju. Položaj knjige je v družbenozgodovinskem okviru, ki ga predstavljajo časovni gabariti na začetku tretjega tisočletja, povsem drugačen, kot ga je imela knjiga kot medij kadarkoli v svojem razvoju. Več kot pet tisoč let od razvoja prvih pisav in petsto let od izuma tiska se dediščina pisca prve slovenske knjige ponovno kaže v drugačni luči in s povsem novih vidikov. Trubar je predvsem verjel v moč besede. Bralni asketizem je v območju množic besed lahko razumljiv upor, miselni asketizem samo druga plat kovanca. Dandanašnji igrivi *fil rouge* sodobnega sveta namesto intelektualne avtonomije in svobode misli postavlja idejo potrošniške svobode. Sporočilo, da kdor misli, svobodneje pluje po prostranstvih sodobnega sveta, je bilo verjetno res lastno Trubarju in kolegom humanistom iz tedanjih intelektualnih in kulturnih krogov renesančne Evrope, zato pa nevidni teror konformizma posameznikov in družbe v deželi na sotočju Alp in Jadranskega morja tega dandanes očitno namenoma ne naglaša posebej.

Programsko ponudbo v Trubarjevi hiši vsebinsko navezujemo na celostni program literarnih dogodkov, pogovorov z avtorji, okroglih miz, literarnih in kreativnih delavnic, projekcij in strokovnih predavanj in drugih prireditev. Poleg tega v sodelovanju z založbami redno predstavljamo knjižne novitete, hiša je odprt prostor tudi za druge oblike ustvarjalnih dejavnosti s širšega področja literature. V letu, ko je Ljubljana svetovna prestolnica knjige, se v kulturnih inštitucijah, ki delujemo na področju knjige, še posebej posvečamo iskanju odgovorov na aktualna vprašanja, ki jih odpira položaj knjige danes. V tem obdobju v hiši gostimo tudi izbrane prireditve projektov, nastalih pod okriljem svetovne prestolnice knjige.

V ospredje pri selekciji programskih vsebin smo postavili predvsem možnost sodelovanja z zunanjimi ustanovami, organizacijami in strokovnjaki, ki delujejo na področjih knjige, bralne kulture in literarnega ustvarjanja. In seveda projekte, ki se navezujejo na različne vloge knjige kot medija, iščoč nove vloge in forme knjge, platforme za možne vizualne prezentacije, preizpraševanja aktualne pozicije knjige v družbi digitalnih medijev ter problematika kakovosti nasproti vsebinam v aktualni množični knjižni produkciji. Izbor programskih vsebin hiše povezujemo s knjigo, literaturo, mestom, skozi ta tri idejna programska izhodišča pa raziskujemo široko polje področij in tematskih vsebin – iščemo odgovore na vprašanja o aktualnem razmerju med vlogo knjige nekoč in danes, z uličnimi prireditvami knjigi simbolično širimo domicil iz zaprtih zasebnih in javnih prostorov v javni prostor mesta, svet lutk povezujemo s črkami in besedami, literaturo z glasbo, iščemo razmerja med vizualnim na eni in pomenskim na drugi strani, na delavnicah se ustvarjalno ukvarjamo s knjigo, odtiskujemo črke, ilustriramo ...

V prvih treh mesecih delovanja Trubarjeva hiša literature beleži med trideset in štirideset dogodki mesečno, gosti vrhunske avtorje s področja literature v Literarnem fokusu, znanstvene razprave in simpozije, v hiši redno organiziramo cikle pogovorov o različnih aktualnih in strokovnih vprašanjih, glasbene nastope, okrogle mize ... in številne medijsko odmevne dogodke. Literarni fokus s Svetlano Makarovič, Miklavžem Komeljem, Dragom Jančarjem, literarno-glasbeni večer z Miljano Cunta in Severo Gjurin, literarni omnibus z Gabrielo Babnik in Igorjem Leonardijem, pogovor Borisa Pahorja z mladimi, razstavo spletnega umetnika Vuka Čosića, glasbeni nastop za nizozemskega umetnika Jaapa Blonka in druge; uspešno pa smo izpeljali tudi prve cikle pogovorov o literaturi, gledališču, filmu. Mesečna gostovanja v sodelovanju s programskimi partnerji, založbami, društvi in posamezniki nadaljujemo seveda tudi v prihodnjem letu. Med njimi tudi z mesečnim ciklom pogovorov, predavanj in okroglih miz Slovenskega Protestantskega društva Primož Trubar – v letu 2010 so se v okviru študijskih srečanj društva zvrstili že trije večeri.

Osnovni namen prireditev v Trubarjevi hiši literature

nameravamo doseči s programi promocije kulture branja skozi literarno ustvarjanje, pisanje in kritično misel na temo knjige. Tudi tu se lahko navezujemo na Trubarja, po katerem nosi hiša ime – in na njegovo kritično držo do družbe in sveta. Oblikovanje prepoznavnega kulturnega programa Trubarjeve hiše literature sloni na celostno zaokroženem programu literarnih dogodkov, med njimi pogovorov z avtorji, okroglih miz, literarnih in kreativnih delavnic pisanja, literarnih razstav, projekcij in strokovnih predavanj, povezanih z literaturo, branjem in tudi knjigo kot medijem. S cikli literarnih pogovorov z ustvarjalci in srečanj na izbrano temo se bomo aktivno vključili v mestno ponudbo na področju knjige in literarnega ustvarjanja. Z izborom vsebin in programskih sklopov bomo prostoru za literarne dogodke, pogovore in druženje vdihnili pečat pomembnega kulturnega prostora za srečevanja. Kot prostor srečevanja in kulturnega dialoga bo Trubarjeva hiša literature sodelovala v literarni ponudbi projektov na področju kulture in kulturnega delovanja, ki se odvijajo v prestolnici. Naša vizija pri tem je uresničevanje enega poglavitnih vidikov poslanstva urbane kulturne ponudbe Ljubljane – kakovostnih programov promocije kulture branja, znanja in pomena bralne kulture v mestu.

Tatjana Pristolič,
Trubarjeva hiša literature

DRUŠTVENI ŠTUDIJSKI VEČERI

Ena od osrednjih nalog društva je in ostaja globlje spoznavanje protestantizma; del teh nalog pokriva revija *Stati inu obstati*, spoznanja bogatijo tudi študijske ekskurzije, marsikaj se pove tudi na občnih zborih, pa tudi *Lubi Slovenci* ne služijo samo tekoči informaciji o društveni dejavnosti. Ob vsem tem pa je v društvu že dolgo tlela še želja po študijskih večerih, ki bi skozi vse leto odpirali zanimiva in manj znana vprašanja. Ko je s Trubarjevo hišo literature v stari Ljubljani nastal prostor tudi za naše študijske večere, smo takoj izdelali okvirni program in si zagotovili termine enkrat mesečno.

Zamisel študijskih večerov je, da s predavanji (z diskusijo) in okroglimi mizami (prav tako z diskusijo) osvetlimo različna zanimiva, zlasti pa manj znana vprašanja, obenem pa včasih damo tudi pobudo za raziskovanje. Nosilci tem naj bodo domači in tuji poznavalci. Naj za ilustracijo navedem nekaj vprašanj, ki bi jih bilo koristno osvetliti: vpliv Wyclifovih in Husovih idej pri nas; prizadevanja za reformo in zgodnja faza protestantizma; protestantizem 16. stoletja pri ogrskih Slovencih in njegova povezanost z osrednjeslovenskim in s kajkavskim; usode protestantskih izgnancev iz naših krajev; protestantizem 18. stoletja po tolerančnem patentu v vseh slovenskih deželah; reformacija in protireformacija na Češkem in Moravskem; reformacija na Slovaškem; reformacija pri Poljakih in Mazurih; protestantizem v protislovjih sodobnega sveta; protestantska etika danes; protestantska teologija danes; ekumenizem ...

Zanimivih vprašanj je obilo, študijski večeri pa so odvisni od tega, ali imamo za dano temo nosilca. Kar se tega tiče, je začetek kar obetaven; v letu 2010 imamo dva termina: 17. novembra smo imeli okroglo mizo »Bele in sive lise v naši vednosti o protestantizmu« (udeleženci po abecedi: dr. Kozma Ahačič, dr. Božidar Debenjak, dr. Mihael Glavan, dr. Marko Kerševan, dr. Jonatan Vinkler, Nenad Vitorović, moderator Debenjak); prav tako v sredo, 22. decembra, ob 19. uri predava dr. Jonatan Vinkler na temo »Trubar in 'turško vprašanje'«.

V letu 2011 imamo rezervirane naslednje srede, vselej ob 19. uri: 19. januar, 16. februar, 16. marec, 20. april, 18. maj, morda 15. junij, po poletnem premoru pa 21. september, 19. oktober, 16. november, 21. december. Zagotovljene imamo že nosilce za naslednje teme: »Trubar in protestantska teologija za 21. stoletje«; »Protestantska etika za 21. stoletje«; »Delo na slovarju slovenskih protestantov 16. stoletja«; »Kocbekovo protestantsko krščanstvo«. Jesenske in druge teme so v pripravi.

Natančne informacije o predavateljih oz. udeležencih okroglih miz in o nadaljnjih temah dobite vsak mesec na spletni strani mesta Ljubljane, stalno pa tudi na spletni strani našega društva. Vabljeni!

Za organizacijski odbor večerov:
dr. Božidar Debenjak

POČASTITVE DNEVA REFORMACIJE 2010

Letošnje počastitve državnega praznika dan reformacije so bile plod številnih, različnih in prepletajočih se pobud. Pri pripravah so sodelovale podružnice Slovenskega protestantskega društva na Rašici, v Prekmurju in Posavju in predvsem – kakor že doslej – posamezni požrtvovalni člani društva, med njimi Violeta Vladimira Mesarič, Alenka Černelič Krošelj, Matjaž Gruden. Osrednja državna proslava praznika, ki je do letos potekala vedno v prestolnici, je bila letos prirejena v Mariboru 29. oktobra (slavnostna govornica ministrica za kulturo Majda Širca), to pa je bilo v skladu s sklepom republiških organov, da bo proslava odslej gostovala v različnih slovenskih mestih. Med proslavami in slovesnostmi v drugih krajih so bile: 22. oktobra v Gornji Radgoni (govornik Aleš Leko Gulič), 27. oktobra v Murski Soboti (govornika škof mag. Geza Erniša in minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšič), 28. oktobra v Puconcih (odprtje razstave Nikolaja Beera), 29. oktobra v Velenju (govornika Jure Piano in škof mag. Geza Erniša), 30. in 31. oktobra v Ljubljani (pridigar Michael Karwounopulus), 31. oktobra na Rašici (govornik minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšič), 2. novembra v Krškem (govornik dr. Mihael Glavan).

Počastitev posebne vrste je bila 28. oktobra v ljubljanskem Parku slovenske reformacije, kjer so odkrili kip, ki bo trajen spomin na slovenske protestantske pisce in tiskarje. Čeprav ob njem omenjajo predvsem pisce v 16. stoletju, torej Trubarja in njegovo skupino, pa moremo in moramo skulpturo šteti tudi za spomenik prekmurskim protestantskim piscem 18. stoletja (Temlin, Sever, Küzmič), ki so utemeljili knjižno rabo slovenske besede med Muro in Rabo in s svojimi kakovostnimi knjigami omogočili ohranitev slovenstva na tem, ogrskim oblastem in vplivom podrejenem delu slovenskega narodnostnega ozemlja.

Posebna prisrčnost pa je prevevala prireditev v Sevnici 11. novembra (govornica prof. dr. Melita Zemljak Jontes), kjer so tokrat učencem in dijakom v Posavju podelili priznanja za dosežke na likovnem in literarnem natečaju z naslovom »Na obisku pri Juriju Dalmatinu«.

Številne, domiselne in med domačini čedalje bolj zasidrane proslave v različnih slovenskih krajih dokazujejo, da se je spomin na reformacijo uveljavil ne samo kot praznik slovenskih evangeličanov in drugih iz reformacije izvirajočih verskih skupnosti, temveč kot splošno slovenska počastitev slovenskega kulturnega, duhovnega in etičnega izročila ter hkrati kot odločno prizadevanje za ohranjanje in razvijanje slovenske samobitnosti.

V našem društvenem glasilu objavljamo najprej slavnostne govore, v nadaljevanju pa krajše prikaze slovesnosti. Za pomoč pri zbiranju gradiva se zahvaljujem zlasti mag. Mariji Kuhar, mag. Viktorju Žaklju, Barbari Pečnik, Alenki Černelič Krošelj, mag. Francu Kuzmiču, V. Violeti Deutsch Mesarič in mag. Viliju Kerčmarju, glavnemu uredniku Evangeličanskega lista.

MAJDA ŠIRCA

v Mariboru 29. oktobra

Lubi Slovenci!

Nihče v naši zgodovini nas ni nagovoril s takim srcem kot Primož Trubar. Pozdravil nas je z besedo, ki vključuje *ljubezen*. Kakor da bi nas dobesedno hotel *ozdraviti tujstva, razcepljenosti in vdanosti*, je poklical slovenski narod k združitvi z ljubeznijo, z *»bitjo našega bitja«*, ki se je v nadaljnjih več kot petsto letih v naslavljanju spreminjala od »dragi« do »tovariški« in »spoštovani Slovenci«. A v tej levitvi naslavljanj, ki jo je rojeval čas, se je morebiti utopilo *srce* – tista ključna podstat našega obstoja, za katero je Jurij Dalmatin v prevodu *Biblije* leta 1584 rekel: »Zakaj človiešku serce je kakor ena barka nad enim divjim morjem, katero fortune inu viharji od štirih strani tega sveta gonijo.« Vendar barko na divjem morju običajno goni *več viharjev kot fortun* (srečnih okoliščin). Reformacija je bila za slovenski narod ogromen vihar, ki je s svojo *re-formo*, dobesedno izklesano v *protestu* kot izhodišču protestantizma, narodu prinesla tudi *srečo* (fortuno). Srečo, da je lahko dihal s svojimi pljuči, da je pisal in bral v svojem jeziku in da je (z)gradil svojo osebno izkaznico, ki je jamčila, da je slovenski narod sposoben živeti v družbi kulturnih evropskih narodov. Tega se je treba vedno na novo spominjati, kajti prevečkrat se stvari, ki jih imamo in živimo, zavedamo šele takrat, ko jih izgubimo, cenimo pa predvsem takrat, ko se zanje *borimo*. Zatorej: s tem, ko so Primož Trubar in drugi protestanti prebujali narodno zavest svojega ljudstva, so naredili odločen, odličen in odločilen korak na poti oblikovanja narodne identitete in naše samostojnosti.

Z *Abecednikom* in *Katekizmom* je Trubar omogočil bralno kulturo in razvoj slovenskega jezika. Pisano besedo *je dal v roke ljudstvu ter tako izzval kulturne, družbene in politične spremembe.* Okrepila se je *duhovna, socialna*

zavest: ljudi je naučil razmišljati, kmet se je sam odločal in branil svoje pravice. Vse do pojava reformacije na Slovenskem ni bilo osnovne šole, ki bi bila namenjena vsem *ne glede na spol, premoženjsko stanje ali sloj.* Šele v času reformacije je prišla do izraza misel, da je človek vreden vzgoje in izobraževanja. In Trubar je te ideje uresničeval s svojim delom. Zamisel o šoli je Trubar prvič izrazil v *Abecedniku* leta 1550, ki ga je namenil »vsem mladim inu preprostim Slovencem«. Ljubljana je po njegovi zaslugi leta 1563 dobila prvo stanovsko šolo. Trubarjeva ideja osnovne šole je ena najbolj demokratičnih idej 15. stoletja v Evropi, četudi protestantska šolska organizacija zaradi protireformacije ni obstala in smo jo prenovljeno dobili šele 300 let pozneje, s terezijanskimi reformami v 18. stoletju.

Ljube Slovenke, ljubi Slovenci!

Knjižni jezik, kakor so ga utemeljili protestanti, je zagotovo najbolj združevalna prvina nacionalne identitete, čeravno je obenem protestantizem *razcepil versko zavest* naših prednikov. Kako združiti, a hkrati ne povzročiti novih razdruževanj – takšno je bilo očitno vedno temeljno hrepenenje našega naroda. In hkrati tudi naš problem. *In prav hrepenenje je ena tistih lepih slovenskih besed, ki jo tujci, ki so se naučili našega jezika, najraje izberejo kot tisto, s katero simbolizirajo lepoto in samosvojost slovenskega jezika.* Morda zato, ker se lepo poda z dvojino, ker gre hrepenenje v paru: ker nikoli ne hrepeniš po tistem, kar imaš, marveč po drugem ... V hrepenenju je doma odprtost, v hrepenenju je že odprt prostor za drugega, hrepenenje je prostor dialoga, je prostor kulture. Zato ob izročilu prvih knjig, tiskanih zapisov in samosvoje slovenščine nikoli ne pozabimo, da so nas osebnosti, ki so iz sveta preganjale prepir, pozivale k nuji, »da rojak prost bo vsak«, da je le svetu odprt, duha premožen in toleranten sosed pravi mejak, nagovarjale predvsem s polja *kulture, znanosti, filozofije.* Od Zoisa do Prešerna, od Cankarja do Jakca, od OHO-ja do NSK-ja, od Šalamuna do Žižka, od Plečnika do Luisa Adamiča, od Karlinove do Jančarja, od Klopčiča do Globokarja, od Prežiha do Kosovela, od Pirjevca do Gruma, od Vege do Hermana Potočnika, od bratov Rusjan do Ressla, od Zlobca do Saleclove, od Kermaunerja do Letonje ...

Jezik kulture je vedno iskal enkratnost, ki bi lahko segla do univerzalnega; posamezniku je iskal prostor diha v širši *skupnosti.* A zadihati je bilo mogoče le tedaj, kadar je bila enotnost stkana iz različnosti in – da, kljub angelom se ni bati pojma – multikulturnosti. Toda hrepenenje po združevanju – po odgovornem oblikovanju družbene stvarnosti – so vse prevečkrat (in jo še kako še vedno) najedali dvomi, ljubosumja, umetne polarnosti in nelagodja, *ki mrcvarijo naše medsebojne vezi, nam jemljejo krila, tiščijo k tlom, dušijo vizije, zatirajo potenco in spodnašajo tisti smisel,* ki ga je Primož Trubar zapisal v *Katekizmu:* namreč, da *ni dovolj stati, temveč je treba tudi obstati.* Da ni dovolj le biti, se prepuščati inerciji bivanja, pragmatizmu vsakdana, ki ga nemalokrat manipulativno obrača režijska roka le navidezno budnih očes, temveč, da je treba vse to tudi *presegati: s širokimi zamahi idej, ki nimajo cenzur in avtodestruktivnih potez, s kreativnostjo in strpnostjo, z močjo pameti in brez nespameti ...* Namreč, ni lahko vzleteti, če so ideje spodnesene, preden se izgovorijo, če jih ubija birokratstvo takoj, ko se rodijo, če obsodbe padajo, preden se na sodiščih odvrtijo procesi ...

Kajti, ljubi Slovenci, ljube Slovenke, »obstati« ne pomeni *stati ob* – križem rok stati poleg in zraven, pustiti, da našo barko, kot bi dejal Dalmatin, odnaša vihar, temveč pomeni, da se je treba za obstanek še kako boriti: *reformirati stvarnost tam, kjer je šibka, biti proti, kjer se godi krivica, dobesedno udejanjati protestno/protestantsko držo tam, kjer so argumenti moči krhki in kjer so razvoji duhovno zatrti ali celo zavrti.* Če kdaj, je ta poziv na mizi danes. Včeraj, ki je z akumulacijo materialnega in potrato trošenja – energije, orožja, kemikalij, naravnih resursov, populističnega duha – skoraj do suhega izrabil in zlorabil tako naš planet kot naše nebo angelov in idej, *ta včeraj je že zamujen.* Ta včeraj je celotnemu svetu – ne le našemu domu – pustil ogromen davek, ki nas spravlja v pošastne zadrege: Kako misliti drugače? Kako svet organizirati bolje? Kako zdraviti okolje? Kako odpraviti orožje? Kako ne ranjevati zemlje? Kako omejiti sebe?

Težka, čeprav osnovna vprašanja. Zaposlujejo ves svet, ne le nas. Težka zato, ker nas je kopičenje že preveč zasvojilo, ker razvoj računa na nov – predvsem tehnološki zagon bistveno bolj kakor na nov duhovni vzlet. Nanje je možno odgovoriti kantovsko mogočno, z etičnim imperativom v nas in zvezdnim nebom nad nami – ali pogrošno vedeževalsko, v nočnem programu kakšnega poceni televizijskega studia. A oba, mogočen in pogrošen, na videz segata po zvezdah. *Zato ne gre več le za odgovore, gre za to, da si drznemo zastaviti tudi tehtnejša vprašanja.* Kako videti sebe? Kako ljubiti drugega? Kako sprejemati drugačnega? Kako še uzreti zvezde? Kako ceniti dušo? Kako poiskati resnico?

Svet je ta včeraj zamudil – ne le svet, tudi naš dom. Včeraj, ko se je premeščalo Slovenijo na enega od svetilnikov 21. stoletja, pisalo po 30 milijard vredne razvojne resolucije, enoročno sestavljalo čez noč napisane zakone, naročalo optimalne izdatke in leporečno (pre)pisalo, da resda ne bomo največji in najmočnejši, bomo pa najboljši, je pustil obljube in obremenil pričakovanja. Marsikdo ne more razumeti obrata realnega časa, ki trezni, saj ne more nuditi tistega, česar nima. Vendar je prav, da razumemo solidarnost, ki jo imamo. In da so socialni vzvodi ranljivim pomembnejši od gradnje jadranskega otoka, da je strpnost pomembnejša od arogance ter da se svobodne in dialoške besede nikoli ne sme zapraviti. Na tej točki je treba vedeti, da je pomen idej, kulture, besed, misli in kreacij ključni akumulator duhovnega vzleta in ključni gradnik skupnosti. Trubar je

temu rekel »*graditi pošteno življenje*«. In gradil je na preprostih, a ključnih temeljih: *ljubi bližnjega, dobro delaj vsem ljudem, svoj kruh pridobivaj brez škode za druge ljudi in ne boj se govoriti resnice.* Proti njemu je bila organizirana ena največjih zarot v zgodovini slovenskega naroda, ki je trajala skoraj štiristo let, saj je protireformacija sistematično uničila vsa dela, ki so nastala v času reformacije, in s tem dobesedno izbrisala bogato zapuščino slovenskemu narodu.

A četudi požgano, enkrat posejano še *trdneje plodi.* Enkrat postavljena in živeta svoboda – enkrat zapisana slovenska beseda, enkrat izkušena pravica – *še močneje zori.* Zato smo danes bogati bolj, kakor vemo, saj se s pisano besedo nismo naučili le dajati odgovore, temveč tudi zastavljati vprašanja; saj smo z izročilom prve knjige ohranili tudi izročilo upora. In zato slavimo reformacijo kot prvo *reformo*, protestantizem pa kot *protest.*

ALEŠ GULIČ

v Gornji Radgoni 22. oktobra

Cenjene gospe in gospodje! Tovarišice in tovariši, bratje in sestre! Kakor je komu ljubo in prav! Kar najraje sliši! Kar komu nariše nasmešek na obraz! Pred težko nalogo sem postavljen: po petstoti obletnici, ko je bilo o Primožu Trubarju, protestantih, evangeličanih, luteranih povedano veliko. Šestnajsto stoletje je bilo popisano skoraj po dnevih in urah, vsako dejanje ali podjetje naših protestantov zabeleženo ravno tako, ob tem pa seveda pospremljeno z domoljubjem, vezanim predvsem na jezikovno delo, ki so ga bili vsi v tem projektu opravili. Manj govora je bilo o drugih rečeh, o socialni usmeritvi, o filozofskih in teoloških premislekih, tudi o tem, koliko Trubarjevo delo in prizadevanje živita danes ali vplivata na naše današnje ravnanje. Ali se spopadamo še vedno s podobnimi problemi, morda celo enakimi, le preoblečenimi v nova oblačila? Smo vedno analitično naravnani v preteklost in teh spoznanj ne znamo uporabiti za sedanjost, kaj šele prihodnost, pač pa jih rabimo le za prepir in nestrpnost? Radi brkljamo po že dokončanem, da nam ni treba v negotovost zdajšnjosti in bodočnosti? Je usoda takšnih spoznanj spet ista? Ko bomo čez slabo uro zapustili ta prostor, bo vse spet preteklost brez kakršnegakoli odmeva, spoznanja, koristi? Ali bi nam Trubar danes kaj povedal s prižnice, ali bi bilo prijazno ali bolj trdo? Na vsa ta vprašanja, upam, da ste si sproti odgovarjali. Z DA in morda tudi z Ne.

Želim si, da bi me izpod čela pogledali in rekli: Kaj ta tukaj pleteniči? Zakaj nam zbuja vest? Vsakodnevnih težav in problemov in zapletov in nejevolj imamo že tako ali tako vrh glave, zakaj nam dela vse to na zalogo? In odgovor: NALAŠČ – da bi spomnil in opomnil, STAL IN OBSTAL, če si še jaz izposodim Trubarjev znameniti poseg v naše razmisleke in premisleke. Današnji čas je, če odmislimo zunanji oplesk in polituro, lak in okraske, kar precej podoben 16. stoletju, ko se je pokazalo, da so za zidovi mest in onkraj hribov, dolin in morij drugi zidovi, druga mesta, nove doline – in onkraj morij nove dežele, da je svet neskončno velik; ko se je začela industrijska doba, ko se je začenjal oblikovati proletariat, ko so z vzhoda pritisnili drugoverni, ko so se začeli oblikovati zametki nacionalnih držav. Problem je v tem, da se zadeve, ki so se takrat začenjale, zdaj končujejo – svet je neskončno velik, onkraj mestnih obzidij ni nič drugače, kakor za njimi, industrijska doba se steka v postindustrijski tok, proletariat je bližje srednjeveški privezanosti na lastnika kakor opevani svobodi, medkulturni, medverski, medcivilizacijski pogovori postajajo samogovori, nacionalne države se stapljajo v talilnem loncu nadnacionalnih povezav in LUBI SLOVENCI se pragmatično odločajo, da bi morda bilo le bolje, če bi vsi govorili angleško, oziroma nekakšen *koine* z imenom evringliš. Vse bolj smo brezbrižni drug do drugega, vse bolj sebični, kadar sočustvujemo, znamo odpreti srce le ob slabem, kar se pripeti sočloveku. Z njim se ne znamo radovati in veseliti. Kar preberite si kakšne komentarje, kadar se pomotoma ali ponevedoma komu v kakšno občilo zapiše kakšna dobra novica. Tako se vsuje sama zajedljivost, negodovanje, ampakovanje in zmerjanje. Do sem smo se prikopali v vseh teh, recimo, dvajsetih generacijah po Trubarju. V petsto letih. Kaj je drugače? To je seveda pesimističen pogled, Cankarjev, ne Trstenjakov. Tudi optimistični, dobro upajoč je. Ko sem se loteval pisanja današnjega nagovora, sem imel na voljo vrsto besedil o Trubarju in protestantih, ampak najbližje mi je bila podoba, ki se mi je izvila iz spomina, ko sem zaprl oči, da bi natuhtal kakšno modrost. To je slika Nikolaja Beera v skupni kapeli, protestantski in katoliški, v Andrejcih, tam pri Moravcih. Ne bom govoril o njeni pripovedi, ampak predvsem o tem, da je tam naslikal svoje sosede, sovaščane, domačine, ljudstvo, ki živi skupaj z vsemi svojimi različnostmi. Ne da bi se toleriralo, ampak sobivalo. Za sožitje gre, za sožitje, ki ga 16. stoletje ni moglo videti niti v daljni prihodnosti, kaj šele v svojem trenutku. Danes pa ga lahko vidimo kljub vsem težavam, mukotrpnim prerekanjem, samovšečnosti in poskusom zanikovanja drugačnosti, danes vsaj deklarativno govorimo o tem; in ne le to, najde se tudi kdo, ki zmore v resnici postaviti mostove za ljudi, da bi se zgradili med ljudmi. Najprej resnične, za zgled simbolnim.

Trubar je baje, tako pravimo, umrl srečen, ker da je dosegel svoj življenjski cilj. Tako je med drugim zapisal dr. Fran Ilešič v Trubarjevem zborniku leta 1908 in dodal, da je bila vse to iluzija, da so kasnejša desetletja, stoletja pokazala, da ni bilo tako.

Upam z vami, da nas čez petsto let, čez dvajset rodov, ne bodo slepo in vsevprek hvalili. Ravno tako upam z

vami, da nas ne bodo zmerjali kar tako, da bodo boljši in da bodo znali na tehtnico dati vse, kar počnemo, in oceniti brez simpatije in brez averzije. In upam z vami, da vmes ne bo več nobenih zmagovalskih priložnosti za reinterpretacijo zgodovine in nobenih poražencev, ki bodo čakali na priložnost, biti zmagovalci nad drugimi. Prezahtevno, preidealistično. Morda? Kar naj bo.

ŠKOF MAG. GEZA ERNIŠA

v Murski Soboti 27. oktobra

Milost vam in mir od Boga Očeta našega in od Gospoda našega Jezusa Kristusa! Amen.

Svetopisemske besede, nad katerimi se bomo zamislili, so zapisane v evangeliju po Mateju v 4. poglavju, 4. vrstici:

»Človek naj ne živi samo od kruha, ampak od vsake besede, ki prihaja iz Božjih ust.« Amen.

Dragi zbrani, spoštovane gledalke in gledalci, poslušalke in poslušalci pri televizijskih in radijskih sprejemnikih!

Nobenega dvoma ni, da je reformacija ob osebni in neposredni odgovornosti človekovega početja v ospredje postavila Boga. In takoj za tem Besedo z velikim »B«, razumljivo, materinsko, domačo. In Slovenci, in še posebej evangeličani, se ob ostalih reformacijskih pridobitvah ob letošnjem prazniku reformacije še prav posebej spominjamo prvih dveh slovenskih tiskanih knjig, *Katekizma* in *Abecednika*, ki sta izšli pred 460 leti. Gotovo je ta dogodek močno zaznamoval našo preteklost, istočasno pa tudi osmišljal in dajal znanje, kako na narodovi in cerkveni poti naprej. In ta premislek in ta razmislek je bil in je ostal tudi v tem, da je delo slovenskih protestantov izoblikovalo našo versko in narodno identiteto.

V svojem predgovoru h *Katekizmu* Trubar namreč piše:

»Ljubi kristjani! Jaz sem si le-te dele iz Svetega piska dovolil prevesti v naš jezik Bogu na čast in v dobro ljudem naše dežele, da se vsak lahko nauči to pravo staro vero ter spozna tega pravega Boga!«

Napotek reformacije in njena neumrljiva naloga tudi danes torej je, da bi knjigo, ki ji pravimo »Sveto pismo«, vsak človek čim večkrat vzel v roke, jo prebiral, ob njej premišljeva, po njej živel ter se osebnostno in kot narod reformiral in transformiral. Namreč za to gre, da bi ljudje znali in hoteli živeti z Božjo Besedo, da bi iz nje črpali moč in modrost za svoje vsakdanje odločitve. Sveto pismo namreč ni le nekakšen lepi nauk, temveč iz te knjige nam govori življenje.

Vsi seveda dobro vemo, da nam je za vsakdanje bivanje potreben kruh, da nam je potrebna hrana, potrebna pijača.

Toda brez dvoma je to le en del naše življenjske zgodbe.

Uvodoma smo namreč slišali, da naj človek ne živi le od kruha, temveč naj svojemu življenju in svojemu bivanju na tej zemlji doda tudi globljo dodano vrednost. In prav gotovo je to bila želja in tudi namen naših reformatorjev, ko so se odločali in odločili, da besedo življenja poslovenijo in jo razumljivo razodenejo svojemu ljubemu narodu. Ali kdo lahko stori še kaj več? Še kaj bolj častnega? Še kaj bolj domoljubnega? Bogu všečnega?

In to in takšno delo, za Boga in človeka, je dejanska zgodba slovenskih evangeličanskih piscev in duhovnikov. Več kot jasno namreč je, da so Trubar, Dalmatin, Küzmič in drugi ne le kot pisci in prevajalci, temveč tudi kot duhovniki dojeli, razumeli ter slišali še eno pomembno globino Božjega klica. In ta pravi: Kdor se hoče učiti vere, kdor hrepeni po lepi besedi, kdor to besedo prebira v knjigah *Svetega pisma*, ta tudi nujno spozna: **To, kar je tam zapisano, to se tiče tudi mene!**

In brez tega, da bi to bilo dojeto, in brez tega, da bi to bilo sprejeto, prav gotovo reformacijskega dela ne bi bilo.

To pa je napotek in izziv tudi vsem nam. Napotek in izziv, da tudi sami vztrajno iščemo in najdemo poti k aktivni udeležbi v verskem in posvetnem življenju. Kajti kaj drugega je Božja beseda, kaj drugega je katekizem, kaj drugega je Kristusova žrtev na križu in njegova ljubezen do žene grešnice, če vzamemo samo dva primera njegovega ljubečega ravnanja, kakor resnica, ki obelodanja in uči, da brez teh in takšnih elementov Kristusove človečnosti, ki ljubi in odpušča, ta planet nima svoje prihodnosti. *Biblija* je moč za življenje in iskanje novih ljudem prijaznih poti in žlahtnih vsebin v vsakdanjem življenju, in resnično bi bila škoda, če bi ob takem duhovnem zakladu ostali duhovno revni in lačni in če se ne bi z vso resnostjo vprašali: Kako gre mojemu sosedu, sonarodnjaku, kako gre človeku v stiski?

Drage sestre, dragi bratje v Jezusu Kristusu! *Sveto pismo* je bilo in le še tudi danes nam Slovencem zvesti sopotnik. Nekako verjamem in sem prepričan, da smo s to knjigo v roki in s svojim jezikom »stali in obstali« in previharili mnoge viharje. Vedno znova pa se moramo vprašati: Ali to, kar nam Bog sporoča, prav interpretiramo in ali po tem nauku živimo? Božja beseda namreč ni besedna demagogija, ki jo ljudje prevečkrat uporabljamo samo zato, da bi dosegli svoje cillje, velikokrat tudi po načelu, da cilj posvečuje sredstva. Priznali ali ne, Božja beseda je bila in je korektiv za naše življenje, za naše obnašanje, za določanje naših medsebojnih odnosov. Skozi celotno zgodovino človeške civilizacije se vleče nit resnice, ki pravi, kot smo slišali uvodoma, da je Božja beseda naša duhovna hrana. Toda tako kakor hrana, ki ostane pozabljena v hladilniku in nas ne nahrani, je tudi s *Svetim pismom*. Odpreti ga je treba in brati, če želimo, da nam bo koristilo.

Trubar v *Katekizmu* piše:

»Zato vas pri sodnem dnevu opominjam in prosim, da se v cerkvi, v šoli, doma in kjer koli skupaj pridete, učite le te dele naše prave krščanske vere.« Učiti se nam

je torej potrebno, kajti učene ljudi je težko naplahtati. In živeti moramo pošteno, odgovorno, ljubeče. In svet bo gotovo lepši.

Verjamem, ljudje smo različni. Na to imamo vso pravico. Tako je bilo v Jezusovem času in tako je temu tudi danes. Eni so kričali in kričijo, če se izrazimo v duhu velikonočnih dogodkov: »Križaj ga!« Drugi pa: »Hozana, blagoslovljen, ki prihaja v Gospodovem imenu.«

Takšna diferenciacija in takšna dialektika bo najverjetneje ostala sestavina tuzemskega življenja tudi v prihodnje.

Eni bodo verjeli, da obstaja nekdo, ki naše besede in naše molitve sliši, drugi bodo o tem dvomili in tretji tega ne bodo verjeli.

Vendar eni, drugi in tretji nimamo nobene pravice, da bi zgrešili naše od Boga dano osnovno poslanstvo: **biti ljudje, biti dobri ljudje**.

Vem, da se nam to zmeraj ne posreči, pa vendar druge izbire ni.

Dobrota, ki jo znamo izkazati soljudem, je namreč most med Bogom in človekom. Ni druge poti. In če bomo želeli priti eden k drugemu v vsej svoji človeški razsežnosti, bomo morali iti po tej poti. In tudi Slovenci smo še v marsičem na začetku te in takšne poti. Pa vendar, naj nas ne bo strah, kajti če bomo po mostu, ki ga gradimo k drugim ljudem, šli prvi, nam bodo sledili tudi ostali in šli za nami in z nami. Tako bomo stali in obstali.

Vsem tako ali drugače verujočim, vsem takšnega ali drugačnega prepričanja ali nazora želim lepo praznovanje dneva reformacije in spoštljiv spomin in poklon pred jutrišnjim dnevom mrtvi pri grobovih vseh pokojnih. Naj počivajo v Božjem miru. Amen. In mir Božji, ki presega ves človeški razum, ta naj čuva in krepi vaša srca in vaše misli, v Kristusu Jezusu, Gospodu našem. Amen!

Dr. IGOR LUKŠIČ

v Murski Soboti 27. oktobra

Mi smo tu, ker imamo korenine, ker imamo zgodovino. Ponosni smo na svojo preteklost in na heroje, ki so jo ustvarjali. Ponosni smo na tokove življenja, v katerih smo polno sodelovali in ki so pustili najmočnejše sledi na naši identiteti kot posameznikov, naroda in države.

Moderna doba se začenja postopno v nedrju srednjega veka. Mnogi kazalci preloma naznanjajo novi vek. Odkritje Amerike, tiskanje knjig, svoboda posameznika, nacionalna država. In reformacija. Ko slavimo dan reformacije, slavimo začetek moderne dobe, slavimo moč posameznika in človeštva, da je naredilo nov velik korak v svobodo. Moderna doba je začela svoj pohod z afirmacijo svobodne volje posameznika. Zahtevala je svobodo gibanja in svobodo duha, svobodo vere, svobodo znanstvenega raziskovanja. In hkrati združevanje ljudi v enotne politične skupnosti na novi osnovi, z novimi vezmi.

Duhovnik katoliške Cerkve Marin Luther je 31. oktobra 1517 nabil na vrata list s 95 zahtevami. Neznatno dejanje za človeka, izkazalo pa se je kot dejanje nepopisnih razsežnosti. Upor za vrnitev h koreninam, k razumevanju stvari kot so, k uskladitvi besed z dejanji, k zgledu, k pravičnosti in odgovornosti. V tej potezi je Luther izpisal duh časa. Izkristaliziral je zahtevo po predrugačenju sveta: najpoprej sveta vere in cerkve in od tu naprej celotnega načina življenja. Saj ni bilo mogoče verske reforme izpeljati za cerkvenimi zidovi! Ali morda zgolj v kaki knjižnici z objavo novega pričevanja. Ko slavimo dan reformacije slavimo potenciale posameznika, naroda in človeštva, ki so sposobni v kratkem času preiti v erupcijo veličastne energije, ki človeštvo povleče naprej v boljši svet.

Upor nemških kneževin proti nadvladi papeške države je podlaga za nastanek nacionalnih držav. Reformacija se je razširila po vsej Evropi, zlasti pa se je utrdila v večini nemških dežel in tudi v Švici, Franciji, na Nizozemskem in Škotskem. Ni slučajno, da je naslednji veliki naskok, razsvetljenstvo, pognalo najslajše sadove prav v deželah, kjer je protestantizem lahko zadihal s polnimi pljuči. Moč reformacije je postal sinonim za razvojno moč dežele in duhovni ter vsesplošni razcvet mest in vseh slojev prebivalstva.

Nedavno je minilo petsto let od rojstva prvega med Slovenci: Primož Trubar nam je na stežaj odprl vrata v svet. Slovenstvo je pripel na najmodernejše tokove takratnega sveta. Vpeljal je množtvo najnovejših idej, ki so razrahljale katoliško enoumje, najedle fevdalne spone, duhovno in intelektualno opremile meščanstvo. Slovenske šole so omogočile, da so ljudje brali in se izobraževali. Trubar je postavil podlago za nastanek enotnega slovenstva. Trubar je zasejal idejo nacionalne države.

Trubar je svoj *Katekizem* leta 1550 označil z besedami: Anu kratku podučenje s katerim usaki člouik more u nebu priti. Ali: Kratek nauk, s katerim lahko vsak človek pride v nebesa. Trubar se je lotil natisa katekizma, ker je bil prepričan, da ga »mora poznati in se ga držati vsak razumen človek«. Lotil se ga je tudi s trdno odločenostjo, da bo to »v dobro vsem mladim ter neukim ljudem v naši deželi.« Tako se bo lahko vsakdo poučil »o pravi stari veri« in dobil možnost, »da bo spoznal tudi samega sebe.« Dela ni namenil le pridigarjem in duhovnikom, temveč »učiteljem, staršem in vsem, ki znajo brati«. Da bodo dobili temeljne orientacije v življenju. Da bo vsak vedel, kaj je dobro in slabo, da bo mogel spoznati tega antikrista, ki hodi povsod po svetu in skuša s človeškimi zakoni odvrniti ljudi od čiste Božje besede. Prava reformacija slovenskega ljudstva v narod: verska prenova, moralna reforma, intelektualna preobrazba, kulturni vzpon, politična evolucija, organizacija skupnosti. Vse to

kot osnova nacionalne države, ki je pridobivala trdne obrise skozi Prešerna, Cankarja, Osvobodilno fronto do osamosvojitve Republike Slovenije pred skoraj dvajsetimi leti.

Reformacija je v 16. stoletju oblikovala slovensko politično samozavest skozi standardizacijo jezika in skozi literaturo. Postavljala je infrastrukturo za oblikovanje javnosti in s tem prve zametke moderne državnosti na Slovenskem. S svobodno izbiro religije je vzpostavila temelje individualne svobode. Obdobje reformacije je bilo hkrati čas kulturne, politične in ekonomske revitalizacije slovenskega ljudstva. Kmečki upori so poznejšim rodovom služili kot orientacija v boju proti izkoriščanju, zatiranju in okupaciji dežele. Slovenska reformacija je zibelka aktivnega svetovljanskega slovenstva!

Pred našo generacijo se danes postavlja vprašanje: Kam naprej? Si bomo po vzoru Trubarja, Prešerna, Cankarja in voditeljev narodnoosvobodilnega gibanja zastavili veliko nalogo? Bomo zbrali potrebno energijo, najboljše ljudi svojega naroda in zaveznike v mednarodnem prostoru, da spravimo Slovenijo v vrh razvitih držav? Si bomo zastavili velik cilj: prenovo značaja v smer ambicioznega svetovljanskega aktivnega slovenstva? Konservativne sile doma in v svetu bi rade potisnile Slovenijo na obrobje dogajanj. Najprej so razglašale, da svetovne krize ni, da bi nadaljevali z neodgovornim razsipavanjem javnih sredstev, hotele so nadaljevati konflikt s Hrvaško, namesto poenotenja volje in solidarnosti vsiljujejo stanje napetosti in strahu. Iz Slovenije delajo bojišče pritlehnih bojev za drobtinice in jo silijo v brezplodne medstrankarske razprtije.

Nekateri bi radi ponovno delili slovenski narod na naše in vaše, da bi spet krvavel v napačnih bitkah. Mi vidimo velike izzive za vse nas: mobilizirati moramo najboljše strokovnjake, najboljše kulturnike, učitelje najboljše delavce za nove cilje. Vrniti dostojanstvo vsem, da se vsak lahko angažira, da damo od sebe več in da bomo vsi pravično udeleženi pri skupnem rezultatu.

Vsaka generacija si zastavlja cilje, ki jih je vredna. Veliki cilji angažirajo najboljše ljudi. Slovenija je žejna velikih ciljev, da se bo lahko angažirala in polno zaživela svoje ambicije. Slovenija ima utrjene in preizkušene vrednote, ki jih je gradila tudi reformacija: znanje in izobrazba kot vstop v odgovorno življenje družbe, svobodna volja posameznika, pluralizem, svetovljanstvo, slovenstvo, solidarnost, pravičnost. Utrjevanje teh vrednot na vsakem koraku je najpoprej dolžnost vseh najbolj odgovornih ljudi v javnem življenju.

Dolgo časa je slovenski narod životaril na robu mogočnih držav Evrope. Ni našel moči, da se postavi pokonci in zadiha s polnimi pljuči. Mnoge generacije so prebijale podložno naravo in pripravljale teren za današnji dan.

Nekoč je bila reformacija, danes je praznik, dan reformacije!

Mag. VIKTOR ŽAKELJ

v Ljubljani 28. oktobra

Spoštovane častilke in častilci Trubarja, ljubitelji umetnosti in slovenske besede!

Primož Trubar, ta največji Slovenec prejšnjega tisočletja, je spet med nami. Mož vedno znova in znova beži iz Ljubljane in se vanjo vrača. Njemu ljubi Slovenci pa – zdaj zaripli v obraz kričijo »Antikrist, na grmado z njim«, zdaj vijoč roke vreščijo »Hozana, hozana«, pozdravljen glasnik čistega evangelija.

Tako je bilo tudi sredi leta 1561, ko ga je množica navdušencev vse od Spodnje Šiške, bržčas tudi kar nekje tukaj, kjer danes odkrivamo spomenik slovenski reformaciji – lahko rečemo, da slovenski knjigi ali kar slovenski kulturi – pozdravljala kot v starem Rimu prihod vojskovodij. Piskači tam na grajskem griču so se že pripravljali, da dopolnijo trušč v čast moža, ki je prihajal organizirat avtentično slovensko protestantsko Cerkev.

Hozana, dobrodošel nam Trubar, tako kot ob svoji petstoti obletnici rojstva in kot danes, ko po 449 letih od tedaj, ko si bil »up in nada ubogega, vernega slovenskega ljudstva«, glasnik novega evangelija in s tem novega veka, spet prihajaš med nas.

Pred 101 leti si v Bernekerjevi upodobitvi, na robu našega mesta, ostal kot spomin in opomin. Potrebna je bila Hribarjeva zvijačnost, da si se ukamenil in obstal. Potem se je začel led okrog tebe taliti. Počasi si postajal naš, vse večji, vse bolj sprejemljiv. Na obrobju slovenstva jih je sicer še nekaj, ki te imajo za heretika, celo brezverca, a njih glas peša, skoraj ga ni več slišati. Tvoji ljubi Slovenci pravijo, da si največji med njimi. A največji si od vedno: od tedaj, ko si nam dal tiskano besedo. Potem, ko v daljnem Derendingenu zapreš oči, začneš počasi vstajati in danes si spet ves živ med nami kot nikoli doslej.

Tvoj oboževalec Hribar je že tudi v bronu in njegov naslednik Janković v času, ko vse bolj evropska Ljubljana slavi knjigo kot vodnico v svet svobode in napredka, postavlja tukaj Vodopivčevo skulpturo, ki pripoveduje, da mora tvoja misel, Trubar, stati inu obstati. Tvoja protestantska etika je tisto, kar potrebujemo, da bo jutri dovolj kruha za vse, več poštenja, več ljubezni.

Zbrani! Poklonimo se spominu na protestante na vseh koncih slovenskega ozemlja, tudi v Prekmurju. Zaželimo, da bi tudi Vodopivčeva skulptura uživala čast in slavo Bernekerjevega Primoža.

V Slovenskem protestantskem društvu Primož Trubar smo veseli, da se je udejanila pobuda, ki sem jo ubesedil v jubilejnem letu, ki pa je bila le ponovitev tistega, kar je Dušan Voglar zapisal za društveno rabo okroglo deset let prej, pred njim pa so se z idejo ukvarjali že predsednik Oto Norčič in mnogi znani in neznani, ki so se zavedali, da smo to, kar smo, tudi zaradi reformacije in reformatorjev.

Hvala vam, gospod župan, in vašim sodelavcem, da je Trubarjeva misel spet med nami, in upam, da ne le začasno.

JURE PIANO

v Velenju 29. oktobra

Spoštovane gospe in gospodje, moji »Lubi Slovenci,« najsi bo po rodu ali po državljanstvu, dobrodošli na proslavi slovenskega državnega in kulturnega praznika, ki je za slovenstvo in za evropstvo v današnjem času vedno pomembnejši. Dan reformacije je praznik zgodovinskega oblikovanja slovenske jezikovne, kulturne in narodne identitete ter začetka slovenskega zgodovinskega spomina.

Čas reformacije je v slovenski zgodovini trajal skoraj sto let. Protestantizem in izjemni ljudje ter njihova dejanja, ki so zaznamovali tisti čas, si zaslužijo naše spoštovanje. Spominjamo se osebnosti, ki so razumele znamenja časa in njihova dediščina nas je ne nazadnje tudi povedla med evropske narode.

Družbeni stanovi so bili pred reformacijo izčrpani, reformacija pa je odprla pot novim ekonomskim odnosom in prinesla nove vrednote. Tako je bila reformacija tudi dejanje velikega preroda življenja v tedanji Evropi.

To je obdobje prvih slovenskih knjig. Slovenci so dobili knjige v jeziku, ki so ga razumeli, saj je bil živa slovenska govorica.

Pobudnik in duhovni vodja pomembnih dogodkov na Slovenskem je bil, po stasu in duhu veliki in zelo dejavni Primož Trubar. S svojim življenjskim opusom je omogočil, da se je slovenski narod uvrstil med kulturne narode reformacijske Evrope. Reformacija in Trubar sta torej postavila temelje sodobnega slovenstva, slovenske državnosti in narodnega povezovanja Slovencev ter oblikovala nove poglede na življenje in odgovornost ljudi Bogu, narodu in za posvetno življenje.

Luther in Trubar sta bila prosvetitelja svojega časa, reformacija pa pomembno obdobje prenove družbenih razmerij. Reformacija je kompleksen pojem, ker se njeni učinki niso kazali samo na verskem področju, temveč so usmerjali ljudi tudi k posvetnemu življenju in delu.

Resda sta bila reformacija in protestantizem pisana na kožo meščanstvu in plemstvu. V tistem času je bila vera pomembna in protestantizem je bil resno versko gibanje. Deželno plemstvo se je začelo povezovati. Med ljudmi so obstajali tako verski kot ekonomski interesi, da so sprejemali protestantizem. Reformacija je bila preplet tuzemskega in onstranskega. Zaradi družbenega vpliva pa je bila tudi politično gibanje.

V burnih časih 16. stoletja je bila Šaleška dolina znana kot dolina mnogih gradov in središče protestantskega življenja na Štajerskem. Plemstvo s šaleških gradov je bilo naklonjeno protestantizmu. V kaplaniji v starem Velenju so protestanti ustanovili šolo, ki je delovala v letih med 1574 in 1600. Potem je škof Hren s procesijo in vojaškim spremstvom prispel v Velenje in se lotil uničevalne protireformacije. Toda velenjsko šolo smemo šteti za zametek slovenskega osnovnega šolstva v teh krajih.

Na začetku slovenskega besedila v prvi slovenski knjigi leta 1550 je Trubar natisnil slovesen, prisrčen in globoko pomenljiv nagovor:

»Vsem Slovencom Gnado, Mir, Milost inu pravu Spoznane božje skuzi Jezusa Kristusa prosim«.

Zaželel je Mir in Milost »vsem Slovencom«, torej jezikovno in narodnostno poimenovanemu delu prebivalstva Kranjske, Goriške, Istre, Bele Krajine, Koroške in Štajerske, kakor je štiri leta pozneje naštel dežele s slovensko govorečim prebivalstvom. Poimenovanje »Slovenci«, ki je spodbudilo rojevanje zavesti o pripadnosti narodu, si Trubar ni izmislil. Prevzel ga je iz vsakdanjega življenja, saj se je ime v njegovem času uporabljalo.

Težnje reformacije in njene uporabe ljudskega jezika so bile navzoče tudi v Trstu. Plemstvo v našem Primorju se je začelo zanimati za jezik ljudstva in se ga je učilo. Tržaški škof Bonomo je razlagal besedila Erazma Rotterdamskega in Vergila svojim učencem, med katerimi je bil tudi Trubar, v slovenščini. Očitno je šlo že za zelo gibčen besedno bogat jezik in členovito govorico, da je visokemu cerkvenemu dostojanstveniku in humanistu lahko slovenščina služila pri razlagi tako zahtevnih besedil.

Kljub vsem poznejšim zgodovinskim preizkušnjam in tegobam smo se Slovenci po zaslugi Trubarjevega knjižnega jezika ohranili in strnili v prostoru, kakor ga približno še danes poseljujemo.

Trubar je z bolečino sodoživljal težko življenje svojega ljudstva, gmajne, iz katere je tudi sam izhajal, ki je trpela zaradi kužnih bolezni, turških vpadov, slabih letin, potresov, podložniških bremen in gosposke samovolje.

Trubar ni spodbujal gmajne k uporu. Vendar pa je leta 1564 v *Cerkovni ordningi* nedvoumno opomnil oblastnike in sodnike, da morajo s strahom služiti Gospodu Bogu, da se morajo izogibati zlu, da delati dobro in pravično, da morajo pomagati zatiranim, sirotam in vdovam ter jih varovati.

Trubar je svoje delo posvetil svojemu, slovenskemu ljudstvu. Ko je Trubar oblikoval Cerkev slovenskega jezika, je oblikoval tudi Narod slovenskega jezika.

Dandanes radi in preveč lahkotno pozabljamo na vrednote rodoljubja in človeškega dostojanstva. Pozabljamo na pomembnost nas samih v ohranjanju teh vrednot, pozabljamo na zgodovinsko vlogo našega naroda pri oblikovanju vrednot slovenstva in zgodovine, pozabljamo na rodoljubje naših prednikov, ki so svoja življenja, kariere in usode svojih družin podredili in tudi žrtvovali za napredek in uveljavljanje svojega naroda.

Celo ruski zgodovinar Jurij Venelin, ki je pred davnimi 168 leti napisal knjigo *Starodavni in današnji Slovenci*, je imel bolj spoštljiv in vznesen odnos do preteklosti našega naroda in njegove zgodovinske vloge, kakor ga imajo nekateri današnji sodobniki.

Ne smemo pozabiti na pomembno, vendar pogosto pozabljeno zgodovinsko resnico. Trubar je bil velik humanist. Že pred letom 1548, ko se je na Nemškem dokončno vključil v luteranstvo, je iz njegovih pridig velo navdušenje nad idejami reformatorjev in humanistov. Razumel je, da humanizem kot evropsko gibanje prinaša novo pojmovanje človeka, posameznika, domovine, ljudstva, izobraževanja in kulture.

Med bivanjem v Trstu pri humanistu Petru Bonomu, svojem dobrotniku, zaščitniku in dragocenem mentorju, je Trubar spoznal veliko humanističnih idej, tudi dela nizozemskega humanista Erazma Rotterdamskega, ki je veljal za osrednjo osebnost tedanje Evrope. Drugo in drugačno srečanje s humanizmom se je Trubarju razkrilo na Nemškem med sodelovanjem s humanistom Vergerijem mlajšim, nekdanjim koprskim škofom, pa tudi s spoznavanjem spisov Philippa Melanchthona.

Trubar je v svojih pridigah govoril ognjevito in prepričljivo, karajoče, celo napadalno in zmerljivo, poučujoče in zavračajoče, polemično in tudi sarkastično. Ko je iskal jasno razlago in tehtne zavrnitve drugačnih stališč, je uporabljal nize opisnih izrazov, sinonimov in tudi germanizmov, samo zato, da bi bilo »zastopno povedano«.

Že v svojem prvem slovenskem katekizmu je Trubar človeka postavljal v središče svoje, po humanističnih načelih izoblikovane teologije in Kristusovih naukov. Pri Trubarju človek ni nestvarni pojem, temveč vedno stvarni človek v svojem času in prostoru, v svojem upanju, veselju, stiskah, trpljenju in v obupu, v potrebi po pravi krščanski veri. Bistvena pri humanizmu in humanistu Trubarju je predvsem velika odgovornost do človeka in do človeške skupnosti ter iz tega izhajajoča obče človeška, obče religijska in obče evangelijska etika. Človek je odgovoren za svoj razvoj, za svojo duhovnost, za svoje dostojanstvo, za svojo človečnost.

Trubar je že v katekizmu leta 1550 navajal nauke o odnosu do žensk, do otrok, o odgovornosti gospodarjev do hlapcev, o odgovornosti gosposke. Evangeličansko zbirko zapovedi, t. i. Hišno tablo naukov, je povzel po Luthru.

V svojih delih je izrecno zahteval izobraževanje vseh otrok, ne glede na spol. Zahteva po izobraževanju, da lahko človek postane samostojen individuum, je bila pomembna humanistična tema. Na podlagi humanističnega ideala in načela *ad humana*, k človeškemu, je Trubar skrbel in deloval za slovenskega človeka, za njegov časni in večni blagor.

Tako nam je še dandanes lahko Trubarjevo modrovanje opomin in spodbuda, da se povrnemo s svojim ravnanjem k temeljem humanističnih idej in odnosa do sočloveka.

Lubi Zaleščani! Dragi gostje in prijatelji. Za velenjski gradbeniški lobi, in še za marsikoga drugega, bi bil nauk o pravičnosti do hlapcev lahko še vedno aktualen.

Če bi Trubar deloval danes, bi odprl spletno stran, pisal bi spletne knjige in si dopisoval na vse strani. Bil je eden največjih slovenskih inovatorjev, spreten in uspešen uresničevalec novega, človek s samozavestno vizijo. Zasnoval in uveljavil je jezik podložnega ljudstva, ga povzdignil med evropske knjižne jezike in v orodje kulture.

Živimo v družbi nenehnih socialnih in političnih reform. Spremembe pa potrebujejo vizijo prihodnosti, za katero si moramo nenehno prizadevati in pri njej vztrajati. Le tako si lahko zagotovimo napredek in human razvoj.

Dosedanje spremembe so privedle do razmer, ki so preizkus socialnih razmerij. Tudi celoten razvoj uporabnih ved je vse bolj na prepihu. Opažamo egoizem in pohlep na vseh ravneh, žal tudi brezbrižnost sedanje generacije do prihodnjih generacij. Nujne so spremembe v nas samih in medgeneracijski dogovor, ki bo olajšal življenje nam in tistim, ki prihajajo za nami.

Stari, dobri humanist Trubar s svojim zaupanjem in vero v našega človeka nam je lahko pri takšnih prizadevanjih v opomin in v spodbudo. Zavedati se moramo, kaj je naša odgovornost in kaj nam je zaradi nje storiti.

S prošnjo, da razmislite o tem, vam čestitam ob prazniku!

MICHAEL KARWOUNOPULUS

v Ljubljani 31. oktobra

Milost vam in mir, od Boga Očeta našega in od Gospoda Jezusa Kristusa! Amen.

Drage sestre in bratje, dragi člani cerkvene občine Ljubljana,

na današnji dan reformacije vas bi rad spomnil na biblične besede, ki so imele v času reformacije osrednji pomen za Martina Luthra in za reformacijsko gibanje. V prvem pismu apostola Pavla Korinčanom v tretjem poglavju v 11. vrstici beremo: »Drugega temelja namreč nihče ne more položiti namesto tistega, ki je že položen, in ta je Jezus Kristus.«

V majhni vaški cerkvici, kjer sem služboval kot duhovnik, preden sem prišel v Wolfschlugen, so bili ljudje leta 1945 priča dramatičnemu dogodku. Vojna je bila končana. Prebivalci vasice so bili veseli, da bodo po dolgem času spet lahko praznovali božič v miru. Vasici

so v vojnih letih spopadi in uničenje večinoma prizanesli. Nato pa je prišel sveti večer leta 1945. Popoldan so v cerkvi zakurili, da bi se do večernega bogoslužja ogrela. Toda ognjena iskrica iz peči je zanetila ogenj v lesenem tramovju. Cerkev je takoj zagorela. V tistem času so komajda obstajale možnosti za gašenje požara in cerkev je pogorela do temeljev.

Za vaško skupnost je bil po prestani vojni to velik udarec. Bil je čas, ko je primanjkovalo vsega, sedaj pa niso imeli niti cerkve. Prebivalci so takoj sklenili, da bodo cerkev spet postavili. Ker pa niso imeli denarja, so razmišljali o tem, da bi sezidali manjšo cerkev. Toda to ni bilo izvedljivo. Temelji nekdanje stavbe so se ohranili. Bili so iz trdnih, velikih kamnitih klad. Ljudje so se kmalu sporazumeli, da je treba temelje obdržati. Manjše cerkve niso hoteli graditi. Zvonik ni bil več tako visok kot prejšnji, a zvonik je le okras cerkve. Tako so na starih temeljih zgradili novo cerkev, ki ni bila več tako visoka in tako mogočna, bila je preprosta, a takšna, da je kristjanom zadostovala za bogoslužje.

Drage sestre in bratje, zgodba o majhni vaški cerkvici je zame prispodoba, primer reformacijske misli. Martin Luther, Primož Trubar in reformatorji nam sporočajo: Temelj je bistven. Apostol Pavel je že prvim kristjanom v Korintu pisal: Kristus je temelj in »drugega temelja namreč nihče ne more položiti namesto tistega, ki je že položen«.

In tako je ostalo do danes: Kdor želi sezidati cerkev, lahko to stori le, če se opre na temelj. Vse prevečkrat imamo – vsaj v Wolfschlugnu – mnogo idej, razmišljamo o tem, kako naj ljudi pridobimo za vero in jih nagovorimo. In potem smo razočarani, da nam mnogi ne sledijo in da je naša krščanska vera postala le še stranski pojav v naši družbi. Trudimo se, da bi navdušili mlade, in ugotavljamo, da so obiskovalci naših bogoslužij ali skupinskih srečanj čedalje starejši. Imamo občutek, da so temelji naše vere razmajani ter da je vedno težje našo vero prenesti na mlajšo generacijo. Toda morda pri tem pozabljamo, da je temelj naše vere vendar vedno isti ter da se ohrani in obstaja dalje. Morda raje opazujemo okrasje in visoke zvonike naših cerkva – če govorim v prispodobi – namesto da bi se osredotočili na temelj in se nato odločili, kaj lahko zgradimo na njem.

Reformatorji so imeli v svojem času pred očmi temelj krščanske cerkve. Poslušali so Pavla, ki je ponovno pokazal na križanega in vstalega Kristusa. Po tem, ali stoji na takšnem temelju, se bo konec koncev vedno lahko merila evangeličanska Cerkev. Potem ni več tako pomembno, ali k obredom pride veliko ali malo ljudi. Potem tudi ni odločujoče, ali naša vera in naše življenje vedno naletita na odobravanje v javnosti. Potem tudi ne more biti merilo, ali se ljudem zdijo naša prepričanja dobra in koliko se jih strinja z nami. Potem je pomembno le, da svojo vero živim tako, da sledim svojemu gospodu Jezusu Kristusu.

Na ta posebej slovesen dan, dragi člani cerkvenih občin iz Ljubljane in Wolfschlugna, bi radi položili temelj. Veselim se, da lahko po nekaj srečanjih v Sloveniji in Nemčiji partnerstvo med našima skupnostma utrdimo in presežemo meje naših dežel. Podpisali bomo dokument, a se vendar zavedamo, da mora partnerstvo zaživeti med ljudmi. In pomembno je, ustvariti temelje. Še posebej pomembno pa je, da so to pravi temelji. V naši pogodbi kot prvo nismo navedli naklonjenosti ali kulturne izmenjave, obojestranskega spoznavanja ali programov posameznih cerkvenih občin, temveč predvsem skupno vero v Jezusa Kristusa, našega Gospoda in Odrešenika.

Veselim se partnerstva s takšnim temeljem in z zanimanjem pričakujem, kakšna srečanja in izkušnje, duhovno rast in obogatitev obeh cerkvenih občin nam bo prineslo. Prepričan pa sem, da Bog naše partnerstvo podpira, če ga postavljamo na prave temelje. Amen.

Dr. MIHAEL GLAVAN

v Krškem

Slovensko slovstvo je doživelo svoj prvi veliki vzpon v sredini 16. stoletja. Izredno močno reformno protestantsko versko gibanje se je napajalo neposredno iz Luthrovega vrča in se tesno povezovalo s sočasnimi vodilnimi evropskimi reformatorji: Zwinglijem, Bullingerjem, Flacijem, Andreaejem, Melanchthonom in drugimi. Srečna okoliščina je bila, da smo imeli nekaj izjemno nadarjenih in garaških mož, ki so nam s sodelavci ustvarili mogočno versko, jezikovno in literarno gibanje, ki je Slovence pridružilo osrednjemu duhovnemu življenju tedanje Evrope. V nekaj desetletjih smo tako rekoč od tal, od ničelne stopnje, razvili svoj jezik in postavili temelje naši književnosti.

Za naš prostor je bil prelomnega pomena nastop Primoža Trubarja (1508–1586), ki je v letih 1555–1582 poskrbel za natis vseh delov *Nove zaveze*, leta 1566 pa je ugledal luč sveta tudi njegov prevod starozaveznih psalmov. Naš reformator se je srečeval še z večjimi težavami kot njegov nemški vzornik. Ni se mogel nasloniti na kakšno že obstoječo literarno tradicijo. Knjižni jezik, v katerem je pisal, je bil v pravem pomenu besede stvaritev njegovega duha. Oblikoval ga je na podlagi lastne izkušnje s stanovsko in pokrajinsko različnimi govoricami rojakov. Končno podobo mu je dal v integralni izdaji *Nove zaveze* leta 1582. Reformatorjev ideal je bila razumljivost Božje besede slehernemu Slovencu: od tega je bilo odvisno zveličanje ali pogubljenje duše.

Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Sebastijan Krelj, Adam Bohorič in drugi Slovenci ter še nekaj tujcev so v 50 letih napisali ali po tujih predlogah priredili in izdali 60

slovenskih knjig, kar je nedvomno izjemen dosežek. Izhajale so v lepi opremi in v razmeroma visokih nakladah, od 1000 do 2000 izvodov. Razen dveh (Pachernecker, Bohorič) so vse ohranjene v izvirni podobi in največje število izvirnikov hranimo prav v naši Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. To so same dragocene knjižne redkosti neprecenljive vrednosti. Med njimi so vsa temeljna dela za versko življenje in službo, npr. katekizmi, pesmarice, celotno *Sveto pismo*, nedeljska in praznična postila, cerkvenopravni spisi idr., pa tudi osnovni jezikovni priročniki, npr. abecedniki, slovnica in slovar. Že samo prevod celotnega *Svetega pisma* dokazuje dokončno zrelost našega knjižnega jezika. Dobili smo ga kot 14. po vrsti med evropskimi živimi jeziki in le 30 let po Luthrovem prevodu v nemščino. Tako tudi ni čudno, da so tudi tuji pisci in kompilatorji že na koncu 16. stol. slovenščino kot enakovreden jezik vključevali v svoja večjezična dela, npr. Megiser in Hutter.

Dalmatinov prevod *Biblije*

Trubarjevo delo je nadaljeval in izpopolnil Jurij Dalmatin (Krško, ok. 1547 – Ljubljana, 31. 8. 1589). Mladi Dalmatin se je najprej šolal in vzgajal v domačem Krškem pri Adamu Bohoriču. Osemnajstleten je leta 1565 odšel v samostansko šolo v Bebenhausnu na Württemberškem in se leto pozneje po končani latinski šoli vpisal kot štipendist Tyffernovega sklada na tübingensko univerzo, kjer je študiral filozofijo in protestantsko teologijo. Med njegovimi profesorji je bilo več uglednih nemških teologov in znanstvenih piscev, npr. Jakob Andreae (pisec Trubarjevega nekrologa), J. Heerbrandt in Martin Crusius. Bakalavreat je dosegel 1569 in še istega leta tudi magistriral. Njegova naloga z naslovom *De catholica et catholicis disputatio* je izšla leta 1572 tudi v knjižni obliki in se ohranila do danes.

Dalmatin je bil vnet študent, dober pridigar, vesten duhovnik in tudi šolski nadzornik. V slovenščino je prepesnjeval Luthrove cerkvene pesmi in pisal tudi izvirne, ki jih je objavljal v Trubarjevih pesmaricah. Slednji mu je bil duhovni vodnik in pomočnik že v študijskih časih, njegovo delo pa je mentorsko usmerjal tudi poslej. Za cerkvene pesmi, ki so bile eden od temeljev luteranske liturgije, je skrbel vse življenje in je samostojno izdal dve pomnoženi cerkveni pesmarici: *Ta celi catehismus* 1579 in *Ta celi catehismus, eni psalmi* 1584. Zlasti slednja velja za najbogatejšo in zelo lepo izdelano protestantsko pesmarico (faksimile 1984).

Zelo zgodaj je pričel prevajati iz *Stare zaveze* in že leta 1575 iz nje objavil prvo delo, *Jezus Sirah*, ki je hkrati prva slovenska knjiga iz Mandelčeve tiskarne v Ljubljani (faksimile 1973). To je poučna biblijska starozavezna knjiga, ki vsebuje v obliki pregovorov in izrekov veliko moralnih in življenjskih pravil za vse stanove. Posvetil jo je Janezu Khislu, lastniku papirnice in steklarne na Fužinah, s katerim je dobro sodeloval tako pri upravljanju slovenske protestantske Cerkve kakor tudi pri organizaciji šol, zlasti pa pri ustanavljanju slovenske tiskarne. Odslej je Dalmatin neutrudno prevajal *Biblijo*, da je v letu 1578 imel celotno delo že praktično dokončano. Vmes je objavil še en del iz *Nove zaveze*: *Passion* 1576. Zgodbi Kristusovega trpljenja in vstajenja, posneti po štirih evangelistih, je dodal še pridigo reformatorja in pisca prvega evangeličanskega katekizma Johanna Brenza, na koncu pa postavil še lastno upesnitev passiona *Passion is vseh stirih evangelistov vleto Peissen ... sdai peruizh slosheno.*

Poglavitni, že v študijskih letih začrtani cilj je bil Dalmatinu prevod celotnega *Svetega pisma*. Lotil se ga je z neverjetnim žarom in izjemno požrtvovalnostjo. Če upoštevamo, da je obvladal svojo materinščino le kot naravni govorec, saj slovenščina še ni bila jezik v srednjem in visokem izobraževanju, da ni bilo na voljo ne dvojezičnega, kaj šele enojezičnega slovarja, da so mu bili na voljo le do tedaj objavljeni Trubarjevi in Kreljevi knjižni zgledi, se zavemo, kako zahtevnega in odgovornega dela se je lotil še ne tridesetletni mož. Zanimivo je tudi, da je prevajanje začel pri najtežjem delu, pri *Stari zavezi*, ki je bila z izjemo enega Trubarjevega dela (*Ta celi psalter Davidov* 1566), še nenačeta. Veliki podvig, ki bi bil tak tudi v današnjem računalniškem času, je opravil v približno petih letih, tako da je imel dokončan celoten prevod biblije že v letu 1578. Pri tem sicer moramo upoštevati, da je do tedaj svoj prevod *Nove zaveze* dokončal tudi Trubar, tako da se je Dalmatin lahko naslanjal na to osnovo.

Da bi svoje delo predstavil svetu, predvsem pa da ga bi čimprej spravil med slovenske vernike, ki so ga hudo potrebovali, je za zgled že leta 1578 pri Mandelcu objavil Mojzesove knjige (*Pentatevh*) z naslovom *Biblije, tu je, vsiga svetiga pisma pervi dejl.* To je lepa, velika knjiga, okrašena z lesorezi, dasi skromnimi in ne posebno številnimi, z lepim tiskom in imenitno vezavo. Ohranjenih je 5 izvodov. Ljubljanski izvod nima (NUK) izvirne vezave, manjkajo pa mu tudi nemška posvetila. Na začetku je posvetilo deželnim stanovom, datirano na dan vseh svetih, ki gotovo meri na pomoč stanov pri izdaji celotne *Biblije*. Že tukaj je nakazal tudi široko namembnost dela, s tem da mu je dodal *Register*, v katerem je kranjske besede razlagal tudi Hrvatom in Slovencem iz neosrednjih pokrajin. S tiskanim *Pentatevhom* v roki je laže odstranjeval ovire, ki bi utegnile onemogočiti tisk celotnega dela. Dalmatin se je potrudil pridobiti soglasje in odločitev kranjskih deželnih stanov za izdajo *Biblije* že med pripravami. Predlog je bil 9. februarja 1578 na stanovskem zboru dežel Kranjske, Štajerske in Koroške v Brucku na Muri načelno potrjen. Ustanovljen je bil pripravljalni odbor, toda priprave niso hitro napredovale. Tako je vmes, leta 1580, izdal Dalmatin še eno biblijsko enoto, *Salomonove pripuvisti*, seveda prav tako v Ljubljani pri Mandelcu. Ta je še istega

leta natisnil tudi poskusni list *Biblije*, toda nadvojvoda Karel je posegel vmes, prepovedal tiskanje in dal tiskarno zapreti.

Natis in pomen Dalmatinove *Biblije*

Kljub nasprotovanju deželnega kneza Dalmatin in njegovi podporniki niso odnehali z intenzivnim organizacijskim in diplomatskim delom za objavo *Biblije*. Podjetje se je resnično premaknilo, ko je bilo doseženo soglasje vseh treh deželnih stanov v Gradcu in ustanovljena revizijska komisija, ki je pričela z delom v Ljubljani 24. avgusta 1581. Sestavljali so jo glavni protestantski teologi iz vseh treh dežel. Ti so bili seveda zelo pomembni za odobritev konfesionalne verodostojnosti, za njeno jezikovno podobo pa je bil najdragocenejši sodelavec Adam Bohorič, ki je ne samo dobro obvladal slovenščino, temveč je bil sposoben tudi reflektirati njen jezikovni sestav, poleg tega pa je bil tudi naklonjen Kreljevim jezikovnim, zlasti morfološkim, reformam, ki jih je Dalmatin s svojim prevodom osrednjega besedila kodificiral. Teologi so besedilo slovenske *Biblije* primerjali z Luthrovo nemško izdajo kot protestantsko normo ter z grškim in hebrejskim izvirnikom. V pičlih dveh mesecih je komisija svoje revizijsko delo opravila in o svojih ugotovitvah prek svojega člana, graškega superintendenta Hombergerja, poročala odboru deželnih stanov. Tako je slovenski prevod *Biblije* slednjič dobil soglasje cerkvenih in posvetnih oblasti za natis.

Tisk tako obsežnega dela je bilo vsekakor strokovno, tehnično in finančno veliko dejanje, kakršno je še danes. Tudi tedaj so se naročniki obnašali povsem tržno. Med več ponudniki je bil najcenejši knjigar Samuel Selfisch iz Leipziga, ki je predložil ugodno ceno papirja in nizko odškodnino za izposojene lesoreze, ki so bili uporabljeni že za natis nemške Luthrove Biblije. Misel na natis v Mandelčevi tiskarni v Ljubljani so seveda že prej morali opustiti zaradi nadvojvodove prepovedi in izgona tiskarja. Po sklenitvi osnovne pogodbe se je 22. aprila 1583 pričelo še eno slovensko romanje v Wittenberg na Nemško, tokrat z dragocenim rokopisom *Svetega pisma*, zavitem v povoščeno platno. Skupino, ki je potovala na konjih, je vodil Jurij Dalmatin sam, kot pooblaščeni tiskovni nadzornik, spremljali pa so ga sodelavci, od katerih je imel vsak svojo natančno opredeljeno strokovno zadolžitev: Adam Bohorič (namestnik glavnega korektorja), Lenart Mravlja (tiskarski pomočnik), Adam Bohorič mlajši in Janž Znojilšek (tehnična sodelavca). Na vmesni postaji v Dresdenu jim je saški volilni knez Avgust 17. maja 1583 izdal pisno dovoljenje za natis, 20. maja pa so prišli v Wittenberg, kjer so 28. maja že odtisnili prve pole v tiskarni dedičev Johanna Kraffta. Dalmatin se je izkazal za izjemnega organizatorja dela. Po prvotnem načrtu naj bi bilo delo dokončano do božiča tistega leta, toda delo je potekalo na obeh področjih, korektorskem in tiskarskem, pospešeno, tako da je bilo zaključeno pred rokom. V dobrih petih mesecih, natanko po 166 dneh, je tiskarjem že 9. novembra 1583 uspelo dokončati spoštljivih 95 tiskovnih pol velikega formata obsegajočo knjigo, ki nosi naslov ***Biblia, tu je, vse svetu pismu, stariga inu noviga testamenta, slovenski, tolmačena, skuzi Jurja Dalmatina*** in letnico izida **1584.** Natisnjenih je bilo 1500 izvodov, od tega 50 na boljšem papirju. Na vrsti je bila vezava, ki je bila spet zahtevno delo, zlasti za tiste posebne primerke, ki so imeli močne lesene platnice, prevlečene z rdečim, belim ali črnim usnjem in bili še dodatno opremljeni s kovinskimi vogali in sponkami ter okrašeni s pozlato, znotraj pa s koloriranimi odtisi lesorezov in inicial. Te posebne vezave so imele na sprednjih in zadnjih platnicah bogato renesančno okrasje, vtisnjeno s suhimi žigi, in portrete posvetnih in cerkvenih odličnikov, kralja Maksimilijana, Martina Lutra, Kneza Avgusta Saškega in Philippa Melanchthona.

Na silvestrovo 1583 so Dalmatin in njegovi sodelavci zapustili Wittenberg in se v hudi zimi napotili v domovino. Na poti so se ustavili najprej v Leipzigu, kjer so z založnikom Samuelom Selfischem obračunali tiskarske stroške, ki so po ohranjenem poročilu znašali natančno 3532 goldinarjev, 4 groše in 9 pfenigov. V bližnjem plemiškem izobraževalnem zavodu so nastanili študenta Znojilška in Bohoriča mlajšega, ustanovi pa podarili izvod Dalmatinove *Biblije*. Potem so se spet ustavili pri naklonjenem saškem knezu, kjer je gotovo ostalo nekaj najlepših primerkov novega tiska, in se prek Prage, Dunaja in Celovca 8. februarja 1584 srečno vrnili v Ljubljano. Podrobno poročilo sta Dalmatin in Bohorič podala stanovom treh dežel šele 24. aprila 1584, ko so bili znani in ugotovljeni vsi stroški. Znašali so ok. 8000 goldinarjev, od česar so kranjski stanovi plačali ok. 3300, štajerski in koroški po ok. 1300 goldinarjev, ostanek pa drugi podporniki.

Knjiga je imela svojo knjigotrško pot, razen darilnih izvodov, ki so jih nosili potniki s seboj. Dalmatin je za ekspedit poskrbel že v Wittenbergu. Ker je prevodu Luthrove *Biblije* v nekaterih deželah pretila nevarnost zaplembe, so jo tovorili v sodih in skrinjah, kakor je bilo tedaj v navadi za običajno trgovsko blago. Pomagali so si s fingiranimi deklaracijami. Razpečevanje je trajalo še celo leto 1584 in 1585. O morebitnih večjih težavah ali izgubah ni nobenega dokumenta ali kakšnega drugega pričevanja, tako so verjetno vse srečno dosegle svoje naročnike. Prodajna cena je bila določena na 4 goldinarje in 30 krajcarjev za vezan izvod, za nevezanega pa goldinar manj. Tako veličastna knjiga seveda ni mogla biti poceni. Po nekaterih izračunih je stala toliko kot dober par volov.

Recepcija Dalmatinove *Biblije* na Slovenskem

Dalmatinov prevod celotnega *Svetega pisma* je v vsakem pogledu izredno delo. Že v svojem času je pomenil predvsem dvoje: trdnost in stalnost slovenske

protestantske teologije, temelječe na *Formuli concordiae* in na sprejeti augsburški veroizpovedi, in dokončno konstituiranje slovenske knjižne norme v 16. stoletju, ki je praktično veljala še skoraj naslednjih 200 let, vse do novega prevoda. Neposrednih poročil o sprejemu knjige nimamo, toda nekatera mesta v Trubarjevih pismih iz let 1582–1584 izražajo veliko pohvalo Dalmatinovemu prevodu in navdušeno pričakovanje deželnih stanov, ki na vsak način hočejo imeti *Biblijo* v kranjskem jeziku. O tem, da je *Biblija* v naslednjih desetletja 16. stoletja in še potem v naslednjih dveh stoletjih nadvse uspešno in dragoceno uresničevala svoje religiozno-duhovno, kulturnoumetniško in jezikovnovzgojno poslanstvo, ni nobenega dvoma. Ohranili so se tudi pisni dokazi, da je A. T. Hren, škof slovenske katoliške prenove, kar dvakrat pri papežu izposloval dovoljenje, da izbira duhovnike, ki smejo brati »krivoverske« knjige, med katerimi je bila gotovo najbolj potrebna *Biblija*.

Dalmatinova *Biblija* tako ostaja za vse čase konstitutivno delo slovenske književnosti in knjižnojezikovne norme, začrtane v verskih okvirih, in tudi ena od najimenitnejših slovenskih knjig sploh. Kot osrednje slovensko besedilo 16. stoletja je pustila svoje sledove tudi v tujem evropskem kulturnem prostoru, predvsem v nemškem, saj so o njej govorile že nekatere zgodnje nemške in druge evropske zgodovine reformacije, upoštevala pa so jo praktično vsa bibliografsko-polihistorska dela, čeprav navadno z netočnim poimenovanjem jezika, v katerem je natisnjena. V zavesti Slovencev se je stalno ohranjala, najprej z Valvasorjevo predstavitvijo, kasneje prek Pohlinove *Bibliothece Carnioliae*, posebej močno pa je njen pomen oživil spet Zoisov krog, ki je že sistematično zbiral dela naših reformatorjev ter dokumente in pričevanja o njih. Odslej se raziskovanje slovenske protestantske književnosti zmeraj bolj poglablja in širi, tako pri slovenskih raziskovalcih, npr. Kopitar, Čop, Marn, Glaser, Oblak, Štrekelj idr., kakor tudi hrvaških, npr. Kostrenčić, in ne nazadnje pri nemških teologih, zgodovinarjih in slavistih, npr. Erberg, Elze, Dimitz idr.

Dopolnilo k *Bibliji* je Dalmatinova *Agenda*, ki je izšla leta 1585, torej še ob vrhuncu protestantskega razcveta na Slovenskem. *Agenda* je liturgična knjiga, v kateri so določena bogoslužna opravila in navodila za njihovo opravljanje, npr. krstni, poročni in pogrebni obred. Dalmatin jo je sestavil po württemberškem cerkvenem redu. Ohranila se je v enem samem izvodu, ki ga hranijo v Zagrebu.

Nova pridobitev v Krškem

Vsak nov primerek izvirne slovenske protestantike je za Slovensko kulturno zgodovino pomemben dogodek. To še posebej velja za Dalmatinovo *Biblijo*, čeprav se je prav ta ohranila v največjem številu (a vendarle le ok. 10 odstotkov izvirne naklade), ker so jo spoštovali vsi kristjani, tudi katoličani. Slednje je motila luteranska teologija Dalmatinovega predgovora, ki so ga praviloma izrezovali iz knjige. To se je zgodilo tudi izvodu, ki so ga letos pridobili v Valvasorjevi knjižnici v Krškem. Kljub temu je novi primerek veličastna knjižna redkost. Le enkrat se zgodi, da ti poklicno pot prekriža tako dragocena knjiga. Zato je nadvse dragocena pridobitev za mestno knjižnico Dalmatinovega rojstnega kraja, ki tudi sicer vzorno skrbi za svoje starejše fonde in raritete. Prepričani smo, da bodo ponosni meščani poskrbeli tudi za restavratorsko prenovo, ki jo knjiga potrebuje.

Dr. MELITA ZEMLJAK JONTES

v Sevnici 11. novembra

Dragi udeleženci literarno-likovnega natečaja 2010, spoštovani mentorji, starši in prijatelji, spoštovani gostje in seveda organizatorji! V čast in zadovoljstvo mi je, da se danes srečujemo na prireditvi, ki je sklepno dejanje literarno-likovnega natečaja, ki z letošnjim šolskim letom – mislim, da lahko trdim z gotovostjo – prerašča v tradicionalno. Zametki razmišljanja o ponovnem odkrivanju protestantske dediščine v Posavju segajo vsaj v leto 2006, ko je bil v Krškem izpeljan odmeven strokovni kolokvij *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško*, verjetno pa se je zamisel porodila že dosti prej, zorela in počasi prerasla v stvarnost, v nekaj, kar je preprosto potrebno – izpeljati. Natečaj je bil izveden že v letih 2008 in 2009, vsakič v drugem posavskem središču – najprej v Krškem in nato v Brežicah, letos, tretjič, v Sevnici.

Zamisel, da se tovrstna prireditev vsako leto izvede v drugem posavskem kraju, se mi zdi odlična. Odlična vsaj z dveh vidikov: prvi je povezanost Posavja in vseh Posavcev, ki se je intenzivno kazala tako v času protestantizma, v obdobjih, ki so mu sledili, pa tudi v sodobnosti, drugi pa je, da je Posavje bilo od nekdaj tisto območje slovenskega ozemlja, ki je bilo vedno nekje med štajerskim in dolenjskim govornim območjem, a vselej – morda tudi zato – polno svobodomiselnih, uka željnih in posledično tudi razgledanih ljudi, ljudi, ki so v regijo in v celoten slovenski prostor vnesli marsikatero novost, marsikateri drugačen pristop k razmišljanju in s tem krojili in še krojijo podobo sodobnega časa in kulturnega ter tehničnega razvoja.

Na to so v času protestantizma v Posavju kazali vsaj trije pomembni možje: Primož Trubar, Jurij Dalmatin in Adam Bohorič.

Primož Trubar, rojen na Rašici na Dolenjskem, je kot duhovnik nekaj časa deloval v sevniški občini, v Loki pri Zidanem Mostu, in tu pustil pomemben pečat. Znan

je seveda predvsem kot avtor *Katekizma* in *Abecednika*, prvih slovenskih tiskanih knjig, izdanih leta 1550, sprva v gotici in šele 6 let kasneje v latinici.

Drugi pomembni mož tega obdobja je **Adam Bohorič**, ki, v nasprotju s Trubarjem in z Dalmatinom, ni bil duhovnik, a je deloval v protestantskem duhu; posvetil se je učiteljevanju v domovini, bil ravnatelj nekaterih šol, poučeval tudi petje; za Dalmatina je na Nemškem delal izpiske besedišča in jih prevajal iz *Biblije*. Zapiske, ki jih je ob tem delal, je uredil, dodal uvod in na podlagi tega 1584 leta izdal prvo slovnico slovenskega jezika, imenovano *Arcticae Horulae Succesivae* ali *Zimske urice proste* in napisano v latinščini.

Tretji pomembni mož protestantizma, **Jurij Dalmatin**, rojen v Krškem skoraj 40 let po Trubarjevem rojstvu, se je skoraj do svojega 18. leta šolal doma pri Adamu Bohoriču, pod čigar vplivom je postal protestant; tako Adam Bohorič kakor Primož Trubar s somišljeniki sta mu tudi kot mecena pomagala pri študiju v tujini. Dalmatin je znan predvsem kot mož, ki je prvi v slovenščino v celoti prevedel *Biblijo*, objavljeno leta 1584.

Jurija Dalmatina je, po besedah Franceta Kidriča, odlikovala lepa zunanjost, požrtvovalna navdušenost za idejo, vztrajnost v delu in trajna hvaležnost do dobrotnikov. Že v času študija je prišel v stik s takrat najpomembnejšimi predstavniki slovenskega in nemškega protestantskega gibanja. Odločilen pomen za oblikovanje njegove miselnosti so dale 3 okoliščine: (a) protestant je postal predvsem zaradi Bohoričeve vzgoje v mladosti; (b) v mladih letih je bil vzgajan v okviru stroge lutrovske protestantske usmeritve in zgolj v namene protestantske cerkve; (c) tudi v tujini je bil pod vplivom mladega slovenskega pismenstva. Ob zaključku študija je Jurij Dalmatin poleg narečno obarvane slovenščine obvladal še nemščino in latinščino ter deloma tudi grščino in hebrejščino. Njegova ljubezen do domovine in do slovenskega jezika se je kazala v tem, da je, kot je zapisal sam, iz »ljubezni do ljube domovine« postal slovenski protestantski pisatelj.

V prepričanju, da je njegova dolžnost, po svoji verski ideji služiti predvsem lastnemu ljudstvu, se je začel že med študijem v Tübingenu »truditi, da obdrži slovenščino tudi zunaj v vaji«, kot je zapisal. To je dosegal s prebiranjem Trubarjevih del, z nasveti učiteljem o slovenskem jeziku in – z veliko Trubarjevo podporo – tudi s prevajanjem *Biblije*.

Na Dalmatina je močno vplival Primož Trubar s svojim jezikovnim konceptom razumljivosti jezika za vse družbene sloje: za 80 % do 90 % kmečkega prebivalstva, večinoma neizobraženih, nepismenih, ki so govorili različne narečne govore in se z višjimi sloji sporazumevali v slovenskem jeziku; za mestno prebivalstvo, ki je bilo jezikovno heterogeno; za pretežno nemško govoreče plemstvo, ki je uporabljalo tudi slovenščino. Vplival je tudi s svojo uporabo fonetičnega pravopisa (po načelu *piši, kakor govoriš*), čeprav je bil Trubar pri pisanju nedosleden. **Sebastijan Krelj**, izobraženec tistega časa, je poudarjal pomembnost kultiviranega jezika, ki ga lahko uporablja tudi slovensko izobraženstvo, popravljal pa je tudi Trubarjevo fonetično pisavo. Dalmatin je iz jezikovnega koncepta enega in drugega privzel najboljše, dodal svoje izvirne jezikovne tvorbe in tako oblikoval jezik, ki je postal izdelan knjižni sistem, pomemben vzor piscem osrednjeslovenskega govornega področja. Zapisal je zvrstno živ in uporaben jezik, ki je kot jezikovna norma ohranjal veljavo kar 200 let.

Dalmatin si je prevzeto besedje prizadeval nadomestiti z domačimi izrazi (*žnabli – ustna*), uporabljal je narečne sopomenke, opuščal je arhaizme. Govoril je danes dialektološko opredeljen sevniško-krški govor, ki je del štajerskega posavskega narečja. Ta velja za prehodno, saj se v njem prepletajo starejše dolenjske in mlajše štajerske narečne značilnosti. Dolenjske značilnosti se še danes kažejo predvsem v razvoju dolgih naglašenih samoglasnikov. Govor še pozna dolge in kratke naglašene samoglasnike, slednji sicer pod vplivom štajerskih narečij vse bolj izkazujejo težnjo po daljšanju in izenačevanju z dolgimi samoglasniki. Govor ne ločuje tonemskih nasprotij, kar je posledica vpliva štajerske narečne podstave na izhodiščno dolenjsko.

V Dalmatinovem jeziku se kažejo nekatere tipične dolenjsko-štajerske narečne značilnosti, kot so nenaglašeni *i* po vokalni harmoniji: *divica*; zapis naglašenega in nenaglašenega *u* < *o*: *gusput* 'gospod', *sruta* 'sirota', *malenkust* 'malenkost', *samu* 'samó', se pravi značilen pojav ukanja, zaradi česar je še danes nenaglašeni *o* v posavskem narečju, sploh v sevniško-krškem govoru, redek; zapis izvornih naglašenih polglasnikov večinoma z *a*: *vas, dan, max, laš, maša, pajsji, usahne*; v nekaterih pregibalnih vzorcih se pojavljajo tipične dolenjsko-štajerske končnice, npr. *-i*: *k serci* 'k srcu', *kBugi* za 'k Bogu'; *-u* < *-o*: *rešnu telu*; *-am* < *-om* v daj. mn., or. ed.: *(z) bratam*. Skratka, tudi naša, domača govorica je, drugačnim Dalmatinovim namenom navkljub, v negovih delih še kako vidna.

Dragi mladi ustvarjalci!

Želim, da vam je Jurij Dalmatin, pa čeprav je ustvarjal pred skoraj 500 leti, s svojim delom še naprej navdih za lastno ustvarjanje, za pogum, ustvariti nekaj novega, za kar čutite, da je dobro in vredno, za kar veste, da se je vredno boriti. Pri tem ne pozabite na tisto okolje, v katerem ste zrasli in ki vas je oblikovalo v to, kar ste in kar boste še postali.

K vašim dosežkom ob razmišljanju o Juriju Dalmatinu pa vam že danes iskreno čestitam.

MARIBOR

Glasbena in baletna stvaritev *Pro-test*

Z osamosvojitvijo smo se Slovenci odrekli nekaterim dotedanjim državnim praznikom in se odločili za nove. Drugačna državna in politična ureditev je pač terjala druge simbole in čaščenje drugačnih vsebin. Uvedba državnega praznika dan reformacije je gotovo najbolj pomembna odločitev med vsemi novostmi in spremembami pri praznikih. Z vsakoletnim dnevom reformacije namreč ne počastimo samo vrednot reformacije in slovenskega evangeličanstva, temveč si poglobimo zavest, da je že pred petsto leti bila živa vednost o obstoju samobitne slovenske etnične skupnosti in da so ji protestantski misleci že tedaj ustvarili temelj za enakopraven duhovni razvoj z drugimi narodi v Evropi. Teoretično, če se ozremo v navade in pravice v nekaterih večnacionalnih ali federalnih državah, bi bili Slovenci lahko proslavljali dan razglasitve Luthrovih tez že v kraljevini ali federalni republiki Jugoslaviji. Toda nepopustljiva vladavina Rimskokatoliške cerkve in od slovenskega povsem drugačen zgodovinski razvoj vodilnega srbskega oblastništva, pozneje pa kršenje načel federalizma in nekaterih z ustavo sicer uzakonjenih oblik samostojnosti so obdobje reformacije in njene pridobitve skoraj povsem izbrisali celo iz ljudskega zgodovinskega spomina. Najbolj zgovoren dokaz za to trditev je razmah živahnega raziskovanja slovenske reformacije in protireformacije v zadnjih petnajstih letih naše samostojnosti. Kakor da bi mojstri zgodovine, religije, umetnosti ali filozofije, zdaj na svobodnih krilih duha, hoteli nadoknaditi preteklost. Njihove razlage in prevodi protestantskih piscev, odkrivanje in dokazovanje novih dejstev itn. – vse to na novo osvetljuje dogajanja 16. in 17. stoletja. Trubar, Küzmič, Dalmatin, Krelj, pa tudi Hren in drugi, nekoč »ne bodi ga treba« osebnosti in skoraj izključeni iz šolskih učbenikov, se selijo v narodovo zavest. Sicer maloštevilna, toda trdoživa avtohtona slovenska evangeličanska verska skupnost, predvsem na severovzhodu države, pa je iz duhovnega in tudi pokrajinskega zakotja vstopila v vsakdanjo resničnost enakih med enakimi.

Letošnja državna počastitev dneva reformacije je bila v našem drugem največjem mestu, v Mariboru, v njegovem hramu Talije, v prelepi Kazinski dvorani. Praznovanja so se udeležili predsednik republike s soprogo in mnogi predstavniki vlade in politike. Slavnostni govor je tokrat pripravila ministrica za kulturo Majda Širca.

Programi kakršnih koli proslav so vselej dvorezen meč, saj niso nikoli in nikomur povsem pogodu. Mariborska prireditev pa je bila brez dvoma lep umetniški dogodek. Po avtorski in izvedbeni strani je bila projekt »domačih, štajerskih« umetnikov ali tujcev, ki so ob Dravi našli svoje novo domovanje. Prebivalcem »totega« konca Slovenije je močno pokrajinsko rodeoljubje v krvi – zakaj bi ga za vsako ceno obsojali?! Slovensko narodno gledališče v Mariboru je po kakovosti glasbenih uprizoritev v desetletju, ki je za nami, močno preseglo napore enake ustanove v prestolnici.

Avtorski projekt v Mariboru rojenega skladatelja Milka Lazarja in baletnika ter koreografa romunske krvi Edwarda Cluga z naslovom Pro-test je bil edina umetniška točka večera. Premišljena, poglobljena in dinamično stopnjevana skladba za godala s tremi stavki je odlična in bogata osnova za plesno fresko ali prispodobe teles in gibanja ljudi, priklenjenih v namišljenem okolju, ki se mukoma trgajo iz njega in kljub vsemu ves čas ostajajo ujeti v njem, na istem mestu. Avtorja poudarjata, da nista imela pred očmi protestantizma in njegove vsebine, toda njun *Pro-test* je z glasbo in plesom imenitno simboliziral petstoletno životarjenje protestantske miselnosti na Slovenskem. Orkestru in baletnemu ansamblu mariborske opere je dirigiral priseljeni britanski dirigent Simon Robinson. Za zanimivo sceno, podobno podolgovatemu le dvodimenzionalnemu, skoraj filmskemu prikazovanju nad glavami orkestra, ki je koncertiral na odru, je poskrbel Marko Japelj, stalni gost domačih in tujih gledališč.

Doživeli smo lep in prijeten večer.

Ala Peče

GORNJA RADGONA

Globoka žlahtnost Bachove glasbe

V Gornji Radgoni je v Kulturnem domu 22. oktobra potekala že dvanajstič osrednja svečana prireditev v počastitev državnega in kulturnega praznika dan reformacije, ki so jo skupaj pripravile Občina Gornja Radgona, podružnica Pomurje Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar in Evangeličanska cerkvena občina Apače. Pred začetkom slovesnosti je že od 16. ure dalje privabljala knjižna stojnica pod geslom: »Naj stara knjiga najde novega bralca«. Na njej so si mimoidoči lahko izmed kar tisoč ponujenih, že prebranih knjig izbrali nekaj po svojem okusu in verjemite, ponudba je bila resnično bogata, kvalitetna in tudi pestra. Mnogo knjig je bilo izbranih, bolj malo zamenjanih za drugo. A ideja, »da ljudje svojo prebrano knjigo, ki jo lahko pogrešajo, zamenjajo za drugo, ki je še niso brali, njihovo pa bo lahko prebral z veseljem še nekdo drug«, katere avtor in tudi lastnik knjig je bil Mojster Janez z Bleda, je bila po oceni izredno uspešna, kajti le manjše število knjig je na koncu ostalo na stojnici. Da je zamenjava in podarjanje knjig potekalo v redu, so poskrbeli učenki in učenca višjega razreda Osnovne šole Gornja Radgona.

Za obliko pisnega programa, ki je bil razdeljen navzočim, moram posebej, morda neskromno, poudariti,

da smo se izrecno potrudili. Oblikoval ga je Valentin Rozman, tiskala pa Manufaktura Mojster Janez. Poleg vabila, predstavljenega celotnega programa in, povsem razumljivo, Trubarjeve podobe, so bili ponujeni izbrani citati iz preteklih govorov slavnostnih govornikov na proslavah v Gornji Radgoni, z dodatkom še nekaj citatov iz razprav, govorov ali literarnih del znanih Slovencev po izboru avtorice vsebine programa. Namen tega je bil očiten: pridodati zopet droben kamenček k mozaiku osveščenosti in prosvetljenosti ljudi in k bogatenju njihovih znanj in spoznanj ob mislih, ki so jih izrekli ali zapisali pomembni ljudje.

Rečeno odkrito je, da si odgovorni za vsebino prireditve izredno prizadevamo, ponuditi občestvu vselej vsaj nekaj novega, drugačnega. Predvsem pa je vodilno dejstvo, da je iz programa čutiti, da ostajamo zvesti načelom, idejam in smernicam protestantizma, to pa je ponos na protestantsko zgodovino, vrednote, ki nam jih je zapustila in učila, strpnost, odprtost, napredek, in da je ciljna pot k sodobnosti in povezanost z vrednotami preteklosti tisto, kar diha iz vsebine programa. Ali nam to uspeva zadovoljivo, prepričljivo? Ta ocena je seveda stvar kompetentnih strokovnjakov, izredno pomembna za nas pa je vsekakor ocena publike.

Izvajalec večine letošnjega programa je bila Glasbena šola Gornja Radgona s svojimi učenci, mentorji in profesorji-spremljevalci. Gledalcem je ponudila pester, predvsem pa kvaliteten glasbeni, vokalni in baletni program. Z njim je nedvomno, kot je bilo kasneje slišati, resnično navdušila vse navzoče. Že v prvi točki glasbenega programa je bila publiki ponujena skladba J. S. Bacha *Rad imam* skozi usta otroškega pevskega zbora. Skladatelj J. S. Bach ni bil izbran le naključno. Nasprotno. S to skladbo je bil obujen spomin na velikega umetnika, skladatelja Bacha, sina evangeličanskih staršev, luterana, in mu skozi predstavitev skladbe izražena hvaležnost in poklon za vse, kar je ustvaril. Letošnje leto, kot je večini znano, je bilo namreč zabeleženo kot okrogla obletnica[1] njegove smrti pred 260 leti, ko je umrl, star le 65 let. Njegova dela so postala neprecenljiv del svetovne zakladnice glasbenih stvaritev. Kakor je bilo rečeno v sklepnem delu programa, je globino Bachovega prispevka v to zakladnico morda najlepše označil odgovor sodobnega znanstvenika, biologa Lewisa Thomasa na vprašanje, kakšno sporočilo naj človeštvo pošlje v vesolje: »Jaz bi poslal zbrana dela J. S. Bacha, toda to bi bilo bržkone preveliko bahanje.«

Kot začimba k osrednjemu programu glasbene šole so bile s svojim nastopom še učenke Sara, Lara in Bianca iz OŠ Negova z recitalom *Iz zemlje se je rodila beseda in postala kruh*, ter Doris, dijakinja I. letnika gimnazije v Mariboru z Aškerčevimi verzi o Trubarju.

Glede na to, da velja vsa leta svečanost v Gornji Radgoni kot osrednja splošna prireditev za celotno regijo in celo preko njenih meja, je poskrbljeno, da se v programu izmenično predstavljajo udeleženci iz posameznih občin s tega področja. Sicer pa še vedno velja dejstvo, da je proslava dneva reformacije kot počastitev državnega in kulturnega praznika še vedno edina na področju tega dela severovzhodne Slovenije. Izjema je v Mariboru, kjer je prireditev v sodelovanju z Evangeličansko cerkveno občino organizirana že nekaj zadnjih let, letos pa celo osrednja državna slovesnost. Razveseljivo pa je, da se v Sloveniji pojavlja iz leta v leto večje število prireditev, predvsem v posameznih centrih, in to večinoma na pobudo članov Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar. Slišati je, da se bo naslednje leto vključila tudi Murska Sobota, kar je zelo, zelo razveseljivo.

Od gostov naj posebej omenim predsednika Slovenskega protestantskega društva mag. Viktorja Žaklja in njegove ožje sodelavke in sodelavce v društvu, predsednika podružnice SPD za Pomurje Gezo Farkaša, pa tudi številne goste iz sosednjih in bolj oddaljenih občin in iz zamejstva. Prireditve se je, kot tudi že vrsto prejšnjih let, udeležil »prvi med duhovniki«, predstojnik Evangeličanske cerkve v Sloveniji, škof mag. Geza Erniša, ob njem pa še glavni inšpektor Aleksander Kerčmar in razveseljivo število prekmurskih evangeličanskih duhovnikov.

Slavnostni govornik je bil Aleš Gulič, direktor Urada za verske skupnosti pri Vladi Republike Slovenije. Iz vsebine njegovega govora se je dalo izluščiti marsikaj sporočilnega za ta čas in za nas, ljudi tega časa.

V. Violeta Deutsch Mesarič

MURSKA SOBOTA

Obeležna plošča Martinu Luthru

V Murski Soboti je bila v sklopu praznovanja dneva reformacije odkrita 27. oktobra obeležna plošča s podobo Martina Luthra, upodobljenega tudi v vitraju v evangeličanski cerkvi. Zbrane na slovesnosti v cerkvi je najprej pozdravil mag. Geza Erniša, škof Evangeličanske cerkve augsburške veroizpovedi v Republiki Sloveniji, slavnostni govornik pa je bil minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšič. Za glasbeni del slovesnosti je poskrbel Mešani pevski zbor Cantate. Ob tej priložnosti je bila tudi blagoslovitev obeležne plošče, kajti cerkvena stavba se odslej imenuje Evangeličanska cerkev Martina Luthra v Murski Soboti. Obeležna plošča, ki je delo akademske kiparke Irene Brunec Tebi, je bila odlita v livarni Sabo v Budimpešti. Nosilno ogrodje plošče je projektiral arhitekt Igor Zrinski, zastonj pa ga je izdelalo podjetje Metal Mont. Murskosoboška cerkev je bila zgrajena in posvečena pred stotimi leti; njen jubilej in 110. obletnico ustanovitve cerkvene občine so praznovali že 26. septembra.

L. N., Evangeličanski list

LJUBLJANA

Spomenik protestantskim piscem in tiskarjem

V četrtek, 28. oktobra 2010, je župan Mestne občine Ljubljana gospod Zoran Janković v Parku slovenske reformacije blizu evangeličanske cerkve Primoža Trubarja odkril skulpturo, posvečeno slovenskim protestantskim piscem in tiskarjem, ki so v 16. stoletju s svojo besedo ustvarili slovenski knjižni jezik.

Mestna občina Ljubljana je pobudo Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar vključila v dogajanje v Ljubljani kot svetovni prestolnici knjige 2010. Kip je postavljen v spomin slovenskim protestantskim piscem Trubarju, Dalmatinu, Bohoriču, Krelju in drugim začetnikom slovenske književnosti. Pri rojevanju slovenske tiskane besede je imel veliko vlogo tudi tiskar Mandelc, ki je v Ljubljani natisnil okoli 30 knjig v različnih jezikih, med njimi petino vseh slovenskih tiskov tiskov v 16. stoletju. Skulptura – vrednost vsega projekta je 103 550 evrov – je tako še ena trajna pridobitev v okviru Unescovega naslova »Ljubljana – svetovna prestolnica knjige 2010«, hkrati pa je z njo uresničena dolgoletna želja Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, da slovenski protestantski pisci prejmejo zasluženo priznanje. Med drugimi se je odkritju s krajšim nagovorom poklonil tudi predsednik društva mag. Viktor Žakelj (gl. str. 18).

Avtor skulpture je akademski kipar Luj Vodopivec. Njegova rešitev podaja monumentalno bronasto spečo moško glavo, ki počiva brez podstavka na blagi travnati vzpetini. Neposreden stik glave z zemljo, ki jo prekriva travna ruša, pomeni spanje in črpanje energij iz narave. Izhodišče slovenske kulture, ki so jo z intelektualnim delom utemeljili slovenski protestantski pisci, je narava. Na glavi in knjigah so naključno razpostavljene velike tiskane črke. Iz črk lahko sestavimo besede, iz besed stavke in iz stavkov knjige, kakor so za nas prvič v zgodovini delali slovenski protestantski pisci in tiskarji.

Bernarda Menart

PUCONCI

Duhovne vrednote v delih slikarja Nikolaja Beera

V prepolnem domu Števana Küzmiča v Puconcih je bilo v četrtek, 28. oktobra, slovesno odprtje razstave risb akademskega slikarja Nikolaja Beera iz Križevec, ki živi in ustvarja v Izlakah. Razstavo, ki sta jo odprla inšpektor Evangeličanske cerkve v Republiki Sloveniji dr. Aleksander Kerčmar in umetnostni zgodovinar mag. Franc Obal, so s kratkim programom obogatili pevci mešanega otroškega pevskega zbora in ženska pevska skupina iz bodonske cerkvene občine ter mlada violinistka Anastazija Krenn iz Murske Sobote. Zbrane prijatelje kulture je v domu pozdravil tudi župan Občine Puconci Ludvik Novak. Kulturni program ob odprtju razstave je povezovala študentka Tamara Škraban iz Strukovec.

Likovna dela, skupaj jih je 47, v različnih tehnikah so nastajala v štirih desetletjih za evangeličanski verski tisk. Umetnostni zgodovinar mag. Obal jih je označil kot »samostojna likovna dela, saj odkrivajo slikarjev tankočuten in prizadet odnos do duhovnih vrednot in etično-moralnih načel; ta niso samo verskega značaja, temveč predstavljajo občečloveške lastnosti in temelje človekovega načina življenja«.

Razstava »Nikolaj Beer – štiri desetletja v evangeličanskem verskem tisku«, ki jo spremlja katalog z besedilom mag. Obala z naslovom *Umetniško izrazna moč risbe* in reprodukcijami Beerovih del, se je 15. decembra preselila v Pokrajinsko in študijsko knjižnico v Murski Soboti.

Simon Sever, Evangeličanski list

VELENJE

Opomin in spodbuda Trubarjevega humanizma

Že nekaj let z velikim spoštovanjem do vrednot reformacije in s priložnostno proslavo zaznamujemo v Velenju dan reformacije. Letos sta proslavo pripravila 29. oktobra Mestna občina Velenje in kot neposredni organizator prireditve Knjižnica Velenje.

V polno zasedenih čudovitih prostorih Knjižnice je bil slavnostni govornik Jure Piano kot predstavnik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar. V nagovoru je spregovoril o reformaciji, rodoljubju, humanistu Trubarju in aktualnih družbenih razmerah, kjer posebej izstopa kriza vrednot. Nujne so spremembe v nas samih in medgeneracijski dogovor, ki bo olajšal življenje nam in tistim, ki prihajajo za nami. Stari, dobri humanist Trubar s svojim zaupanjem in vero v našega človeka nam je lahko pri takšnih prizadevanjih v opomin in v spodbudo, da se bomo lahko obrnili k temeljem humanizma ter okrepili odnos do sočloveka. Zavedati se moramo, kaj je naša odgovornost in kaj nam je zaradi nje storiti.

Počastitve se je udeležil tudi škof Evangeličanske cerkve v Sloveniji mag. Geza Erniša, ki je v pozdravnem govoru opozoril na vrednote reformacije in spomnil, da je v naši domovini pristen duh protestantizma, ki zagovarja poštenost, pridnost in odgovornost. Ne smemo pozabiti, da je narod dovolj močan le, ko je složen.

S svojim lepim petjem so počastitev praznika popestrili pevci in pevke evangeličanskega mešanega pevskega zbora Cantate iz Murske Sobote.

LJUBLJANA

Partnerstvo cerkvenih občin Ljubljana in Wolfschlugen

V dneh med 29. oktobrom in 1. novembrom 2010 je ljubljansko evangeličansko cerkveno občino obiskala skupina 62 članov cerkvene občine Wolfschlugen na Würtemberškem v Nemčiji. V okviru skupine je bil tudi njihov trobilni orkester, ki je 30. oktobra, na predvečer dneva reformacije, v evangeličanski cerkvi Primoža Trubarja v Ljubljani izvedel koncert sakralne in posvetne glasbe.

Evangeličanska cerkvena občina v Wolfschlugnu, mestecu na južnem obrobju Stuttgarta, šteje 4500 članov. Pred dvema letoma je ustanovila posebno delovno skupino, ki od takrat dalje pripravlja partnerstvo z ljubljansko cerkveno občino – »Partnerschaftskreis«.

Z dosedanjimi medsebojnimi obiski so postali verniki iz tega kraja na Württemberškem poznavalci slovenske protestantske zgodovine in sedanjosti.

S svečanim podpisom partnerske listine med svečano božjo službo na dan reformacije 31. oktobra je medsebojno sodelovanje postavljeno tudi na trdne, formalne temelje. S tem so potrjene besede iz preambule *Partnerske listine*, »da s tem partnerstvom sledimo spoznanjem reformacije, ki sta jih sporočala Martin Luther v Nemčiji in Primož Trubar v Sloveniji«.

Listino o partnerstvu so v imenu obeh cerkvenih občin podpisali: oba duhovnika mag. Geza Filo in Michael Karwounopulus, inšpektor cerkvene občine Ljubljana Andrej Pitako in v imenu skupine za partnerstvo Christoph Kling iz Wolfschlugna. Svečano pridigo pa je imel duhovnik Michael Karwounopulus.

mag. Geza Filo

RAŠICA

Sporočilo Trubarjeve dediščine

Letošnja slavnostna prireditev na dan reformacije na Trubarjevi domačiji je potekala v znamenju fotografske predstavitve Trubarjevega življenja. Odprta je bila avtorska razstava fotografa Andreja Perka *Trubar – izgnanec: Doživetje in interpretacija Trubarjeve poti.*

Razstava je nastala že v Trubarjevem letu 2008. Kakor jo je predstavila Helena Grebenc Gruden, nam avtor s sodobno fotografsko zgodbo na temo Trubarjevih poti in njegovega življenja v Nemčiji prikaže srednjeveške motive, ki jih je videl že Primož Trubar in nam jih sedaj skozi lasten izraz posreduje in predstavlja fotograf. Gre za umetniško fotografijo: »Kajti vsaka njegova slika je likovno delo in način izraza. Je kompleksna zamisel največkrat pretekle zgodovine. V primeru zgodbe Primoža Trubarja se je skušal skozi detajle približati takratni duhovni in emotivni atmosferi. Nobene figuralike ni v njegovih delih. Samo arhitaktura, tekstura prostora in predmetov v njem, pa narava, drevesa, vode. In sončne sence, ki v črnobeli tehniki oživijo duha takratnega humanizma, svobode misli in preprostost protestantizma.«

Razstava se prične z rojstvom Primoža Trubarja v mlinu na Rašici, konča pa v Derendingu, kjer je umrl, in s sliko požiga knjig, požiga našega zaklada.

V kulturnem programu je sodelovala Velikolaška vokalna skupina s Trubarjevimi in prekmurskimi ljudskimi pesmimi. Za pogostitev so poskrbele članice Društva za ohranjanje dediščine Gradež.

Slavnostni govornik na prireditvi je bil minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšič. V uvodnem delu svojega govora je poudaril:

»Petnajsto stoletje v celoti, zlasti pa iztek in nadaljevanje v šestnajsto je bilo obdobje velikega preizpraševanja. Tesna politična in družbena razmerja so svet silila v iskanje novih poti, poti, ki bi šle tja čez: čez obstoječo ureditev, čez poznani svet tja čez ocean, čez okvire katoliške oblasti in ven iz duhovne sivine. Svoboda posameznika se je izrisala kot glavna zahteva časa. In svobodo posameznika lahko izbori samo posameznik, eden, prvi, ki mu drugi lahko sledijo.

Danes slavimo ta preboj. Na današnji dan leta 1517 je Martin Luther z objavo svojih 95 tez, zahtev in pogledov na vratih neke lokalne cerkve, brez kakšne omembe vredne ambicije, vrgel svet iz tečajev. Protestantizem je protestiral zoper takratno oblast, reformacija je reformirala ta zatohli svet. In tisti svet je bil najpoprej po cerkvi in veri, zato sta ti dve sferi v jedru reforme.«

V nadaljevanju je opozoril na razmah reformacije po evropskih deželah in na Trubarjev pomen pri navezovanju slovenskih dežel na evropsko reformacijsko gibanje. S svojo prvo knjigo, s *Katekizmom* leta 1550, je Trubar želel doseči, da se bo ljudstvo poučilo o pravi stari veri in o pravi usmeritvi v življenju; to je bila, po Lukšičevih besedah, reformacija slovenskega ljudstva: »verska prenova, moralna reforma, intelektualna preobrazba, kulturni vzpon, politična evolucija, organizacija skupnosti«; to je bila osnova za veliko poznejši prehod v osamosvojeno državo.

»Trubar je slovenstvo preoblikoval tako zelo močno, da dolga stoletja ni znalo presnoviti vseh sprememb. Njegova veličina se izkazuje v vsej veličini šele v zadnjih letih, ko tudi mi doživljamo Evropo znotraj EU kot ključno vsakodnevno sestavino nas samih. Tako kot je bilo to dano Trubarju. Danes je vse bolj jasno, da Trubar ni le začetnik slovenstva in slovenske knjige, temveč tudi povezovalec slovenstva z vsemi glavnimi tokovi sveta. Sporočilo, ki ga lahko razberemo iz Trubarjeve dediščine, je jasno: slovenstvo se lahko krepi in se je najbolj okrepilo v obdobjih, ko se poveže z najnaprednejšimi tokovi v

svetu. Zapečkarska, avtarkična, strahopetna, defenzivna drža ne vodi v krepitev naroda, temveč v izgubo moči in na obrobje sveta.

Trubarja in reformacijo lahko danes veliko bolj jasno in neposredno doživimo kakor desetletje nazaj. Časi se zaostrujejo, dileme se kristalizirajo. Ali reformacija ali cepetanje na mestu? Bomo nemir današnjega časa z upanjem speljali v nov korak ali bomo raje pustili strahu, da nas omrtvi in prepusti neurju?«

V sklepnem delu govora je minister Lukšič poudaril veliki cilj, da po zgledu Trubarja in njegovih naslednikov izoblikujemo svetovljansko aktivno slovenstvo in pri tem omogočimo sodelovanje vseh sil in vsakogar, izhajajoč iz vrednot, ki jih je začela graditi že slovenska reformacija, med temi pa so odgovorno življenje v družbi, svobodna volja posameznika, solidarnost in pravičnost.

KRŠKO

»Le enkrat se zgodi, da ti poklicno pot prekriža tako dragocena knjiga ...«

Letošnja občinska proslava ob dnevu reformacije v soorganizaciji Občine Krško, Valvasorjeve knjižnice, Mestnega muzeja in posavske podružnice Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar je potekala 2. novembra v Dvorani v parku v Krškem in je bila posvečena Dalmatinovi *Bibliji*.

Mesto Krško, rojstni kraj Jurija Dalmatina, je bilo namreč kar šest desetletij brez originalnega izvoda Dalmatinove *Biblije*, nedavno pa ga je Valvasorjeva knjižnica Krško uspela pridobiti. Direktorica Valvasorjeve knjižnice Krško Polona Brenčič, profesorica zgodovine in geografije in članica upravnega odbora podružnice Slovenskega protestantskega društva, je na prireditvi predstavila tudi druga dragocena knjižna dela, ki jih hranijo v knjižnici, osrednji del slovesnosti pa je bil govor dr. Mihaela Glavana, ki je predstavil pomen Dalmatinove *Biblije* za Slovence. Večer je z glasbo obogatila harfistka Urša Križnik Zupan, niti večera pa je povezovala predsednica posavske podružnice Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar Alenka Černelič Krošelj.

Valvasorjeva knjižnica Krško deluje in bogati življenje v svojem lokalnem okolju že 45 let. Skozi desetletja so se spreminjale prostorske možnosti, v katerih je delovala, povečevalo se je število zaposlenih, vsako leto se je širila tudi knjižna zbirka, ki vsebuje pestro in raznoliko gradivo z različnih strokovnih področij, obiskovalci knjižnice pa ga uporabljajo tako za študijsko in raziskovalno delo kakor za preživljanje prostega časa.

V knjižnici so že v preteklosti posvečali veliko pozornosti avtorjem in ustvarjalcem, ki so poleg delovanja v lokalnem okolju pustili pomembne sledi tudi v kulturni dediščini slovenskega naroda. Knjižnica je v skladu z možnostmi skrbela tudi za tisti del zbirke dragocenega gradiva, ki sicer ni na voljo uporabnikom v prostem pristopu, ampak je varno shranjen tako za sedanje kot prihodnje rodove. To gradivo pa z veseljem pokažejo javnosti, saj je pomembno za to, da lahko občani različnih generacij bolje spoznavajo preteklost okolja, v katerem živijo. Zbirka knjižnih zakladov, kakor ji pravijo, po več desetletjih nastajanja šteje že kar nekaj pomembnih del. Vsebuje tako izvirne kakor tudi dragocene faksimilirane izdaje.

Običajno pa se le enkrat v življenju bibliotekarja zgodi, da njegovo poklicno pot prekriža dragocena in z vidika kulturne dediščine nekega naroda neprecenljiva knjiga. Tako je izrekel dobrodošlico novi krški pridobitvi v slavnostnem govoru dr. Mihael Glavan na proslavi, ki je bila tokrat posvečena prav vrnitvi originalnega izvoda Dalmatinove *Biblije* (1584, s polnim naslovom *Biblia, tu je, vse Svetu pismu, Stariga inu Noviga testamenta*) v Krško. Do sedaj so v knjižnični zbirki dragocenih knjig hranili le faksimile, ki je izšel leta 1968 in v katerem je spremno besedo prispeval literarni zgodovinar in bibliotekar dr. Branko Berčič, ter faksimile iz leta 1994, za katerega je spremno besedo pripravil prav dr. Mihael Glavan.

V preteklosti sta krško Kapucinsko knjižnico v kapucinskem samostanu, kjer je pred dobrima dvema desetletjema urejene prostore dobila tudi Valvasorjeva knjižnica Krško, bogatila dva originalna izvoda Dalmatinove *Biblije*. Žal sta že več desetletij oba izvoda shranjena v drugih mestih. Krško, rojstno mesto enega najpomembnejših mož reformacije Jurija Dalmatina, je zato bilo več desetletij brez originalnega izvoda.

V zadnjih letih se tudi v tem lokalnem okolju vedno bolj zavedamo pomena dela svojih velikih rojakov Jurija Dalmatina (ok. 1546–1589) in Adama Bohoriča (ok. 1520–1598). Opravljene so bile različne raziskave, odprt je bil Spominski park Jurija Dalmatina na Vidmu, njegova upodobitev pa krasi tudi Gaj zaslužnih občanov v Krškem. Prav v Krškem je Jurij Dalmatin v šoli Adama Bohoriča naredil svoje prve korake v svet učenosti, s prevodom *Biblije* pa je že v 16. stoletju Slovence uvrstil ob bok velikim evropskim narodom.

Med meščani je dolgo tlela želja, da bi se v Krško vrnila konstitutivna knjiga slovenskega naroda, kot jo je označil dr. Mihael Glavan. V Valvasorjevi knjižnici Krško so v letošnjem letu po skoraj desetletnih prizadevanjih, poizvedovanjih po antikvariatih, pri zasebnih zbiralcih in drugih posameznikih nepričakovano zasledili originalni izvod Dalmatinove *Biblije*. Le težko so verjeli, da gre za original in da obstaja možnost, da tudi krška knjižnica postane ponosna lastnica te dragocene knjige. Po navezavi stikov z lastniki in temeljitem pregledu izvoda, na katerem se sicer kažejo sledi več stoletij dolgega potovanja iz rok v roke, iz kraja v kraj, so po posvetovanju s strokovnjaki za staro gradivo lahko potrdili, da gre res

za pravi knjižni zaklad. Naloga ni bila lahka, saj knjižnica kot javni zavod le težko tekmuje z zasebnimi zbiralci, ki so za takšno gradivo pripravljeni ponuditi veliko denarja. A kot pravijo, včasih je potrebno imeti nekaj sreče, poguma in tudi naklonjenosti. Na odločitev lastnikov je gotovo vplivalo dejstvo, da bo knjiga našla svoje mesto prav v rojstnem kraju njenega prevajalca, Jurija Dalmatina.

Za Valvasorjevo knjižnico je ta izvod *Biblije* najpomembnejši spomenik preteklosti doslej, ki bo v prihodnje vsekakor potreben restavriranja, ampak to je že nova zgodba in nova naloga, za katero upajo, da jo bodo v naslednjih letih uspešno uresničili.

Polona Brenčič

SEVNICA

Na obisku pri Juriju Dalmatinu

Podružnica za Posavje, ki je del Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar, je v sodelovanju z izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami tudi letos – kakor že leta 2008 in 2009 – konec avgusta razpisala likovno-literarni natečaj, tokrat z naslovom *Na obisku pri Juriju Dalmatinu*. Poleg utečenih partnerjev, se pravi Osnovne šole Jurija Dalmatina Krško in Valvasorjeve knjižnice Krško, smo k projektu uspeli »privabiti« tudi OŠ Savo Kladnik Sevnica, saj smo z razstavo rezultatov gostovali v naši tretji posavski občini, v Sevnici. V času priprav na razstavo se nam je pridružila še Knjižnica Sevnica, ki je ponudila razstavne prostore, pomoč pri organizaciji in izvedbi. Tako smo pred več kot 100 obiskovalci v sredo, 11. novembra, ob 18. uri slovesno predstavili rezultate natečaja in podelili Dalmatinove značke in priznanja.

Na natečaju je sodelovalo 6 šol: 5 osnovnih (Artiče, Adama Bohoriča Brestanica, Jurija Dalmatina Krško, Maksa Pleteršnika Pišece in Sava Kladnika Sevnica) in 1 gimnazija (Gimnazija Brežice), 36 učenk in učencev (leta 2009 jih je bilo 23) in en razred kot skupina. Literarna dela je prispevalo vseh 6 šol, likovna dela pa 3 šole. Komisija v sestavi Polona Brenčič, direktorica Valvasorjeve knjižnice Krško, Anita Šiško, direktorica Knjižnice Sevnica, in Alenka Černelič Krošelj, predsednica SPD-PT podružnica Posavje, je imela prijetno delo. Vsi udeleženci so prejeli Dalmatinovo značko, ki jo že od prvega razpisa vsakič izdela Franc Černelič, komisija pa je podelila tudi 4 priznanja za likovni in 6 priznanj za literarni del natečaja. Značke in priznanja so podeljevale najprej Jelka Slukan, ravnateljica OŠ Sava Kladnika Sevnica, in predsednica podružnice, nato pa Anita Šiško skupaj s slavnostno govornico dr. Melito Zemljak Jontes. Program so odlično pripravili učenke in učenci OŠ Sava Kladnika s svojimi mentoricami.

Alenka Černelič Krošelj

Podeljevanje Dalmatinovih značk in priznanj v Knjižnici Sevnica

SLAVA VOJVODINE KRANJSKE

O protestantizmu

Pravkar izhaja v celotnem prevodu Slava vojvodine Kranjske *iz leta 1689, ki jo je slovenski bralec pred tem poznal samo v sicer zelo koristnem izvlečku Mirka Rupla z naslovom Valvasorjevo berilo (več izdaj). To znamenito enciklopedično delo iz 17. stoletja obsega štiri debele zvezke ali 15 knjig. Leta 2009 je izšel prvi zvezek (knjige I–IV), leta 2010 drugi (knjige V–VIII), prevaja se tretji (knjige IX–XI), leta 2012 pa izide še četrti (knjige XII–XV).*

Baron Janez Vajkard Valvasor in njegov sodelavec v Nemčiji Erasmus Francisci – ta je bil evangeličan, po rodu iz Lübecka – sta sestavila pravo enciklopedijo o vsem, kar se je dalo tedaj zbrati o deželi Kranjski. Prostorsko je bila tedanja dežela Kranjska veliko obsežnejša od Kranjske iz 19. stoletja: njena zahodna meja je potekala zahodno od Vipave pa do morja zahodno od Devina, nato po morski meji, obkrožila je cesarsko mesto Trst, ki je bil z njo vendarle povezan, potem pa je šla morska meja do začetka Beneške Istre, ki je z žepom segala čez Buzet, h Kranjski pa je spadala Pazinska grofija, ki se je zahodni istrski obali najbolj približala zahodno od Tinjana, morska meja Kranjske pa se je začenjala pri Plominu in segala na Reko (katere tedanje nemško ime pomeni Sveti Vid na Reki); h Kranjski je spadala tudi Kastavska grofija in pa Žumberak. V tesni navezavi na Kranjsko je bila Vojna krajina in Morska krajina, npr. Senj. Ko Valvasor govori o verskih razmerah, se zato dotika vseh teh območij. Zadnje (17.) poglavje sedme knjige je tako posvečeno pravoslavju med Uskoki in v Vojni krajini.

Protestantizem dobi prvič besedo v dodatku k šesti knjigi, kjer Valvasor govori o kranjskih piscih. Začenja s Cirilom in Metodom, potem pa kmalu sledijo Trubar, Budina, Spindler, Kisel (ali Khisl), Bohorič, Dalmatin, Taufrer, zdravnik David Verbec(ius) in njegov sin Aleksander. Vmes se začenja navajanje protireformacijskih piscev, npr. Hrena in Čandka, a pri Hrenu ne brez Franciscijevega komentarja pod črto (»Kakor sodijo z rimskokatoliške strani«; »To so besede katoliškega duhovnika«).

Sedma knjiga je v celoti posvečena religiji. V prvih šestih poglavjih govori o poganstvu ter o pokristjanjevanju; v poglavju o Metodu nekajkrat posebej poudari bogoslužje v slovanskem jeziku, kar je priprava na poglavja o protestantizmu; eno od gesel protestantizma je bilo namreč: »in vsak jezik bo slavil Boga«.

O prizadevanjih protestantov in o nasprotnem pritisku vladarjev govorijo poglavja VII–XIV. Sedmo poglavje najprej prikaže Husov nauk in usodo, nato pa Luthrov nauk in usodo. Konča se s kratko navedbo, kje vse se je Luthrov in Calvinov nauk razširil in kakšna je bila nazadnje njegova usoda na Kranjskem. Naslednja poglavja govore o posameznih etapah neenakega boja za protestantizem in o nasilnih posegih vladarja za njegovo zatiranje, zaključek pa prinaša štirinajsto poglavje o tem, kako so protestantizem zatrli. Valvasor navaja dobesedno iz zapisnikov, kaj je bilo dogovorjeno in kako je bila protestantska stran večkrat izigrana.

Na protestantizem se Valvasor še večkrat vrača v tretjem zvezku, v enajsti knjigi o krajih in gradovih na Kranjskem, denimo pri opisu Vipave ali pa pri gradu Rožek pri Moravčah. Tam najdemo nekatere dodatne informacije, glavnina pa je vendarle obdelana v sedmi knjigi. Iz nje tokrat objavljamo nekaj zanimivih odlomkov. Med zavitima oklepajema na začetkih nekaterih odstavkov so v tej objavi natisnjene opombe na knjižnem robu izvirnika, ki so vodile bralca po vsebini besedila; med oglatima oklepajema so pojasnila prevajalcev. V prevodu so ohranjene latinske oblike nekaterih besed in lastnih imen; zapisane so v kurzivi.

dr. Božidar Debenjak

I. O Husu in husitih

Pod vlado premogočnega rimsko-cesarskega monarha Karla Petega je v Cerkvi prišlo do silovitega razkola in spora, ko je namreč prišla na plano *luthrovska*, ali, kot jo v zdajšnjem času navadno imenujejo, *evangeličanska* religija.

{Luthrovo rojstvo.} Njen prvi učitelj je bil *Martinus* Luther. Ta se je rodil v Eislebnu na Saškem in je v začetku študiral pravo, a potem ko ga je prestrašil udar strele, je vstopil v duhovski red avguštincev; nato pa je, potem ko je dolgo in mnogostransko skrupuliral (ali: se boril z dvomi in pomisleki), prišel do velikega nezaupanja v rimsko-katoliško religijo in polagoma spodbijal eno tezo za drugo; ob tem pa je naletel na nasprotnike v sporu, kot sta bila *Eccius* in *Sylvester Prierias*.

Predigro temu je naredil sto let prej Jan Hus.

[Aeneas Sylvius (Piccolomini, poznejši papež Pij II.) pravi takole:] »Ta, kot tudi Hieronymus iz Prage, je bil

zelo zgovoren mož; oba sta, ko je bilo dano cesarjevo zagotovilo svobodnega prihoda in odhoda, odpotovala v Konstanzo (Costnitz), da bi se zagovarjala pred koncilom; tamkaj so se zelo učeni očetje večkrat pogovarjali z njima in jima predočevali, da njun nauk, izvirajoč od Wiclefa [Wicliff], ni skladen s Sv. pismom niti ne spodbuja k dobrim navadam; naj se vendar ne potegujeta za to, da sta pametnejša od Cerkve, temveč naj se zavedata svoje mere, opustita naj tuje mnenje, svojih dobrih naturalij in darov razuma, ki da so sicer dragoceni, naj vendar ne umažeta z blodnjami wiclevitov, in tudi svoje krasne govorniške sposobnosti naj ne uporabljata za motenje cerkvenih predpisov, temveč za njihovo spoštovanje in krepitev, in naj jih rajši uporabljata za navajanje kot za odvajanje ljudstva. Tako pred Božjim obličjem kot tudi v prepirajoči se Cerkvi lahko dosežeta visok častni položaj, če završeta svoje novotarije in svoje iznajdbe podvržeta splošnemu koncilu.

{Poročilo *Aeneae Sylvii* o J. Husu in Hieronimu iz Prage.} Vendar je um teh Čehov trdno in trmasto vztrajal pri svoji nameri in se ni hotel vdati nobenim razumnim predstavam. Rekla sta, da sta ljubitelja resnice, privrženca sv. evangelija, kateremu sledita, in Kristusova učenca; rimska Cerkev pa se je, kot tudi druge, sem in tja razsute po svetu, daleč odmaknila od apostolskega nauka in ureditev; hlepi po bogastvu in nasladi; hoče vladati nad ljudstvom; ima pse in konje; žre in poživa v pogoltnosti, razkošju in požrešnosti cerkveno imetje, ki pripada ubogim Gospoda Kristusa; Božjih zapovedi bodisi ne poznajo in ne razumejo, bodisi jih zaničujejo.

Na to ju je koncil razglasil za gnila in odmrla uda Cerkve, ki ju je treba odrezati, ker sta neozdravljiva. Tako je bila na plenarnem zasedanju očetov proti njima sprejeta sodba, da ju je treba sežgati, ker da zaničujeta nauk Cerkve.

Joannes Hus je bil prvi sežgan; Hieronymus je sicer še dolgo ostal v ječi, a končno vendarle tudi usmrčen z enako smrtjo, ker se ni hotel spremeniti. Oba sta to (grozno) smrt prestala s stanovitnim pogumom in tako urno hitela k ognju, kot da ne bi šla na grmado, temveč bi bila povabljena na praznovanje; od sebe nista dala nobenega zvoka ali glasu, ki bi izdajal prestrašeno srce. Ko sta začela goreti, sta pela hvalnico, in sicer tako na glas, da jo je plamen in prasketanje ognja komajda moglo pridušiti. Pravijo, da med filozofi nobeden ni pretrpel smrti s tako hrabrostjo.«

{Husitski nauk se na Češkem zelo razširi.} A s tem ni bil upepeljen tudi husitski nauk. Čehi, ki so oba sežgana slavili kot mučenika, so bili še toliko bolj ogorčeni in so se za to husitsko religijo bojevali s silo še mnogo let zatem ter začeli tako imenovano husitsko vojno, ki je pogoltnila mnogo tisoč ljudi. In čeprav je potem, ko je bil ta ogenj vojne pogašen z mnogo prelite krvi, nemalo ljudi polagoma spet prestopilo h katoliški veri, zlasti ker je češko krono prejel *Ladislaus* kot katoliški vladar, je ostala husitska stranka in religija na Češkem slejkoprej silno močna, predvsem ker se je je poleg dela drugih čeških gospodov zelo trdno držal kraljevi namestnik *Georgius Podiebraz* [Jurij Podjebradski], ki je pozneje postal kralj, in je s svojim velikim ugledom krepil navadno ljudstvo v husitski veri.

{Odgovor Georga Podiebrada, ki ga je dal kraljevemu dvornemu norcu zastran svoje religije.} Pomenljivi diskurz, ki ga je imel ta namestnik z dvornim norcem (ali svétnikom za kratkočasje) kralja *Ladislava*, je najbrž vreden, da pustimo peresu, da za nekaj malega vrstic zapusti Kranjsko.

Ko je omenjeni kralj *Ladislaus* bil v Breslavu v Šleziji pri rimsko-katoliški maši in je bilo zraven mnogo drugih knezov, najbliže ob njem pa je stal ta Podiebraz, je pristopil nasmejan kraljevi dvorni norec po imenu Kilian; ta je bil (kot pravi *Aeneas Sylvius*) eden od tistih, ki se delajo za norce, da bi se lahko delali norca iz drugih; kraljevemu namestniku je rekel takole: *S kakšnim obrazom gledaš naše bogoslužje, opažam dovolj; v tvoje srce pa ne morem videti. Povej vendar, ljubi moj, se ti mar naša religija ne zdi sijajna in lepa? Kaj ne vidiš, koliko knezov, in kako velikih, in naš kralj sam se držijo enega bogoslužja? Zakaj ne pristaneš rajši na to kot na Rokecanovo?* (Rokecan pa je bil goreč husitski učitelj.) *Mar meniš, da peščica Čehov več razume kot pa ostala Kristusova Cerkev? Zakaj ne pustiš neotesane sodrge ob strani in se kot plemenitaš ne pridružiš plemičem?*

Na to je *Podiebraz* dal tale odgovor: *Če govoriš to iz sebe, potem nisi tisto, za kar se predstavljaš, in ti moram primerno odgovoriti kot razumnemu. Če pa so ti to naročili drugi, moram dati satisfakcijo njim. Zato poslušaj! Vsakdo služi Bogu s takimi cerkvenimi ceremonijami, ki so v skladu z njegovo vero. Mi darujemo Bogu takšne darove, za katere verujemo, da so Mu všečni, ni pa v naši prosti izbiri ali mili volji, da bi verovali, kar hočemo. Ko srce prepričajo krepki dokazni razlogi, mora to sprejeti, pa naj mu je všečno ali nevšečno; in glede na to, kakšna je narava ali kako je poučena, se da ena zlahka in rada pritegniti, druga pa uide. Meni so religijo mojih duhovnikov potrdili. Če naj bi sledil tvojim, bi morda utegnil ljudi prevarati v pogledu svoje vesti, Boga Gospoda pa, ki vidi v srce, ne bi mogel premotiti. Tudi se ne spodobi, da bi se enačil s teboj: nekaj drugega se sklada s komedijantom* (ali burkačem), *nekaj drugega pa s plemenitašem. S tem sem bodisi odgovoril tebi, ali pa ti to povej onim, ki so ti to naročili.* [*Slava vojvodine Kranjske*, II. zvezek, str. 426–427.]

[Pojasnilo: Enea Silvio de' Piccolomini, Aeneas Sylvius (1405-1464) je bil pomemben humanist; v teologiji je zastopal konciliarizem (nauk, da je koncil nad papežem), a se je nad koncili svoje dobe razočaral in svoj konciliarizem omilil, preden je sam postal papež (1458–64). Potoval je tudi skozi naše kraje, zlasti pa je dobro poznal češke razmere.]

II. Martin Luther

{Najpoglavitnejše točke, v katerih je Lutherus ugovarjal rimsko-katoliškemu nauku.} Po takem predhodnem dogajanju s husitskim razkolom je prišel več kot sto let kasneje *Lutherus* in začel v nekaterih točkah kričati enako kot prej češka gos (zakaj hus pomeni gos). Pravim, v nekaterih, zakaj sicer je v mnogih ostal tudi zelo različen od njega. Predvsem je ugovarjal papeškim *indulgencijam* (ali odpustkom) in učil, da ni nobenega drugega odpuščanja grehov kot edino po Kristusovem trpljenju in smrti, in sicer, da to odpuščanje doleti samo vse spokorne grešnike; to *absolucijo* (ali odvezo) podeljuje z redno oblastjo ključev vsak redno poklicani duhovnik, in sicer edino in samo zavoljo Kristusa; vse drugo da je zgolj zloraba.

Korak za korakom pa je s peresom posegal širše okrog sebe, napadel je tudi splošno škofovsko oblast papeža; vice je razglasil za prevaro in lovilno mrežo za denar, klicanje svetnikov za malikovanje. Zavrgel je mašno daritev in rekel, da se je Kristus enkrat za vselej na križu daroval za naše grehe in da sv. večerja ni bila postavljena kot ponavljanje, temveč kot spomin na to daritev in kot jamstvo ali zagotovitev njegovega nam podarjenega opravičenja za krepitev vere in balzam trpečih duš. V tem sv. zakramentu je on, tako kot husiti, zahteval tudi dvojo podobo; vendar pa je Hus verjel v spremenjenje, to pa je *Lutherus* zavrgel. Tako tudi ni hotel priznavati sedmih zakramentov, temveč le dva, namreč krst in sv. večerjo.

Tudi njegov nauk o človekovem opravičenju pred Bogom se je prav močno tepel z naukom rimske Cerkve: rekel je, da je človek pravičen brez zasluge, edino z vero v Kristusa, in da človek sam v delu zveličanja ne more ničesar zaslužiti, temveč da mora zveličanje verno sprejeti le in samo kot milost, ki se dogodi vernim zavoljo Kristusa, in jo sprejemati kot dar; in da odrešujoča vera ni nobena historična vednost, kateri se pritrjuje, temveč zahteva tudi otroško zaupanje v milost in v zasluženje Jezusa Kristusa. Dobra dela da niso potrebna za zveličanje kot zasluženje za zveličanje, tudi ne za delo odrešenja niti ne za opravičenje pred Bogom; kajti vse to bi moralo biti pripisano zgolj Kristusovemu zasluženju; potrebna pa da so za živo vero, ki je brez del mrtva in neplodna, in za resnično krščanstvo kot obvezna dolžnost hvaležnosti; če se ta vztrajno in brez kesanja opušča, ni tako neploden kristjan-na-ustih deležen tiste Kristusove milosti, ki bi morala človeka narediti pravičnega pred Bogom, temveč je deležen za to nemilosti in prekletstva. Če pa je človek naredil vse najboljše in kolikor je mogoče, v dobrih delih, se ne bi smel zanašati na to svoje početje, niti na tem graditi kot na kakšnem zasluženju, temveč se bi moral izpovedovati za nevrednega služabnika, tako kot je Gospod učil svoje apostole, in s sv. prerokom Izaijo šteti vso svojo pravičnost nasproti Bogu za zamazano obleko, kajti tudi tisti najpopolnejši je pred Bogom nepopoln in tudi zvezde svete pobožnosti v Božjih očeh niso dovolj čiste; zato je, ko je imel opraviti z Bogom, moral obupati nad svojo lastno pravičnostjo in staviti vse na čisto prečisto milost, ki mu je bila pridobljena prek Kristusa, in se prek vere oprijeti Kristusove opravičujoče pravičnosti; in to mu je potem Bog, kolikor je spokorno veroval, tudi prištel in mu tako samo in edino zavoljo Kristusa podaril nebesa.

Samostanske zaobljube zanj niso imele pomena; hotel je, naj se drže čistosti prostovoljno; če pa se kdo ne čuti v stanu, da bi se držal zaobljubljenega devištva, naj se poroči, kar je bolje kot trpeti od pohote. In tako se je potem tudi sam oženil, in sicer z nuno plemiškega rodu, potem ko je minilo že štirinajst let, kar je odstopil od rimske Cerkve.

Poroko duhovnika je razglasil za dopustno in je to, da je bila prepovedana, označeval za Antikristovo znamenje ali lastnost, pravtako kot prepoved jesti meso v postu in ob petkih.

Rekel je: Vse tisto, česar Sv. pismo ne zapoveduje, to je človeški ništrc in je treba zavreči, da bi se to imelo za enako Božji zapovedi. Tako tudi ni hotel slišati za nobeno nenapisano Božjo besedo, temveč samo in edino za zapisano.

To je bil povzetek njegovih glavnih naukov; zakaj naštevati vse in vsakega ni naš namen.

Zelo kmalu na začetku ga je papeški sedež *citiral* v Rim; a namesto svoje osebe je poslal pisni zagovor. Papež je pisal volivnemu knezu Saške in zahteval, naj mu pošlje tega meniha Luthra; ni pa dosegel tega, kar je zahteval. Vmes se je Luthrov nauk vse bolj širil in postal zlasti močan v Dolnji Nemčiji.

Cesar Karel Peti je pravtako zahteval od taistega volivnega kneza, naj pošlje *Lutherum*, kateremu je bil obljubljen prost prihod in odhod, na državni zbor v Wormsu, da ga bo on sam lahko dal zaslišati v svoji navzočnosti. To se je tudi zgodilo. Zakaj čeravno so mu nekatere osebnosti, tako odličniki kot iz srednjega sloja, nastop le-tam silno odsvetovale in mu, vtem ko so mu klicale na misel Husov primer, da utegnejo ravno tako vreči v ogenj in scvreti laboda (zakaj *luth* po češko pomeni laboda) kot poprej češko gos, on vendarle ni hotel spremeniti svoje odločitve, temveč jim je kot nadvse srčen mož odgovoril: tudi če je v Wormsu toliko hudičev kot opek na strehah, hoče vendarle iti tja in javno izpovedati svojo vero.

{Lutherus noče preklicati.} Tam je cesar ukazal, naj zagovarja svoj nauk, in ga je dal izprašati o različnih spisih, z resno zahtevo, naj prekliče to, kar je v njih vsebovanega v nasprotju z rimsko-katoliškim naukom. On pa je ob različnih ponovitvah tega vprašanja, ki so se zgodile v visoki navzočnosti in v imenu samega cesarskega veličanstva, skomignil z rameni in se opravičil, da proti svoji vesti tega ne more storiti. In ko so mu na to zagrozili, da bo preklican, je spet skomignil z rameni in na to odgo-

voril: *Tukaj stojim pred BOGOM in Vašim cesarskim veličanstvom. Ne morem drugače. BOG mi pomagaj!*

Tako mu je bilo sporočeno, da bo preklican in razglašen, da ga zakon ne ščiti, in so razpravo končali.

Vendar ker je cesar dal besedo za prost prihod in odhod, ni hotel tega zanemariti niti vzeti nazaj, temveč ga je dal v varnem spremstvu spet poslati na Saško. Tedaj so ga neki tja poslani zamaskirani jezdeci pri Eisenachu ugrabili jezdecem spremstva in ga spravili na grad Wartburg, da bi tam za nekaj časa tajno ostal in bil skrit.

Toda čez nekaj časa, ko ga je dosegla novica, da Karlstadt (Carolstadt) začenja z napadi odnašati slike iz cerkva in tudi učiti v svojem smislu, je zanemaril nevarnost za svoje življenje in je brez ukaza volivnega kneza naglo odšel v Wittenberg, da bi odvrnil takšno zanesenjaštvo.

{Lutherus sežge *Jus Canonicum.*} Ko pa je izvedel, da ga je papež javno *ekskomuniciral* in dal sežgati vse njegove knjige, je za povračilo in za kljubovanje izobčenju dal tudi v Wittenbergu pred vrati narediti ogenj in tamkaj javno v navzočnosti študentov sežgati papeške pravice, namreč *Jus Canonicum*, s temile besedami: *Kar so oni storili meni, to jim jaz spet delam.* To pa vendar kajpada ni bilo všeč mnogim od njegovih tovarišev v veri, zlasti ne pravnim učenjakom, glede na to, da je bilo vendarle v kononskem pravu vsebovanega dosti dobrega, zaradi česar so sodili, da se je v tej stvari prepustil prenagljeni jezi. [*Slava vojvodine Kranjske*, II. zvezek, str. 428–429.]

[Pojasnilo: Protestantski teolog Andreas Karlstadt (s pravim priimkom Bodenstein, 1480–1541) je bil v začetku blizu Luthru, pozneje pa je šel v bolj mistično smer, med drugim v radikalno odstranjevanje slik in kipov v cerkvah. Luther je tako *zanesenjaštvo* zavračal. Kot je znano, je rimska Cerkev hotela preprečevati *zanesenjaštvo* s tem, da je svarila pred uporabo same biblije (sola Scriptura), temveč je pristavljala znameniti *in nauk cerkvenega učiteljstva*; Luther pa je videl zanesljivo obrambo pred *zanesenjaštvom* v moči argumentov, temelječi na dobri izobrazbi. Da bi se reformacija ne izrodila v *zanesenjaštvo*, je očitno tvegal tudi življenje.]

III. Ali se naj ljudi prisiljuje k religiji?

Kakor rimsko-katoliška religija oporeka luthrovski v mnogih glavnih točkah nauka, tako se medsebojno prav daleč razhajajo tudi njuni *theologi* v temle vprašanju: ali je treba podložnike prisiljevati k resnični ali čisti veri ter biti dolžan neomajno se držati enkrat sklenjenega religijskega miru.

{Različno mnenje katoliških in protestantskih teologov v vprašanju: Ali se naj ljudi prisiljuje k religiji.} Rimsko-katoliški se sklicujejo, kar zadeva prvo vprašanje, *ali je treba prisiljevati?*, predvsem na Kristusov ukaz: *Prisili jih, naj vstopijo!* (*Compelle intrare!* [Lk 14:23]) in potem na avtoriteto svetega *Augustini*, ki v svoji poslanici proti heretičnim donatistom trdo sili k temu, da je treba prisiliti, če zlepa ne gre, vendar pa, ne da bi prizadeli telo in življenje.

Protestantski pa trdijo, da Gospod Kristus nikakor s tem ni mislil prisile, temveč le resno povabilo, vneto in z dobro utemeljenimi dokazi spodbujajoče opozorilo, saj bi se sicer nesvatovsko razpoloženi gost na svatbi lahko opravičeval s tem in ugovarjal, da so ga proti njegovi volji zvlekli noter na svatbo. *Augustinus*, češ, je bil poprej, kot pove sam, vedno drugih misli, končno pa je postal nasprotnega mnenja tako zaradi nasilnega zlega ravnanja donatistov kot zlasti zato, ker se je tedaj s prisilo srečno izteklo; tudi to, kar navaja k temu iz Sv. pisma, da je treba razlagati čisto drugače, tako kot so to dejansko drugače razumeli tudi drugi stari cerkveni očetje kot *Athanasius, Lactantius, Cassiodorus, Gregorius Nazianzenus, Hilarius* in drugi, tako se pri njih glasi: *Mysterium salutis volentium est, non coactorum.*[a] Nič novega da ni, da pobožni *Augustinus* v takšnih vprašanjih včasih sodi nekoliko nestanovitno in se zmoti, in tako tudi katoliški učitelji sami v določenih stvareh z njim ne soglašajo ter na primer v razlaganju preroškega izreka *Abraham nas ne pozna, in Izrael nas ne razloči itn.* [Iz 63:23] pritrjujejo *S. Hieronymu*, ne pa njemu, nasprotno pa protestantski držijo z *Augustinom*.

Katoliški učitelji pa se spopadajo s takim evangeličanskim odgovorom na različne načine, med katerimi je na prvem mestu ponavljanje Kristusovega ukaza; oponašajo jim tudi prakso, ki jo imajo mnoge protestantske dežele in mesta, da namreč pravtako med seboj marsikje nočejo trpeti katoliških cerkva in učiteljev. In še, tako pamet kot krščanska ljubezen in skrbnost povedo, da kot dober zdravnik-ranocelnik, ki se loteva bolečega zdravljenja, pacienta primerno prisili, da bo zdržal, tako da ga zveže, tako mora tudi duhovni zdravnik na duhovnem bolniku, ker tako zahteva nuja, uporabiti nekaj prisile, da bi ne bila preprečena ozdravitev.

Kdor bi rad imel o tem nadaljnje nasprotne odgovor in izčrpnost, tega napotujemo na kontrovertiste (ali udeležence kontroverze).

V drugem vprašanju: Ali je sklenjeni religijski mir neobhodno treba spoštovati? se obe strani tudi ne strinjata, temveč je rimsko-katoliški učitelj mnenja, da je to isto, kot če bi vprašali, ali naj bo *medicus*, če se ga je po neprevidnosti polastil besneč brezumen človek in ga prisilil, da je obljubil, in celo prisegel, da poslej nanj sploh več ne bo položil roke niti ga nadalje zdravil, dolžan, da živi v skladu s tako obljubo in bolniku, ki besni v vročični bolezni, ne bo več predpisal nobenega zdravila, temveč ga brez nasveta in zdravljenja kar tako pustil propadati in umreti? Protestanti pa, ki ugovarjajo, da v taki primeri in enačenju tiči več kot ena neenakost in tako za to vprašanje ni primerna, silijo na odgovor z *da* in trdijo, da smo obvezani spoštovati religijski mir.

Iz takšne nesoglasnosti je nastalo to, da tako kot na mnogih drugih krajih tudi na Kranjskem takšne porav-

nave in zaveze k religijskemu miru niso jemali za kako večno obveznost, temveč so imeli za nujnejše siliti k temu, za kar so menili, da je najkoristnejše za zagotovitev dušnega miru: tudi če bi bil točasni mirovni spokoj skupaj s svojim izpogajanjem s tem ob okoliščinah, ki so bile povod, in ob primerni priložnosti vznemirjen, ali pa bi se poravnave, ki je bila sklenjena iz stiske, da bi se ognili neki nevarni vstaji, ne držali tako po žnor'ci, temveč bi, ko bi bila ravno prilika, kaj prekršili, da bi se lahko Cerkev toliko bolj izgradila in razširila, zlasti še, ko bi se zdelo, da je nasprotna stran poravnavo prva prerezala z mečem jezika tako da se je je lotila s hudim, sramotilnim zmerjanjem in zaničevanjem. In čeprav protestanti o takem ravnanju govore zelo drugače in se tudi pritožujejo, da jih je nasprotna stran mnogo huje sramotila in zaničevala, se vendarle rimsko-katoliški imajo za dolžne, da se najmarljiveje in najbolj vneto ravnajo po takem svojem *principio* ali načelu.

Potemtakem tudi religijske pogodbe, ki so se na Kranjskem kdajpakdaj sklepale, zlasti v času nadvojvode Karla zavoljo turške nevarnosti, niso dolgo veljale, temveč kot kako premirje le nekaj časa; vendar tako, da luthrovstvo ni bilo odpravljeno takoj in naenkrat, sklenjeno vsepovsod hkrati, saj se to naenkrat tudi ni dalo narediti, temveč so šli z *reformiranjem* drug za drugim skozi vsak kraj in predel. [*Slava vojvodine Kranjske*, II. zvezek, 459–460.]

Ezav in Jakob sta se brcala v materinem trebuhu; tako se v krščanstvu nasprotne religije tepejo, če že ne vedno z nogami, pa vsaj s peresi, doktrinami, ostrim obsojanjem in preganjanjem. Posebno pa se skoraj vedno tepeta rimsko-katoliška in protestantska religija. In takšno pretepanje bo najbrž Cerkev čutila pač vse dotlej, dokler ne bo iz spora dospela do spokoja in triumfa. [*Slava vojvodine Kranjske*, II. zvezek, str. 463.]

[Pojasnilo: Spor med rimskokatoliško in protestantsko stranjo je bil zato tako globok, ker sta obe strani hoteli imeti *katoliciteto*; Trubar označuje cerkev, kateri sam pripada, za *staro, pravo katoliško*. Beseda *katoliciteta* prihaja od grškega *kat' holou*, kar pomeni *čez vse, univerzalno*. Protestantska stran je izhajala iz gesla *sola fides* (samo vera), k veri (ki je *notranja* opredelitev človeka) pa je pridobivala ljudi z argumenti; rimska stran pa je gradila na zapovedanih *delih*, torej na zunanjih znakih; k zapovedanim *delom* pa je mogoče tudi prisiliti; ko je torej branila in širila svoje položaje, je posegala tudi po prisili. Sebe je štela za »zdravo silo«, nasprotno stran pa za (duševne) bolnike, ki sodijo v prisilni jopič. Vsi ukrepi popuščanja nasprotniku so ji bili zato sprejemljivi le kot zdravnikova zvijača. Zagotovila, ki jih je Janu Husu dal cesar Sigismund, so že teologi v Konstanci razglasili za nična, saj da *prisege krivovercu niso prisege, temveč so krive prisege*. Kolikor je danes resničnega ekumenizma, sloni prav nasprotno na tem, da se sogovorniki iz različnih vej krščanstva medsebojno spoštujejo.]

IV. Formula concordiae

{*Formula concordiae* je poslana v podpis deželam Kranjski, Štajerski in Koroški.} Naslednjega leta 1580 sta *doctor Jacobus Andreae*, prošt, kancler in *superintendens* Cerkve in visoke šole v Tübingenu, ter *Primus* Trubar, župnik v Derendingenu, poslala natisnjen izvod z naslovom *Formula Concordiae*, to je, pojasnitev in razlaga nekaterih dvoumnih luthrovsko evangeličanskih verskih artikulov, da ga je Primožev sin *magister* Felicijan Trubar odnesel častitim deželnim stanovom.

Omenjena *Formula* je nastala, da bi končali razhajanje in veliko razklanost med evangeličani samimi v petih pomembnih točkah, ki sta nastala takoj po Luthrovi smrti, in so jo prvič sprejeli na *sinodi* v Zerbstu v vojvodini Anhalt tam zbrani luthrovski teologi, zatem pa so jo podpisali trije volivni knezi Palatinata, Saške, Brandenburga ter drugi knezi, stanovi in cesarska mesta, nato pa jo je teologom in pridigarjem v vsem rimskem cesarstvu, kot so ukazali evangeličanski volivni in državni knezi, raznesel prej omenjeni *doctor Jacobus Andreae*, da so jo podpisali.

Prav ta *Formula Concordiae* je bila zdaj poslana tudi častitim deželnim stanovom na Kranjskem, da bi jo ne samo na Kranjskem, temveč tudi na Štajerskem in Koroškem podpisali in s tem izrazili soglašanje z njo vsi duhovniki, služabniki Cerkve in šole, ki so pripadniki augsburške konfesije. In tako je potem ta *Formula* bila *komunicirana* brez odlašanja iz Kranjske na Štajersko in Koroško z gorečo prošnjo za podpis.

{Felicijan Trubar je v Ljubljani nameščen kot nemški pridigar.} Tedaj so prej omenjenega *Felicijana Trubarja* častiti deželni stanovi s privoljenjem vojvode Württemberškega, katerega *alumnus* je bil v Tübingenu, sprejeli za nemškega pridigarja v Ljubljani, potem ko je opravil 13. in 16. oktobra dve preskusni pridigi v cerkvi deželnih stanov v Ljubljani.

Pripomba. O povodu in oblikovanju *Formulae concordiae*.

Potem ko je *Lutherus* preminil, se je *Philippus Melanchthon* v nekaterih točkah malce preveč nagnil na stran zwinglijancev, in ko ga je volivni knez palatinatski grof [Pfalški] Friedrich povprašal za nasvet, je dobil od njega takšen odgovor, ki se je v delu religijskih točk glasil v neskladju z *Luthrom*.

Taka Filipova mnenja so se prikradla v glavo tudi več drugim saškim teologom, in ni jih bilo malo, zlasti v Wittenbergu in Leipzigu, ki so jih sprejemali. Iz tega se je porodil nemajhen razkol v protestirajoči Cerkvi, posebno zastran točke o pričujočnosti Kristusovega telesa v sv. večerji; v tem so se nekateri javno, nekateri skrivaj strinjali s švicarskimi teologi; drugi pa so ostajali pri doktrini augsburške konfesije.

Ker pa je to pri rimsko-katoliških zbudilo sum in govorice, češ da luterani učijo drugače, v nasprotju s tem,

kar dovoljuje njihova konfesija, ki so jo leta 1530 v Augsburgu predstavili rimskemu cesarju Karlu V., in tudi sicer je v nekaterih luthrovskih deželah, predvsem v saških, nastala velika zmeda, nemir in nesloga, so iskali evangeličanski stanovi pot, kako bi se temu neredu odpomoglo. In leta 1558 na zboru volivnih knezov v Frankfurtu na Majni so ob takem položaju soglasno presodili, da se je treba lotiti tega, da se za končanje te nesoglasnosti, prepirov in razkolov izvede posebno skupno srečanje.

Po tem posvetovanju v Frankfurtu je sledilo drugo srečanje odličnih oseb v Naumburgu, kjer so se istotako pogovarjali zastran tega.

Medtem je leta 1560 umrl *Melanchthon.* Nato sta volivni knez palatinatski grof Friedrich in saški vojvoda Johann Friedrich sklicala teologe z obeh strani, da so o tem razpravljali v Heidelbergu. In ker nobena stran ni hotela pritrditi drugi, je volivni knez Friedrich v svoji deželi odpravil luthrovski nauk in vpeljal kalvinskega (ali reformiranega).

Ta reformirani nauk je zatem tudi na Saškem dobil še več podpornikov med teologi, vendar tako, da so se na ustih priznavali k luthrovski religiji, v srcu pa so bili zwinglijanci, posebno oni v Leipzigu in Wittenbergu. Ti zadnji so izdali tudi nov *catechismus*, ne da bi prosili saškega volivnega kneza za dovoljenje; mnogi so ga zavračali, ker da uči nasprotno Luthrovemu, Wittenberžani pa so ga branili.

Volivni knez je želel odpraviti ta spor in vzpostaviti enotnost; zato je sklical leta 1571 svoje teologe v Dresden in ukazal, naj mu podajo svoje izpovedovanje o sv. večerji. A tisti dvomljivi so se polepšali s hinavskimi besedami in so znali besede tako postavljati, da iz tega ni bilo mogoče priti jasno in oprijemljivo do njihovega mnenja.

Takoj zatem je na visoki šoli v Wittenbergu prišla na svetlo neka *Exegesis Controversiae de Coena &c.*, (to je, *Razlaga in pretres spora o sv. večerji*), v kateri je bil nauk očitno lepo kalvinski. Po tem je volivni knez Augustus leta 1574 sklical drugo zborovanje v Torgau in dal sestaviti določene artikule, na katere naj bi se vsi sklicani *theologi* iskreno izrekli z da ali ne, da bi bila končno lisica izpodena iz brloga.

Ti artikuli v Torgauu sicer niso bili na vseh mestih povsem pravilni, temveč pregnani in zelo ugodni v korist kalvinistov (kot so jih tedaj imenovali); vendar pa na to tudi najbistrovidnejši luterani niso postali pozorni takoj na začetku. In tako so jih vsi navzoči teologi podpisali, celo tudi tisti, ki so bili dotlej drugega mnenja, z izjemo Wittenberžanov, ki se niso hoteli pridružiti in so bili tudi zavoljo tega odpeljani iz Torgaua v Leipzig v pripor; toda ne zato, ker so učili kalvinsko, temveč ker so se izdajali za luterane in s svojim pretvarjanjem prevarali tako volivnega kneza kot evangeličansko gmajno. Kmalu zatem pa so bili izpuščeni edino ne *Peucerus, medicus* in *Melanchthonov* zet, ter neki učeni jurist po imenu *Cracovius* in pa *Johannes Stosselius, superintendens* v Pirnauu, te tri pa iz tehtnih razlogov vtaknili v zapor. Vendar so one druge pa le odstavili iz njihovih služb in s funkcij.

Volivni knez sam se je končno posvetoval, kako bi bilo najlažje priti do sloge in enodušnosti; zato je naložil leta 1576 *theologis* še en konvent v Liechtenbergu na Labi. *Theologi* so najprej svetovali, naj se Filipov *Corpus Doctrinae* ne sme šteti za vodilo, temveč naj bi več za to delo določenih teologov vpričo knezov presodili o vseh spornih tezah.

Posebno mnogo je pri tem naredil knez Georg Ernst von Henneberg, kajti ta ni samo svetoval volivnemu knezu, naj se zavzame za soglasnost, temveč je tudi potem na svatbi vojvode württemberškega v Stuttgartu nagovoril k temu več knezov, tako da je ta stari gospod razložil, da med evangeličanskimi teologi ni upati na nobeno spravljivost ali mir, dokler zmote ne bodo prav pokazane in završene. To je rekel vpričo dveh württemberških teologov ter badenskega dvornega pridigarja in pa henneberškega dvornega pridigarja.

S temi pridigarji so se posvetovali navzoči knezi in nato sta dobila dva württemberška *theologi, doct. Lucas Osiander* in *m. Balthasar Bidenbachius*, nalogo, da sestavita spis, v katerem bodo predstavljene pravoverne teze nauka, ovržene pa zmotne.

Potem ko je bil ta spis sestavljen, so se morali na ukaz knezov na *Maulbrunnu* sestati dva württemberška, dva henneberška duhovnika in eden, ki ga je poslal badenski markiz, skrbno prebrati prej omenjeni spis, ga presoditi in popraviti na nekaterih mestih, kjer se je zdelo potrebno.

Ta tako pregledani in popravljeni spis je omenjeni knez Henneberški poslal 9. februarja 1576 volivnemu knezu *Augustu* Saškemu. Temu je tudi *dr. Jacobus Andreae* takrat poslal svoje razmišljanje, na kakšen način bi se med cerkvami augsburške konfesije lahko dosegla in vzpostavila sloga.

Ko pa je iz vsega tega volivni knez spoznal, da ta poslana mu razmišljanja niso v nasprotju z mnenjem njegovih teologov, zbranih v Liechtenbergu, čemur so se pridružila tudi *consilia* še nekaterih knezov, tako iz Spodnje Saške kot iz Gornje Nemčije, je zopet sklical novo zborovanje v Torgauu, in sicer še istega leta 1576, ter nanj poklical, kot mu je svetoval deželni grof Wilhelm von Hessen, tudi še različne *theologos* tujih knezov, tako vojvode Braunschweiškega in vojvode Mecklenburškega, med katerimi je bil eden tudi *dr. Jacobus Andreae*.

Potem ko so se ti vsi zbrali, jim je dal predložiti *consilium* iz Liechtenberga, sestavek iz Württemberga in pa razmišljanja drugih knezov, da bi si s tem dobro belili glavo, in želel o tem slišati njihovo mnenje.

Ta milostivi ukaz so ubogali in so württemberški sestavek sicer ocenili kot skozinskoz pravilen in dober,

ker pa se jim je zdel za tako zelo važno stvar kar prekratek, so napisali novega izčrpnejšega, vendar obenem jedrnatega. Tega so v začetku naslovili *Declaratio controversorum Articulorum* (ali: Pojasnitev spornih artikulov), pozneje pa *Formula Concordiae*, čeprav ga nekateri naslavljajo tudi *Liber Torgensis*. Zatem so ga podpisali mnogi knezi, grofi, baroni, mesta in teologi in tudi osemtisoč cerkva, del drugih pa ga ni podpisal iz določenih razlogov, četudi samo političnih in ne teoloških (zakaj v artikulih so se med seboj strinjali).

In to je tista *Formula*, ki so jo med drugimi dali v podpis tudi trem deželam Kranjski, Štajerski in Koroški. [*Slava vojvodine Kranjske*, II. zvezek, str. 442–444.]

[Pojasnilo: Prvi del je Valvasorjev, dodatek pa je napisal Francisci. Razhajanja in razcepi med protestanti niso bili nič novega; toda v času po tridentinskem koncilu rimskokatoliške strani je bila razcepljenost reformacijske strani v cesarstvu posebno obremenjujoča, ker so bili vsi kompromisi med katoliškimi in protestantskimi stanovi v Nemčiji doseženi ob predpostavki, da za protestantsko stran velja *augsburška veroizpoved*; če bi bila ta veroizpoved omajana, bi padli vsi dogovori o verskem premirju. Tu beremo o nastanku dokumenta o soglasju med evangeličani; z vsebino *Formule soglasja* pa se slovenski bralec lahko seznani v strokovni reviji *Stati inu obstati*, 2006, št. 3-4, ki jo izdaja naše društvo.]

OB TRUBARJEVEM OPUSU

Zasuki z Zbranimi deli

Najbrž ni mogoče tehtno ugovarjati misli, da je književni opus protestantskega reformatorja Primoža Trubarja v slovenski kulturi nekaj edinstvenega. Je prva tovrstna duhovna stvaritev jezikovno in identifikacijsko (slednje kajpak še zdaleč ni imelo enakega pomena in obsega, kot ga dobi identifikacija za moderne narode v »stoletju revolucij«) slovenske kulture. In ne le, da predstavlja vogelnik stavbe slovenske književnosti, pomeni tudi prvo večjo in razvidnejšo uglasitev ustvarjalskega hotenja v vernakularnem idiomu prebivalcev med Alpami in Adriatikom s stremljenji, ki so bila tedaj najbolj sveža v evropski učeni kulturi, vsaj v tistem njenem delu, ki je bil zaznamovan z protestantskim duhovnim, etičnim in intelektualnim referenčnim okvirom.

Trubar je tako po epohalnem dejanju, ko je s prvo slovensko knjigo 1550. leta slovensko slovstvo usmeril na neko drugo pot kot dotlej – na pot kontinuiranega pisanja v slovenščini in ne zgolj sporadičnega zapisovanja –, uspel z lastnim prevajalsko-prirejevalsko-avtorskim trudom in pa z usmerjanjem razvoja »cerkve slovenskega jezika« doseči, da je ob izteku protestantske reformacijske dobe v Notranji Avstriji knjižni repertorij v slovenskem jeziku obsegal vse ključne slovstvene žanre, kot so bili tedaj uveljavljeni v humanistični književnosti protestantskega tipa na prostoru zahodno od Vzhoda in vzhodno od Zahoda, na Nemškem.

V slovenskem slovstvu 16. stoletja so se tako bogato razvili biblični prevod, pridiga, duhovna pesem, predgovor (tako v svoji humanistični kot tudi posebni, slovenski izpeljavi, kajti sam oče slovenske knjige je predgovor vede in namenoma »obremenil« z dodatnimi funkcijami, ki jih humanistični predgovor sicer ni udejanjal, in tako dobil posebno obliko traktata, npr. v *Eni dolgi predguvori*, 1557), razlaga, pa seveda tudi »(pol)sekularne« slovstvene vrste, med njimi cerkvenoupravna knjiga (del *Cerkovne ordninge*, 1564), historiografski sestavek (Trubarjev predgovor v *Artikule*, 1562, ki je prva slovenska »zgodovina« protestantskega gibanja) in celo biografija (1588: Trostova predelava Andreaejeve knjižne razširitve posmrtne pridige za Primožem Trubarjem): bralci nemirnega stoletja iskanja med prvo slovensko knjigo in protireformacijo te žanre prepoznavajo v obliki katekizmov, bibličnih knjig, pesmaric, agende, postil in drugega.

O vsem tem je bilo že napisanega precej tehtnega, in sicer od epohe »luči (in) razuma« naprej. Najprej na tujem, toda nazadnje tudi doma. Leta 1799 je namreč Christian Friedrich Schnurrer s svojo knjižico o slovanskih tiskih na Württemberškem v 16. stoletju začel tudi z znanstvenim raziskovanjem slovenske protestantske književne dediščine. Nato je sam patriarh slavistike, češki učenjak, sicer tudi duhovnik (za časa generalnih seminarjev Jožefa II. je »modri abbé« celo vodil enega izmed njih) Josef Dobrovský prvo sodobno biografijo Primoža Trubarja »v besedi in podobi« uvrstil v svoj *Slavin*, spis pa naslovil kar z *Um die slawische Literatur verdiente Männer*. S tem je bil Primož Trubar kot prominenten slovanski književni ustvarjalec zgodnjega novega veka na najboljši možni način ponovno »vpeljan« tudi v katoliški kulturni milje srednjeevropske Habsburške monarhije, kjer so bile njegove knjige od leta 1596 umeščene na vatikanski indeks prepovedanih knjig. Isti Dobrovský, ki ga je celo znameniti nemški zgodovinar in izdajatelj epohalne zbirke *Monumenta Germaniae* Georg Heinrich Pertz štel kar za svojega učitelja, je po Schnurrerjevi smrti na njegovo zbirko protestantskih slovenik opozoril svojega dunajskega »adepta« Jerneja Kopitarja, ki je Schnurrerjeve knjige nato tudi kupil, po smrti uglednega kranjskega filologa, izdajatelja in bibliotekarja pa so bili srednjeveški rokopisi in zgodnjenovoveški tiski (inkunabule in tiski 16. stoletja) iz Kopitarjeve zbirke s sklepom kranjskega deželnega zbora na dražbi kupljeni za Licejsko knjižnico v Ljubljani (današnja NUK; Schnurrerjeve oz.

Kopitarjeve protestantike so danes del fonda Rokopisne zbirke) ... itd. itn., vse do Trubarjevega jubileja 2008.

V tem letu je mednarodno in domače raziskovalsko občestvo na pomembno obletnico odgovorilo s številnimi (tudi novimi in svežimi) prispevki na znanstvenih posvetovanjih doma in v tujini, ki so razmišljali o dotlej manj osvetljenih aspektih Trubarjevega življenja, dela, njegove dobe in razumevanja vsega tega. Ti prispevki so po večini že izšli v večavtorskih monografijah in pomenijo nadaljnji korak v razumevanju časa, osebnosti ter epohalnega pomena Trubarja za slovensko kulturo.

Kajpak tudi samo leto 2008 ni minilo brez neke precej bizarne miselne in delovanjske razpoke: ob poltisočletni obletnici Trubarjevega rojstva je namreč slovenska kultura (najbrž predvsem zaradi posameznih odločnih in hkrati karieristično orientiranih uradnic Ministrstva za kulturo, ki so ponavadi izjemno prizadevne pri brezmiselnem prevzemanju evrokratskih konstruktov, ki jih vsiljujejo samozvani »kulturni eksperti« iz palač moči in oblasti v Bruslju, na pa tudi enako dobro usposobljene in zmožne za razumevanje ter morebitno zavrnitev le-teh) na uradni ravni v Sloveniji in Evropi kot svoj glavni »izvozni artikel« urbi et orbi promovirala precej nenavadno (psevdo)-kulturno in politično entiteto, neposrečeni sprimek vsega mogočega, pravzaprav skrpucalo, ki se je imenovalo *leto medkulturnega dialoga*. Razvidna postavitev delovanjske in promocijske prioritete na leto medkulturnega dialoga – o slednjem danes komaj kdo sploh še ve, da se je zgodilo, skoraj nihče pa ne, kaj naj bi oz. je pomenilo –, napram veličastnemu Trubarjevemu jubileju zagotovo ne potrebuje posebne razlage, da nekdo pač ni (z)mogel ali želel ločiti med *ključnim* in *efemernim*, med *trajnim* in *začasnim*. Res pa je, da je bila na predlog slovenske nacionalne komisije Unesca uvrščena 500. obletnica Trubarjevega rojstva na Unescov svetovni seznam obletnic za leto 2008. Unesco uvršča na svoj seznam samo osebnosti in dogodke, ki imajo širši mednarodni pomen in so zaslužni za uveljavljanje vrednot in idealov Unesca.

Velja pa ob omenjene dogodke in take odločitve postaviti nek zgolj načelni analoški premislek. Nemci se že pripravljalo, da bodo 2017. leta praznovali jubilej dogodkov, ki so v svoji (nikoli) konč(a)ni konsekvenci spremenili podobo evropske kulture in civilizacije. 31. oktobra 2017 bo namreč minilo pol tisočletja od dne pred vsemi svetimi, ko naj bi Luther s svojim obelodanjenjem petindevetdesetih tez začel reformacijo. Ali bi se torej Nemci ob takem jubileju sploh spraševali, da bi za glavni letni poudarek svoje kulture naredili kaj drugega kot svojega Luthra – če bi imeli npr. na voljo s strani evropskih birokratov vsiljevano leto medkulturnega dialoga št. XX ali kaj podobnega?

Leto 2008 je tako dodalo nove kamenčke v mozaiku vedenja o Trubarju in njegovem času, zbirka *Zbrana dela Primoža Trubarja* pa želi že od začetka lastnega obstoja odigrati pomembno funkcijo v grajenju te kompleksne mentalne podobe. Po eni strani želi »zaokrožiti dosedanja znanstvena prizadevanja za osvetlitev dela prvega slovenskega pisatelja«, po drugi strani pa si prizadeva z objavo vseh spisov našega reformatorja, in sicer v podobi kar najmanj interpretativne kritične edicije, narediti Trubarjeva dela v prvi vrsti *dostopna* sodobnemu bralcu in tako spodbuditi raziskovanje omenjenega obdobja v okviru različnih strok.

Zbrana dela Primoža Trubarja izhajajo od leta 2002. Odtlej je izšlo 5 tiskanih knjig kritične edicije, kjer so posegi v tekst in komentarji skrajno pretehtani ter kolikor moči omejeni, sinoptična izdaja pa poskuša tudi z likovno podobo knjižnega stavka reprezentirati izvirni videz Trubarjevih tiskov. Slovenski bralci so tako doslej dobili predse: vse Trubarjeve katekizme (I. in II. knjiga *Zbranih del*; ur. Fanika Krajnc-Vrečko, 2002, 2003); *Artikule*, *Cerkovno ordningo* in koledar (III. knjiga; ur. Jonatan Vinkler, 2005); vse pesmarice očeta slovenske knjige, tudi *Ene duhovne peisni* iz 1563, kjer je Trubar na naslovnem listu sicer naveden kot avtor, pa to, kot je znano, zagotovo ni bil (IV. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2006); ter edini reformatorjev prevod katere starozaveznih bibličnih knjig – *Ta celi psalter Davidov* (V. knjiga, ur. Jonatan Vinkler, 2009). Skupaj je tako izšlo 2567 strani znanstvenokritične edicije, in sicer v petih tiskanih, reprezentativno oblikovanih (Matjaž Vipotnik) ter vezanih knjigah.

Toda pot izdajanja *Zbranih del Primoža Trubarja* je zaradi specifike zbirke, ki se občutno razlikuje celo od podobnih izdaj opusov drugih slovenskih slovstvenih ustvarjalcev in ki tako zagotovo ne more pričakovati tolikanj množične bralske recepcije, kot jo je, karikirano, doživela npr. *Da Vincijeva šifra* Dana Browna ali kot jo med strokovno tehtnimi deli na slovenskem knjižnem trgu že nekaj let doživlja *Natašin ples* Orlanda Figesa, ter tudi zaradi permanentne neprilagodljivosti/neprilagojenosti izdajatelja potrebam in specifikam zbirke doživela ne nepričakovane, zagotovo pa neželene zasuke in tudi ovire pri izhajanju in samem nadaljevanju. Septembra 2009 je namreč izšla peta knjiga *Zbranih del Primoža Trubarja*,* in sicer kot zadnja tiskana izdaja, s katero je Založba Darila Rokus, ki je bila dotlej izdajatelj

* *Zbrana dela Primoža Trubarja V* so po javno dostopnih podatkih, zbranih v servisu COBISS, na dan 19. decembra 2010 dosegljiva samo kot čitalniški izvodi v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, omenjena izdaja še vedno ni na voljo po ostalih knjižnicah niti za nakup po knjigarnah, četudi je bila izdatno financirana s subvencijskimi sredstvi Ministrstva za kulturo, ki, med drugim, ponavadi za izdajatelja pomenijo tudi obveznost, da je subvencionirano delo javno dostopno; opisano početje založbe Darila Rokus nekoliko spominja na znamenitega, toda mentalno skrajno nenavadnega ameriškega letalskega inženirja in industrialca Howarda Hughesa, ki ameriški državi občasno tudi ni izporočil reči, ki jih je dobil plačane, vendar ga je vlada zato poklicala na odgovornost.

Zbranih del Primoža Trubarja, svoj angažma pri projektu končala. Prvi prenos k drugemu izdajatelju ni dal nikakršnih pozitivnih rezultatov ter ni omogočil nadaljevanja izhajanja. *Zbrana dela Primoža Trubarja* so nazadnje kot povsem *nekomercialni*, za bralca pa *prostodostopni* in *brezplačni* izdajateljski projekt našla mesto med znanstvenimi izdajami Pedagoškega inštituta. Da bi se izdajanje *Zbranih del Primoža Trubarja* pri novem založniku in ob izključni finančni podpori Javne agencije za knjigo Republike Slovenije sploh moglo nadaljevati, je bilo treba sprejeti nekaj nepopularnih, vendar nujnih odločitev, ki vse merijo na pocenitev procesa izdajanja in distribucije.

Zbrana dela Primoža Trubarja so veliki nacionalni izdajateljski projekt in so doslej izhajala kot reprezentativen oblikovalski, tiskarski in knjigoveški izdelek, ki pa se tudi zaradi visoke cene, izrazito neprimerne ter zato skromne distribucije s strani izdajatelja in praktično ničtega oglaševanja ni mogel nadejati prodajnega uspeha in tako tudi ne ekonomske upravičenosti na strani izdajatelja. Da bi se tem zadregam poslej izognili in omogočili kar najširšo in ceneno distribucijo, je bila sprejeta odločitev, da bodo *Zbrana dela Primoža Trubarja* odslej izhajala (zaenkrat) *zgolj kot digitalna izdaja*, ki pa bo odprtokodna in prostodostopna ter bo pripravljena tako, da bo brez dodatnih stroškov na strani priprave omogočala tudi morebitni natis. To pomeni, da bodo bralci dobili integralno besedilo izdaj *Zbranih del Primoža Trubarja*, ki bodo izšle na Pedagoškem inštitutu (od 6. knjige naprej), preko spleta in v javnih knjižnicah, in sicer zastonj, iz vseh izdaj pa bo mogoče tiskati posamezne strani ali cele sekvence izdaje, tekst in likovno opremo pa bo mogoče tudi kopirati ter izvažati. Digitalna izdaja je za znanstveno delo tudi bistveno bolj uporabna kot pa tiskana knjiga, če ne že zaradi drugih vzrokov, pa zagotovo zaradi iskanja po besedilu in zaradi možnosti manipulacije z besedilom (kopiranje, izvažanje).

Izhodiščni cilj *Zbranih del Primoža Trubarja* je bil, da se izdaja zaključi že v jubilejnem letu 2008. Ta cilj se je kljub resnim prizadevanjem izmuznil predvsem zaradi negotovosti, ki je zadnja leta (2007–2009) spremljala projekt oz. njegov prenos od enega založnika k drugemu, deloma pa tudi zaradi obsežnosti gradiva ter zaradi kompleksnosti tekstovnega postopka pri pripravi edicij, kjer je (bilo) treba v pretežni meri opraviti pionirsko raziskovalno in ekdotično delo. Da bi se tempo izdajanja v naslednjih letih okrepil – v obdobju 2010–2012 so načrtovane po ena izdaja za vsako leto –, se bo spremenil tudi redosled izhajanja posameznih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja.* Namesto dosedanje sekvence od prve do zadnje knjige *Zbranih del* bodo posamezne knjige zbirke odslej izhajale glede na stanje pripravljenosti: tako bo VI. knjigi v naslednjem letu (2011) sledila XI. (»nemški spisi« Primoža Trubarja), tej pa v letu 2012 VIII. knjiga (*Ena dolga predguvor, En register, ena kratka postila*, 1557).

Večjih vsebinskih in strukturnih sprememb zbirke ne bo: členitev vsebine (edicija, aparat, študija) in ekdotična izvedba posameznih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja* se bosta tudi poslej ravnali po metodologiji in načelih, ki jih je zbirki ob pripravi I. knjige *Zbranih del* vtisnil prof. ddr. Igor Grdina, po oblikovalski plati pa se bo izdaja nekoliko spremenila, kajti odslej bo za likovno podobo *Zbranih del Primoža Trubarja* skrbel ing. Primož Orešnik. Likovna reprezentacija izvirnega Trubarjevega tiska iz 16. stoletja bo tudi poslej ostala razpoznavni znak *Zbranih del Primoža Trubarja*, zaradi elektronske izdaje pa se bodo spremenili format, platnica, predlist, naslovni list, kazalo, oblika razlagalnih opomb, oblikovanje spremnih besedil ...

Elektronska izdaja *Zbranih del Primoža Trubarja* pri Pedagoškem inštitutu temelji na izkušnjah, ki jih imam s tovrstnim založništvom, in na posebnem ekdotičnem ter tehnološkem postopkovniku, ki je najdosledneje artikuliran v založniško-uredniški platformi za digitalno izdajateljstvo, katero sem razvil samostojno in jo v praksi uspešno implementiral kot *Digitalno knjižnico* Pedagoškega inštituta (www.pidigitallibrary.si; *Digitalna knjižnica* je prva in najpomembnejša tovrstna platforma za izdajanje znanstvene knjige na Slovenskem).

Zastran VI. knjige *Zbranih del Primoža Trubarja*, ki prinaša kritično edicijo »zadnje roke« Trubarjevega bibličnega prevoda *Novega testamenta* (evangeliji in *Apostolska dela*, 1581), katerega je reformator štel za svojo najuspešnejšo prevajalsko storitev sploh, večjega odstopanja od izhodiščne zasnove ni, razen odločitve, ki zadeva obseg tekstne kritike. Le-ta bi po izvirni koncepciji morala zabeležiti vse tekstovne odmike, ki jih je glede na Trubarjev prevod iz leta 1581 najti v starejših reformatorjevih prevodih istih bibličnih besedil. Za *Evangelij po Mateju* bi to pomenilo, da bi morala tekstna kritika upoštevati izdajo iz leta 1555 in 1557, v *Zbranih delih Primoža Trubarja* VI pa bi tako morali biti objavljeni tudi vsi izvirni Trubarjevi predgovori in komentarji k bibličnim tekstom, ki se razlikujejo od besedila, izdanega leta 1581. Tak pristop bi občutno zmanjšal preglednost in, posledično, uporabnost edicije, zato je bila sprejeta odločitev, da se *Zbrana dela Primoža Trubarja* VI osredotočijo zgolj na besedilo iz leta 1581, da se primerjalna tekstna kritika ne izvede, da pa se starejši Trubarjevi biblični prevodi objavijo v integralni tekstovni podobi, in sicer v posebni knjigi/knjigah, ki bo/bodo suplementa izhodiščno načrtovanih enajstih knjig *Zbranih del Primoža Trubarja.*

Omenjene spremembe utečenega načina izdajanja *Zbranih del Primoža Trubarja* so morale biti sprejete zato, da prva celovita izdaja reformatorjevih spisov »stoji in obstane«. Tudi v časih, ki niti mentalitetno niti ekonomsko ne želijo biti naklonjeni entitetam, katerih vrednosti preprosto ni moči meriti, kaj šele izmeriti, mogoče pa si jo je misliti in/ali začutiti (toda slednje za ekonomiste, ki želijo povsod in vedno operirati le s »trdimi«, numerično merljivimi in zato dozdevno tudi

»objektivnimi« dejstvi, očitno ni posebej prepričljiv argument, vsaj zadosten ne).

Zastran pomoči pri ponovnem vzpostavljanju infrastrukturnih pogojev za delovanje se najlepše zahvaljujem Protestantskemu društvu Primož Trubar, ki je tudi tokrat nosilo levji delež pri razreševanju neblagega položaja, Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije, predvsem pa Pedagoškemu inštitutu, konkretneje, prof. dr. Igorju Ž. Žagarju in vodstvu; vsi omenjeni dejavniki so s primerno benevolenco do projekta, ki po menjavah založnikov nikakor ni bil v najboljšem kliničnem stanju, omogočili, da se je znova razživel, njegov prvi rezultat v novi podobi pa predajam bralcu v podobi šeste knjige *Zbranih del Primoža Trubarja.*

V Ljubljani, 19. decembra 2010

doc. dr. Jonatan Vinkler

SOZVOČJE MED ZGODOVINO ČLOVEŠTVA IN NARAVO ZEMLJE

Jürgen Moltmann o človekovih pravicah, pravicah človeštva in pravicah narave

Jürgen Moltmann (roj. 1926) je zelo karizmatična osebnost. Nedvomno je eden najuglednejših protestantskih teologov današnjega časa in zapustil nam je kar nekaj odličnih del, od v svetu najbolj odmevne *Teologije upanja* (1964) do dela *Križani Bog* (1972). Izraz »vstajenjska teologija« označuje *Teologijo upanja*, z izrazom »teologija križa«, tj. »teologija velikega petka«, pa je mišljeno delo *Križani Bog*. Vendar je »teologija križa«, kakor sam natančno opredeljuje, samo druga plat »vstajenjske teologije« in »Bog upanja« je drugi obraz »razpetega Boga«. Pri tem še posebej poudarja, da je delo *Križani Bog* dejansko teologija »po Auschwitzu«, knjiga o veri v Boga po Golgoti. Zato je po njegovem celotno delo teološko razlaganje in soočanje s trpljenjem in umiranjem žrtev koncentracijskih taborišč.[1]

Moltmann se je ukvarjal in se še vedno ukvarja s problemi sodobnega časa, še posebej s temi, ki so zaznamovali naše bivanje v zdajšnjem trenutku globalizacije, žal prej v negativnem kot v pozitivnem smislu. Tako Moltmann med drugim razmišlja tudi o tem, ali ima moderna družba sploh prihodnost in kakšno.[2]

Moltmann je tudi zelo kritično razmišljal o tem, kaj so človekove pravice in v kakšen širši okvir moramo postaviti razumevanje teh pravic. Izhajal je iz ugotovitve, da je uvid v »temeljne pravice in dolžnosti ljudi v mnogih kulturah nastal skupaj s spoznanjem o človečnosti človeka«, in da so povsod, kjer je nastal pojem »človek«, bile tudi »formulirane pravice ljudi kot ljudi«.[3] Te pravice nikakor niso izključno krščanske ali evropske ideje, čeprav so bile v času zahodnega razsvetljenstva vključene v severnoameriške in evropske ustave ter so tako dobile svetovno veljavo. Človekove pravice so univerzalne in kot take jasne in lastne vsem ljudem, zato po Moltmannu »ne obstaja *ne judovsko-krščanska ne razsvetljensko-humanistična pravna avtorska pravica do človekovih pravic*«.[4]

Moltmannov prispevek *Človekove pravice, pravice človeštva in pravice narave* v reviji *Concilium* leta 1990 je podan zelo nazorno; razdeljen je na sedem delov, vsak je posebej naslovljen, tako da omogoča lažje branje in razumevanje tega dragocenega Moltmannovega sestavka. Povsem na začetku nas Moltmann ob obstoju človekovih pravic opozarja, da danes vsi narodi in ljudstva na Zemlji stopajo v skupno svetovno zgodovino, kajti vsi smo enako povezani in še bolj v nevarnosti zaradi atomske in ekološke ogroženosti, in zdaj človekove pravice pomenijo okvir, v katerem skušamo doseči kar najširši konsenz (dogovor) pri uveljavljanju »človeške« politike. Tukaj je Moltmann, ki je najprej teolog, neizprosno jasen; tako se zaveda, da v sodobnem svetu »mora biti *avtoriteta človekovih pravic postavljena nad partikularne interese narodov, skupin, religij in kultur*«, kajti: »Religiozne zahteve po partikularni absolutnosti in brezobzirno uveljavljanje partikularnih interesov danes ogroža obstoj človeštva.«[5]

Človekove pravice niso enkrat za vselej izgotovljeno besedilo, so kot projekt, ki ga je treba razširjati in poglabljati, zato Moltmann vidi »nujno razširitev človekovih pravic« predvsem v dveh smereh. Najprej v »formulaciji *človekovih pravic*« in nato še v »uvrstitvi človekovih pravic med *pravice Zemlje* in drugih *živih bitij*«.[6] Človekove pravice omenjamo v množini, človekovo dostojanstvo v ednini, ker je eno in nedeljivo, vendar se Moltmann zaveda, da je utemeljevanje človekovih pravic na osnovi človekovega dostojanstva lahko past, saj lahko premočno ostane znotraj antropocentrizma. Dostojanstvo ljudi namreč ni nekaj, kar bi smeli obravnavati ločeno od sveta drugih živih bitij, kajti dostojanstvo ljudi je »samo poseben primer dostojanstva vseh naravnih živih bitij, krščansko povedano: dostojanstva vsake božje stvari«.[7] Torej: nikakršno dostojanstvo človeka na račun narave in preostalega življenja. Moltmann tako vpelje celo izraz »integracija človekovih pravic s temeljnimi pravicami narave«,[8] in šele na podlagi te integracije človekove pravice lahko izražajo univerzalnost, ki bo pomagala ohranjati naravo in ki bo človeštvo obvarovala pred uničenjem.

Od leta 1960 naprej postajajo čedalje pomembnejša vprašanja človekovih socialnih in ekonomskih pravic. Moltmann kot primere najtežjega kršenja človekovih pravic našteva »rasizem, kolonializem, diktaturo in

razredni boj«, zato v »svetu grobih političnih krivic in ekonomske neenakosti ne morejo biti cenjene pravice osebne svobode«.[9] Pri tem posreduje še zanimiv podatek o ekumenskem posvetovanju v St. Pöltnu v Avstriji leta 1974 na temo človekovih pravic v krščanskih Cerkvah.

Sestavek *Človekove pravice, pravice človeštva in pravice narave* je Moltmann, kakor sam ocenjuje, sistematično zgradil v obliki spirale. Usmerjen je na univerzalnost in je notranje problemsko strukturiran takole:

»1. Ni individualnih človekovih pravic brez socialnih človekovih pravic.

2. Ni človekovih pravic brez pravic človeštva do varstva pred množičnim uničenjem in genetskimi spremembami ter brez pravice do preživetja prihodnjih generacij.

3. Ni človekovih ekonomskih pravic brez ekoloških zahtev do pravic narave.

4. Ni pravic človeštva brez pravice Zemlje.«[10]

V petem, predzadnjem razdelku z naslovom *Pravica Zemlje in dostojanstvo skupnosti vseh živih bitij* Moltmann razpravlja o našem odnosu do narave, ki v zgodovini ni bil vzoren, kajti naravo smo izkoriščali in nismo spoštovali življenja v njej. Kritično ugotavlja, da svet obravnavamo kot »osebe« in »stvari«, kajti vse smo zreducirali na nazor, po katerem obstajajo le subjekti in objekti. Kot da bi človek živel le zaradi samega sebe, vse drugo pa zaradi človeka. Premalo se zavedamo, da imajo tudi živali svoje pravice in subjektivnost, ki bi jo ljudje morali spoštovati, opozarja Moltmann.

Moderni antropocentrizem je naravo oropal duše in ljudi naredil za »breztelesne subjekte«. Moltmann kot kristjan in celo kot teolog poudarja, da so predmoderni svetovni nazori antike motrili celoten svet kot »poduševljenega« (*beseelt*); tudi Aristotel govori »o rastlinski ‚duši', o ‚živalski duši' in o ‚človeški duši', pa tudi še o ‚svetovni duši', ki vse razlikuje in hkrati povezuje«.[11] Vemo, da se je nemogoče vračati k staremu »kozmocentrizmu« predindustrijskih družb, vendar je potreba po ekološko odgovorni ozaveščenosti vsak dan nujnejša, svari Moltmann. Naš antropocentrizem moramo prilagajati življenjskim razmeram na Zemlji in življenjski skupnosti vseh živih bitij. Življenjska skupnost z vsemi živimi bitji na naši Zemlji mora imeti podobo pravne skupnosti vseh živih bitij. Taka zemeljska pravna skupnost (*irdische Rechtgemeinschaft*) bi morala človeško pravno skupnost odpreti za pravico drugih živih bitij in pravico Zemlje oziroma jo uvrstiti v univerzalne zakonitosti življenja na Zemlji. Vse to predpostavlja spoštovanje zemlje, rastlin, živali zaradi njihove *lastne vrednosti*, preden ocenjujemo njihovo uporabno vrednost za človeka.

Kakor *človekovo dostojanstvo* (*Menschenwürde*) pomeni izvir človekovih pravic, tako je *dostojanstvo stvarstva* (*Schöpfungswürde*) vir naravnih pravic drugih živih bitij in zemlje.[12] Celo s svetopisemskimi primeri (*Psalm 104*) nas Moltmann opozarja na táko, širše razumljeno dostojanstvo.

Zdaj smo po Moltmannu soočeni z izrecno zahtevo po ponovnem razmisleku, kako določiti mesto in vlogo ljudi v kar najširših okvirih celotnega življenja na Zemlji in na podlagi tega nato uvrstiti človekove pravice v obseg pravic narave. Sem seveda spadajo tudi pravice Zemlje, in spet najde Moltmann mesta v *Svetem pismu* (*Tretja Mojzesova knjiga*, 25–26), kjer se socialnim vidikom pridružujejo še izrazito ekološki. Tudi zemlja mora počivati, polje naj bo neobdelano zato, da se obnovi, regenerira. Končna in sklepna Moltmannova misel tega, petega razdelka se glasi: »Kdor prezira *pravico zemlje*, smrtno ogroža prihodnje generacije in preživetje človeštva.«[13]

Vsekakor se Moltmann zaveda, da je sedanje življenje in tudi prihodnje preživetje človeštva odvisno od »upoštevanja človekovih pravic, pravic človeštva in pravic narave«, in temu se morajo po njegovem podrediti tudi vse svetovne religije, da bi se svet sploh ohranil in obstal. Danes, v času, ko je obstoj sveta in življenja v njem ogrožen, se religije morajo integrirati v življenjske razmere tega sveta, hkrati s tem pa morajo biti pripravljene, da se odpovejo določenim absolutiziranim zahtevam v prid »univerzalizma resnice«. Po Moltmannu to konkretno pomeni: podrejati svoje zakone »minimalnim zahtevam ljudi, pravicam človeštva in narave«, kajti nepopustljivo vztrajanje pri nasprotjih bi lahko verske skupnosti naredilo za »sovražnike človeškega rodu«.[14]

Leta 1990 je Moltmann izrazil misel o potrebi po ustvarjalnem prispevku različnih verskih pogledov na svet, tudi – in tu še posebej – med »zgodovinskimi religijami« (judovstvo, krščanstvo, islam) ter azijskimi in afriškimi »naravnimi religijami«. Zgodovinske religije negujejo »človeško upanje in zgodovinski napredek«, medtem ko »naravne religije gojijo modrost ravnovesja« (*Weisheit des Gleichgewichts*) in »izravnave« (*Ausgleich*).[15] Na religiozni ravni se srečujeta pojma narave in zgodovine oziroma »preroške religije«, tj. »religije knjig«, z »religijami neposredno čutne, z naravo povezane duhovnosti indijsko-kitajskih religij«. Moltmann piše: »Kakor koli že opisujemo razlike na ta, splošni način, glede na ekološke probleme moderne družbe, so *izravnava med napredkom in ravnotežjem, sozvočje med zgodovino človeštva in naravo Zemlje* ter *edinost osebe in narave* življenjskega pomena. Dialog med religijami se bo danes usmerjal na ta življenjska vprašanja človeštva, če naj bo smiseln tako za zahodne kot za vzhodne religije in za človeštvo sploh.«[16] To so povsem končne misli, zapisane v prispevku *Človekove pravice, pravice človeštva in pravice narave* in z njim ostaja upanje, da bomo tudi s pomočjo svetovnih religij lahko v prihodnje enakovredno soočali dva razhajajoča se pojma, zgodovino in naravo. Napredujoče gibanje (linearnost) zgodovine in večno vračanje, tj. ciklizem narave, bi doživela vzporedno in enakovredno deležnost enega z drugim in eden ob drugem. Kaj takega bi nam lahko pomagalo, da ohranimo svetovno bit in življenje v njej, kajti zavedati se moramo, da bi bilo samo-

uničenje človeštva in uničevanje življenjskega prostora na Zemlji samo naša krivda, krivda nas, ljudi. To bi bili in so zločini človeštva, ne delo Boga, čisto nič Božjega, nam skuša dopovedati in nas ozavestiti protestantski teolog svetovnega slovesa Jürgen Moltmann. In za ta poduk smo mu hvaležni, toliko bolj, ker je teolog.

1 Jürgen Moltmann: *Božja pasija*, v: *Bog pred križem: Zbornik u čast Jürgena Moltmanna* (ur. Zoran Grozdanov), Ex libris, Rijeka 2007, str. 37-39.
2 Gl. Cvetka Hedžet Tóth: *Odgovornost upanja*, *Stati inu obstati*, št. 11-12, 2010, str. 206-213.
3 Jürgen Moltmann: *Menschenrechte, Rechte der Menscheit und Rechte der Natur*, revija Concilium, 26 (1990), zv. 2, str. 165.
4 Prav tam.
5 Prav tam.
6 Prav tam.
7 Prav tam, str. 166.
8 Prav tam.
9 Prav tam.
10 Prav tam, str. 167.
11 Prav tam, str. 171.
12 Prav tam.
13 Prav tam, str. 172.
14 Prav tam, str. 173
15 Prav tam.
16 Prav tam.

dr. Cvetka Hedžet Tóth

PO POTEH DELOVANJA

Spominskega doma Števana Küzmiča v Puconcih

V osrčju Prekmurja in v najstarejši evangeličanski cerkveni občini v Sloveniji, v Puconcih, že dve leti »bije srce« Spominskega doma Števana Küzmiča. Dom, poimenovan po prekmurskem Trubarju, ki je prevedel leta 1771 v prekmurski jezik *Novo zavezo*, najbolj dostopno in zveličavno knjigo, si utira svojo pot med modernimi okoliščinami in dejavniki življenja. Osnovni temelj našega delovanja izhaja iz reformacijskih principov, kakršni so svoboda, pismenost, materinščina, apologija, ekumena, toleranca, transcendenca, napredek in odgovornost. Temelj je bil položen, a sočasnost in negotova prihodnost zahtevata posebno aktualizacijo vseh načel, da bi dosegli posameznika in družbo, njegovo srce in duha. Zato iščemo in trkamo na vrata, da bi potešili duhovno, kulturno lakoto, ki je vedno bila in se je z njo vedno treba spoprijemati. Osnovni namen našega delovanja je versko-duhovne in zgodovinsko-kulturne narave. So dogodki in prireditve, ki jih organiziramo za potrebe in razširjanje obzorij domačinov, občank in občanov širom okrog, vernikov in vernic velike Kristusove Cerkve. Zastavljamo si vprašanje, kaj je protestantizem danes? Kakšna mora biti njegova vloga in poslanstvo v prihodnosti v osebnem in družbenem življenju? Izhajamo iz osnovnega razmerja med vero in človekom – človekom kot bitjem prihodnosti, ki najde svoj smisel v odgovornosti, v modri izrabi svobode, v napredku za dobrobit sočloveka, sebe in celotne družbe. V ta namen smo organizirali različno obarvana tematska predavanja, predstavitve ustvarjalcev, potopise ter družabne večere. Svoj pomen najde v njem tudi glasba, ki je od nekdaj pomembna nota protestantskega pojočega in mislečega duha. Svoje delovanje želimo razširiti na vsa življenjska področja, ki se dotikajo teologije, etike, psihologije, sociologije, zgodovine, kulture, alternativnih področij, ekonomskih trendov itd.

Veseli smo bili in bomo še naprej različnih popotnikov, turistov, raziskovalcev od blizu in daleč, kjer jim v sklopu delovanja ponudimo tudi možnost ogleda dokumentarnih filmov, ki predstavljajo zgodbo reformacije in protestantizma na naših prekmurskih tleh, kjer wittenberška luč gori še naprej. Naj omenim dva taka dokumentarna filma: *Nouvi zakon Števana Küzmiča* in *Prehojena pot*, oba v režiji prekmurskega režiserja Štefana Celeca.

S poudarkom se moramo spomniti na konec avgusta, in sicer na 28. ter 29. avgust, ko smo v Spominskem domu gostili že 6. Küzmičeve dneve, ki so jih organizirali Evangeličanska cerkev v Republiki Sloveniji, Občina Puconci ter Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar. Küzmičevi dnevi, ki v puconski cerkveni občini potekajo vedno ob koncu avgusta in nosijo ime po velikem rojaku, duhovniku, učitelju, prevajalcu in narodnem buditelju Štefanu Küzmiču, pa ne slonijo le na spominu na tega ali druge može oziroma žene reformacije, ampak slonijo na temah, predavanjih in dogodkih, ki so skrbno izbrani, da nagovorijo vsakdanje ljudi in njihove potrebe po razvoju na področju duhovnosti ter splošne razgledanosti. Toletni Küzmičevi dnevi so izhajali iz treh obletnic; 450. obletnica smrti reformatorja Philippa Melanchthona, 260. obletnica smrti skladatelja Johanna Sebastiana Bacha in 227. obletnica Evangeličanske cerkvene občine Puconci.

Prvi dan, 28. avgusta, je bila v Spominskem domu premiera novega dokumentarnega filma *Prehojena pot*, ki podaja strokoven in vsem ljudem dostopen pogled na zgodnje začetke in razvoj reformacije na naših tleh. Zvečer je potekala otvoritev razstave likovnih del Slikarske kolonije Primož Trubar. Po otvoritvi je sledilo strokovno teološko predavanje *Profesor in duhovnik Philipp Melanchthon*, ki ga je podal priznani nemški profesor dr.

Joachim Track. Melanchthon je bil takoj za Luthrom drugi mož reformacije, zelo učen in vešč besede, ki je zapisal z natančno, strokovno teološko in intelektualno noto vse, kar smo postali evangeličani danes, iz česar črpamo in kar je pustilo sledi v razvoju svetovnega merila. Augsburška veroizpoved iz leta 1530, ki je nastala izpod njegovega peresa, je dala evangeličanom identiteto v najglobljem pomenu. Poleg svojega najbolj pomembnega teološkega, tudi duhovniškega delovanja, je v zgodovino zapisan prav tako kot vpliven snovalec šolskega in izobraževalnega sistema.

V nedeljo, 29. avgusta, smo z orgelskim koncertom večer posvetili Johannu Sebastianu Bachu. Ta genialni, revolucionarni mož na področju klasične, cerkvene, orgelske glasbe se je v zgodovino zapisal kot najbolj pomemben evangeličanski glasbenik in virtuoz. Globina njegovih skladb, oratorijev, kantat, koralov (temeljna prvina evangeličanske liturgije) in koncertov je izhajala iz globine njegove vere. Bil je namreč goreč in predan evangeličan. Strastno se je posvečal pisanju cerkvene glasbe in vedno je iskal globoko in čutno razmerje med glasbo in vero, zato duhovno, notranje življenje prežema ves njegov glasbeni opus. Küzmičeve dneve smo tako končali s spominom na ta pomembna moža evangeličanske Cerkve, ki s svojim kulturnim in duhovnim pomenom močno presegata njene okvire in tedanji čas.

Spominski dom je mesto, kjer takšni dogodki zazvenijo v vsej globini in razsežnosti. Konec leta 2010 pa že zre v prihajajoče, novo leto, v katerem bomo še naprej pripravljali teme in dialog, ki bo bogatil, navdihoval ter povezoval ljudi v duhu protestantskega iščočega, mislečega, pojočega in »svobodnega« duha.

Katja Ajdnik

KULTURNI CENTER PRIMOŽA TRUBARJA

v Šentjerneju

Občina Šentjernej je v avgustu 2009 predala namenu novo zgrajeni Kulturni center Primoža Trubarja. Od takrat pa do danes se je kultura v kraju praktično razcvetela – številni obiskovalci to dokazujejo.

Zgradba Kulturnega centra Primoža Trubarja je arhitekturno izjemno dovršena in je delo arhitekturnega biroja VREDNOST arhitekta Marka Ušaja. Je sodobna, funkcionalna, atraktivna in prostorna, saj ima skupno površino 2680 m^2. V novem kulturnem hramu so *Rumena dvorana* (315 sedežev), *Rdeča dvorana* (do 100 sedežev), *Zelena dvorana* (konferenčni prostor), prostori za šentjernejska društva – vključno z *Belo dvorano*, v kateri imajo svoje prostore člani Pihalnega orkestra Občine Šentjernej.

Kulturni center Primoža Trubarja je bil zgrajen z namenom dviganja kvalitete življenja v regiji pod Gorjanci tako z gostovanji domače in tuje produkcije kakor tudi z izboljševanjem možnosti za delo in kakovostnejše domače kulturno ustvarjanje. S pestrim programom vseh žanrov strežemo različnim okusom, starostnim skupinam in zahtevnostim naših obiskovalcev.

Ambiciozna prihodnost našega kulturnega centra sloni tudi na kongresni dejavnosti, ki ji namenjamo pomemben poudarek, saj imamo sodobno tehnično opremo za izvajanje tovrstnih dogodkov, vključno z vso dopolnilno ponudbo, ki jo zahteva ta specifična dejavnost. Izgradnja kulturnega centra je bila za (sorazmerno majhno) Občino Šentjernej resen finančni zalogaj, vendar je občina za njegovo izgradnjo pridobila številna sredstva na različnih razpisih in tako vsaj delno razbremenila svoje občane.

V kulturnem programu je veliko kvalitetnih in zanimivih dogodkov. Nosilca sta *dva abonmaja* – gledališki in otroški; veliko delamo na pripravi kulturnih dni za osnovne šole. Ob tem pripravljamo dodaten program: organiziramo *festivale*, *razstave*, *samostojne kulturne dogodke* idr. Zavedamo se, da je zastavljeni program v začetku delovanja najbolj pomemben za ugled Kulturnega centra Primoža Trubarja, in temu ustrezno mu vso pozornost tudi namenjamo.

Pri nas so gostovala že velika imena slovenske kulturne in zabavne scene: Ivo Ban, Gojmir Lešnjak Gojc, Aleš Valič, ansambel Opere in baleta SNG Ljubljana, Saša Pavček, Branko Šturbej, Zoran Predin, Vlado Kreslin, Nataša Tič Raljan in mnogi drugi. Seveda ne smemo pozabiti na naša kulturna društva, ki s svojim delom in nastopi z ljubiteljski kulturo bogatijo naš prostor.

Ob letošnjem slovenskem kulturnem prazniku, ki smo ga prvič obeležili v novem kulturnem hramu, pa smo slovesno odkrili Trubarjev doprsni kip. Skulptura je delo znanega akademskega kiparja Mirsada Begića, ki je s svojimi deli krepko zaznamoval slovenski kiparski prostor. Zasluge za postavitev kipa ima skupina ljubiteljev umetnosti v šentjernejski dolini, ki je kip odkupila in ga zaupala v hrambo Kulturnemu centru Primoža Trubarja. Šentjernejčani tudi tako gojimo spomin na največjega Slovenca prejšnjega tisočletja, ki je leta 1547, tik pred svojim prvim umikom na Nemško, deloval kot vikar v Šentjerneju.

Elizabeta Kušljan Gegič,
programska vodja KCPT

DRUŠTVENE EKSKURZIJE V LETU 2010

V eni od prejšnjih številk našega glasila je bilo že lepo zapisano, »da želi Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar s svojim premišljenim programom pripravljenih ekskurzij utrjevati poglabljati in dopolnjevati vedenje o protestantizmu, evangeličanstvu in o pomembnih ljudeh, poveznih s tem na Slovenskem in v tujini«. Vedno znova in znova po vsaki taki ekskurziji ugotavljamo, da smo udeleženci nekaj pridobili, se obogatili in nadgradili svoja znanja in spoznanja. Izredno pomembno pa je, da se seznanjamo tudi z drugimi religijami in drugačnimi pristopi, kar nam omogoča primerjave in realnejše poglede.

Na naših ekskurzijah je vselej dobro poskrbljeno tudi za dopolnitev in popestritev z ogledom še kakšnih drugih znamenitosti in značilnosti krajev, skozi katere nas popelje pot.

V letu 2010 sta v skladu s programom bili izpeljani dve taki ekskurziji, in sicer prva, dvodnevna po predelu Hrvaške in Srbije, druga, tridnevna pa s poudarkom na ogledu velike deželne razstave v Avstriji z naslovom »Protestantizem in renesansa« V nadaljevanju si udeleženci na osnovi dveh krajših zapisov lahko osvežimo spomin na prijetno prebite dneve, drugim pa želim, da jim prebrano vzbudi željo, da se nam na prihodnjih potepih pridružijo.

V. Violeta Deutsch Mesarič

EKSKURZIJA V SOSEDNJI SLOVANSKI DRŽAVI

od 28. do 30. maja 2010

Poročilo o dobro zamišljeni in v glavnem tako tudi izvedeni majski ekskurziji Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar (v organizaciji Turistične agencije MM turist Ljubljana) bo morda bolj skopo, kljub temu pa bo vsebovalo najpomembnejše informacije, ki so potrebne tako za oblikovanje društvenega kolektivnega zgodovinskega spomina kot tudi za oživljanje in krepitev podrobnejšega spomina vsake udeležene osebe ne glede na starost, spol, versko (ne)pripadnost, kraj bivanja, zakonski stan itn. Bili smo na tridnevnem skupinskem popotovanju od Ljubljane do Ljubljane prek Hrvaške in Vojvodine in Srbije po podeželju in skozi primestna in mestna naselja v nekdanji skupni državi.

Prvi dan

Po odhodu iz Ljubljane s parkirišča pod Halo Tivoli in vožnji po mili slovenski domovini sta sledila postanka v Mariboru in Murski Soboti, kjer se je število potujočih in prelesti ekskurzije pričakujočih povečalo in ustalilo, potem pa mimo Lendave skozi Čakovec proti Varaždinu in naprej proti Đakovu. Vmesni načrtovani obisk muzeja krapinskih neandertalcev je odpadel in namesto virtualnega vstopanja v vsakdanje življenje prednikov pred 130 000 leti smo v stolnici v Đakovu vstopili v tisti čas, ki ga je globoko zaznamoval nadškof Juraj Josip Strossmayer (1815–1905), tudi na Slovenskem vplivni glasnik bratske sloge južnoslovanskih narodov, kulturni mecen, podpornik tudi slovenskih kulturnih društev, soustanovitelj Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu 1867 in univerze v Zagrebu 1874, v času 1. vatikanskega koncila (1869–70) bojevnik zoper sprejem dogme o papeški nezmotnosti, pobudnik za spravo med pravoslavci in katoličani (pri tem se mu je pridružil ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič). Po Strossmayerjevem naročilu je slovenski kipar Alojzij Gangl 1889 naredil relief *Vstajenje* za portalni timpanon đakovske katedrale.

Po krajšem sprehodu po tem prijaznem panonskem mestu smo se odpravili proti Osijeku. Tukaj pa je bilo kaj videti in slišati! Najprej smo obiskali Evanđeoski teološki fakultet (Evangelijska teološka fakulteta), ki jo vodi naš rojak prof. dr. Peter Kuzmič, pred njim pa je bil njen dekan pokojni prof. dr. Mihael Kuzmič, član našega društva in uredništva revije *Stati inu obstati.* Bili smo prijazno sprejeti in smo si ogledali skoraj vse prostore fakultete ter se seznanili s sistemom in pogoji študija. Na vsakem koraku je bilo čutiti prijazno in mnogokulturno ozračje na fakulteti s študenti in učitelji iz več držav s področja nekdanje Jugoslavije. Študijski jezik je tudi angleščina. Presenetili so nas lepo urejeni prostori, moderne učilnice in kabineti, predvsem pa izredno bogata in odlično urejena knjižnica. Knjižnici smo podarili komplet številk naše revije.

Naslednji ogled je bil namenjen stavbi judovske sinagoge, ki pa dejansko ne služi več svojemu namenu, kajti odkupila jo je prej omenjena fakulteta za svoje potrebe (z zavezo, da ohrani podobo sinagoge). Njeni prvotni lastniki namreč niso več zmogli finančnega bremena vzdrževanja tega sakralnega objekta. Stavba je sedaj namenjena kulturnim prireditvam v sklopu fakultete in turističnim ogledom.

Praktikum iz obramboslovja s poudarkom na »dobri praksi« obrambe pred turškimi vpadi v času Habsburške monarhije smo imeli v utrjenem starem mestnem jedru. Sodobnika še po dolgih stoletjih presenetijo zgodovinske priče bogatega gospodarskega in tudi kulturnega živ-

ljenja, ki je vzcvetelo znotraj obzidja tega vojaškega objekta. Ob tem je bilo z obiskom stolnice poskrbljeno tudi za spoznavanje prostorov za duhovno oskrbo nekoč in danes. Prav prilegel se je sprehod po živahni, s »kafiči« in »krčmami« obdani uličici, kjer smo lahko tudi potešili oglašajoče se zahteve v želodcih, saj je dejansko bila že prava ura za topel zalogaj.

Vožnja skozi obrobje Vukovarja je omogočila, da smo ob še vedno vidnih ruševinah in »spomenikih človeške nestrpnosti in divjaštva« razmišljali o grozotah, ki jih je to mesto doživljalo jeseni 1991. Z ostanki zadnje vojne smo se srečevali vso pot med širnimi polji do hrvaško-srbske meje, kamor smo prispeli že nekoliko utrujeni od poti in željni hitrega prihoda do ciljne točke. Pa se naša pričakovanja, ki smo se že skoraj odvadili čakanja na meddržavnih mejah, niso uresničila. Postopek preverjanja potnih listin je bil resnično izjemno dolg.

V prijaznem Novem Sadu smo se ustavili pozno zvečer. Tu smo se pa že počutili skoraj kot doma. K temu je prispeval najprej vodnik, ki nas je v našem maternem jeziku uvedel v svojo ožjo domovino – Vojvodino, v kateri se je kot »Slovenac« ustalil. Že v najkrajšem času smo izvedeli, da je njegova mati bila Slovenka in da je zgodnja otroška leta preživel v Lutvercih pri Gornji Radgoni. Ja, kako je svet majhen! Dodano vrednost pa je dodal prisrčen sprejem že pred gostiščem »Bela lađa« v starem delu mesta – pozdravili so nas po starem slovanskem običaju s kruhom in z živo glasbo. Ta nas je notranje (in še telesno zunanje) razgibavala tudi, ko smo v gostišču uživali ob okusni večerji. Skratka, vse je bilo na zelo visoki ravni medkulturnega dialoga in v skladu s splošno in posebno zgodovinsko dediščino Novega Sada.

Ko smo se razgledovali po zunanjosti hiše, smo odkrili ploščo, ki sporoča, da je to (bila) hiša Marićevih, katerih hči Mileva je bila (prva) žena znamenitega Einsteina, in da sta v njej skupaj igrala na klavir in violino. Kot so pokazale novejše raziskave, je ta žena imela zelo pomembno vlogo tudi pri moževih znanstvenih odkritjih, vendar je o tem v znanosti doslej dolgo vladal molk. Je pa Albert Einstein gotovo ljubil (vsaj v začetni fazi) tako svojo drago Milevo kot tudi njeno rojstno mesto; podaril mu je namreč most čez Donavo, katerega ostanke smo lahko videli naslednji dan (bombardirali so ga Nemci aprila 1941). Prespali smo v izredno lepem, čistem in razkošnem hotelu Park 5*.

Drugi dan

Novi Sad je bil ustanovljen leta 1694 kot odziv na izdano prepoved, po kateri naj bi bilo pravoslavnemu življu prepovedano bivanje na območju Petrovaradina. Kot smo slišali iz razlage vodnika, so arheologi odkrili na območju Petrovaradinske trdnjave ostanke človeške kulture iz mlajšega paleolitika, se pravi iz časa 19 000–15 000 let pr. n. št. Po ustanovitvi je novo mesto imelo v davni preteklosti različna imena, na primer Racka varoš, Petrovaradinski šanac, Neoplanta, Neusazt, Ujvidek, Mlada Loza itd. Še danes pa ga neuradno radi imenujejo tudi Srbske Atene.

Nekateri niso bili prvič v tem lepem vojvodinskem mestu, a vedno znova je za obiskovalca nekaj posebnega in vedno znova zagotovo odkriješ in izveš stvari, ki so ti čisto nove, in če ti je ob tem dana možnost pogleda na mesto in njegove znamenitosti iz nekega drugega ali drugačnega zornega kota, so spoznanja in vedenja o njem zagotovo širša in zanimivejša. V skladu z dnevnim načrtom smo se namreč povzpeli na Petrovaradin, trdnjavo iz 18. stoletja, imenovano tudi »Gibraltar na Donavi«, in se seznanili z njeno zgodovino. Koliko delovnih mest je bilo zagotovljenih v tistem času samo v opekarnah, ki so več desetletij žgale opeko za to trdnjavo! In kako imenitna – zdaj bi rekli – logistična rešitev za ohranjanje obsežnega imperija! Imperiji so porušeni (v glavnem zaradi podobnih razlogov), materialna dediščina pa ostaja. Tako smo z visokih trdnjavskih razgledišč v zelo vročem dnevu lahko spoznavali, kje so bili v času Natovih napadov porušeni mogočni mostovi (ne vselej zaradi t. i. vojaške nuje, saj se je prava fronta dogajala zelo daleč, na jugu Srbije), in občudovali na novo zgrajene mostove, ki jih je bilo treba zaradi potreb severno-evropskih gospodarskih središč hitro zgraditi, da bi se v vedno trših globalnih okoliščinah ohranila konkurenčnost tovorne plovne poti od Črnega do Severnega morja.

Osrednji dogodek je bil obisk prvega slovenskega društva v Srbiji, ki se ponaša s trdnim imenom »Kredarica«. Društvo so ustanovili v Novem Sadu leta 1997 kot združenje državljanov, ki so po razpadu SFRJ bili potisnjeni v položaj tujcev – tako v kraju stalnega bivanja (v srbski državi) kot v prvotni (slovenski) domovini. Začeli so se narodnostno ozaveščati, iskati svoje narodne korenine in pripadnost, zato so začeli združeno delovati v društvu, ki vzdržuje redne stike s Slovensko izseljensko matico. Predsednik matice Sergij Peljhan je bil tudi na izletu in je (kot član našega društva) tudi pomagal organizirati srečanje. V Vojvodini živi okoli 2700 Slovencev (in njihovih potomcev), največ v Novem Sadu (532). Predsednik nam je predstavil različne dejavnosti in namen društva, ki povezuje, razvija in poglablja vezi s Slovenci in Slovenijo ter pripadniki drugih narodnosti v Novem Sadu, Vojvodini in na vsem območju Srbije. Predsednik našega društva mag. Viktor Žakelj je »lubim Slovencem« v društvu Kredarica podaril komplet številk društvenega glasila *Lubi Slovenci.*

Ob odhodu iz društvenega prostora (v modernem manjšem večnamenskem, tudi nakupovalnem centru) so si nekatere udeleženke privoščile obisk odlično založenega butika, kaj pomerile in tudi kaj kupile – seveda bistveno ceneje kot na »sončni strani Alp«. Ogledali smo si tudi staro mestno jedro in nekatere novosadske znamenitosti: stolnico, spomenik Svetozarju Miletiću, cerkev sv. Marije, palačo Srbskega narodnega gledališča,

mestno hišo, Vladikin dvor, Matico srbsko in Nikolajevsko cerkev. Prepolni lepih vtisov smo se na tem pohajkovanju počutili še skoraj bolje kot doma, saj je bilo vse tako čisto, nikjer plastičnih smeti, koščkov razbitih steklenic, povsod prijazni obrazi domačinov; lepota prostora se je nekako skladala s širino duha.

Iz Novega Sada smo odpotovali na Fruško goro in se za krajši čas ustavili v samostanu Krušedol, ki slovi po bogati samostanski zakladnici, dragoceni zbirki ikon in mavzoleju Milana Obrenovića. To pokrajino krasi 16 pravoslavnih samostanov, zgrajenih v 15.–18. stoletju.

Nato smo se zapeljali v Sremske Karlovce. To mesto je bilo v 18. stoletju središče duhovnega in političnega življenja Srbov. Prvi pisani dokument, ki omenja Karlovce kot trdnjavo Karom, je datiran z letnico 1308, leta 1533 pa je prvič omenjeno srbsko ime Karlovci. Današnji Sremski Karlovci štejejo 9000 prebivalcev in imajo poseben status zaradi svojega kulturnozgodovinskega pomena. V Karlovcih je bila leta 1794 ustanovljena pravoslavna Bogoslovija, po Kijevski duhovni akademiji najstarejša v pravoslavnem svetu. V tem mestu je moralo turško Osmansko cesarstvo leta 1699 podpisati z Avstrijo, Poljsko, Rusijo in Beneško republiko mirovno pogodbo, s katero je izgubilo veliko dotlej zasedenega ozemlja, med drugim skoraj vso Ogrsko in večino sedanje Hrvaške.

V Sremskih Karlovcih smo si ogledali pravoslavno stolnico, dvorec patriarhov, Saborno cerkev, katoliško cerkev iz 1768. leta in tudi zanimivosti starega mestnega jedra. Tudi sedaj je čutiti zelo živahen utrip, v katerem se povezujeta tradicija in (post)moderna doba. Po naključju smo lahko videli tudi pravoslavno poroko, ki je bila za nas zelo zanimiva zaradi bogate folklore. Kot smo izvedeli, v teh krajih veliko dajo na stare običaje in take poroke niso redkost. Posebno prijetno je bilo nato sproščeno vzdušje na obisku pri čebelarju in v vinski kleti, bogato založeni z vojvodinskimi vini; degustacija seveda ni manjkala. Posebno znamenita je sorta *bermet*, o katerem pravijo, da so ga točili celo na ladji Titanik.

Bilo je že pozno popoldne, ko smo nadaljevali vožnjo mimo Slankamena proti srbski prestolnici Beogradu, ki šteje že okoli 2 milijona prebivalcev in je vedno bolj združen z Zemunom. Namestili smo se v ne ravno odličnem hotelu s tremi zvezdicami v centru mesta. Vedeli smo, da bomo naslednjo noč že spali v svojih posteljah.

Tretji dan

Tisti, ki so bili v času skupne države navajeni na različne posebne slaščice, ki so se prodajale predvsem v prestolnem »belem mestu«, so po zajtrku pohiteli v trgovino blizu hotela, kjer so izpraznili polico z ratlukom in podobnimi rečmi. Sledila je panoramska vožnja po novem in starem Beogradu. V novem delu, ki se je silno razširil, se razkazujejo velikanske moderne zgradbe v skladu z arhitekturnimi zapovedmi »razvitega sveta«, vendar je stara zgradba nekdanjega Zveznega izvršnega sveta, kljub izgubi pomembne funkcije, še vedno lepa in privlačna. Vsekakor deluje bolj blagodejno na oči kot skrajno kičaste velike vile novih bogatašev na Dedinju, ki so večinoma skrbno zagrajene in ločene od revnega in zanemarjenega okolja. Sledil je sprehod po glavni promenadi, Knez Mihailovi ulici, kjer ne manjka razkošnih trgovin, galerij, kavarn in restavracij. Ogledali smo si tudi stolno cerkev in Konak kneginje Ljubice.

Ob obisku Hiše cvetja, katere neposredno okolico je Milošević z visoko ograjo izključil iz celote Belega dvora, smo spoznali, kako sedanji prebivalci prestolnice prenašajo ta kraj, ki bolj zanima številne tujce kakor domačine. V kakšni drugi državi bi znali kraj z grobnico vodje odporniškega vojskovanja v času druge svetovne vojne izkoristiti kot dobičkonosno turistično znamenitost, v Beogradu pa jo nekako le prenašajo. Takšen odnos se lahko razbere tudi v muzeju daril Josipu Brozu Titu, saj so ob nekaterih darilih skorajda žaljivi in zafrkljivi komentarji.

V nadaljevanju se ni nihče odločil, da bi si za 20 evrov ogledal (samo od zunaj) znameniti Beli dvor s potomci kralja Aleksandra Karađorđevića. Nekaj časa pa je trajal ogled druge največje pravoslavne cerkve na svetu – Hrama Svetog Save; ta je z ogromnimi kupolami res veličasten.

Seveda bi bilo težko zapustiti Beograd brez sprehoda po Kalemegdanu z Meštrovićevim spomenikom Zmagovalca. Trdnjavski Kalemegdan je z lepim in čistim parkom blagodejno učinkoval na že rahlo onemogla telesa slovenske turistične skupine. S Kalemegdana je zagotovo najlepši pogled na Beograd in sotočje Donave in Save. Ob tem so vzniknili spominski utrinki na tragično smrt slovenskega letalca Edvarda Rusjana in še na različne zgodbe iz zgodovine tega dela mesta. Po (spet) dobrem kosilu blizu Knez Mihailove ulice, ki je bila tudi (zelo upravičeno, a žal prekratko) cilj sprehajalno navdahnjenih udeležencev naše karavane, nas je avtobus odpeljal »prema zapadu«.

Pa se zgodba tu še ne konča, kajti pot domov je bila dolga in vijugasta. To velja samo z vidika »objektivnega« ocenjevalca, kajti subjektivno je bila dojeta drugače, nekoliko manj dolga, predvsem pa izredno vesela. Za to sta poskrbela zlasti dedek Sergij (nekdanji minister za kulturo Republike Slovenije) in vnuk (Jure) ob splošni pomoči in podpori večine udeležencev in udeleženk. Avtobus je pravzaprav deloval kot pomična učna enota za vseživljenjsko izobraževanje, saj je eni lekciji neutrudnega učitelja sledila druga, pa tretja in tako naprej. Odmori so bili zapolnjeni s smehom, ki je preplavljal prav vse do zgodnjih jutranjih ur, ko so zadnji izstopili v Ljubljani. Seveda so pred tem izstopili na najbližjih postajah vsi, ki živijo v severovzhodni Sloveniji. Zato je potovanje razmeroma hitro minilo, ostali pa so prijetni, bogati spomini.

Maca in Savin Jogan,
V. Violeta Deutsch Mesarič

OGLED DEŽELNE RAZSTAVE *RENESANSA IN REFORMACIJA*

od 10. do 12. septembra 2010

Tudi tistega lepega jesenskega 10. septembra 2010, ki se je začel za »Trubarjevke in Trubarjevce« ob 5. uri zjutraj v Ljubljani z odhodom avtobusa Turistične agencije MM Turist, je bilo vzdušje med potniki prijetno in polno pričakovanj. SPD Primož Trubar se je namreč odločilo, da planirano tridnevno ekskurzijo posveti večinoma prav tematiki protestantizma. Ta želja je bila septembra naravnost idealno izpolnjena z ogledom razstave *Renesansa in reformacija*, ki jo je pripravila avstrijska dežela Štajerska v sodelovanju z avstrijsko Evangeličansko cerkvijo. Avstrija je sicer večinsko rimskokatoliška, saj je protireformacija bila skorajda tako kruta in na koncu tudi uspešna kakor v Sloveniji, čeprav se je, merjeno z odstotki, ohranilo ali pa je, če hočete, vzdržalo pritiske precej več pripadnikov protestantizma kot pri nas.

Prvi dan

Potnikom iz Ljubljane so se v Mariboru pridružili še udeleženci iz Štajerske in Pomurja. Ob tem je potrebno poudariti pozitivno dejstvo, da je letos agencija omogočila potnikom iz Pomurja v obeh primerih pod enakimi pogoji prihod na avtobus kot ostalim. Tokrat je bil organiziran prevoz s posebnim avtobusom iz Murske Sobote do Maribora. Priznati pa je treba, da se je v časovnici agencija nekoliko uračunala, a se je vse zelo dobro izteklo, saj smo se nosilci organizacije potrudili, da so na ciljih prvega dne vsi pomaknili načrte za eno uro, pa čeprav se je na zadnji ogledni postaji, to je v Muzeju Rutzenmoos, normalni čas zaprtja že zdavnaj iztekel in so vrata muzeja ostala odprta samo še za našo skupino.

Po Avstriji smo se peljali mimo Welsa v Grieskirchen. Cilj je bil bližnji, z vodo obdani grad Parz (Wasserschloss Parz), kjer so deželno razstavo odprli že 28. aprila, trajala pa je do 7. novembra 2010. Razdelili smo se v dve skupini, v angleško in nemško »govoreče«, ter se z vodiči sprehodili skozi razstavo in grad. V dveh urah, kolikor je trajal strokovno vodeni ogled, smo se dodobra seznanili s potekom vsega obdobja renesanse in reformacije. Nato smo si še vsi skupaj ogledali zunanjo južno pročelje gradu, na katerem je cikel pomembnih protestantskih fresk, ki so bile restavrirane v letih 1986–1993. Okolica gradu je urejena v obliki parka, kjer imajo obiskovalci izjemno priložnost za uživanje miru, sprostitve in meditacije.

Sledilo je preprosto, za te kraje značilno kosilo v prijazni grajski restavraciji »Castelvecchio«. Tako se je bogatemu zgodovinskemu in kulturnemu zalogaju za srce in dušo pridružil še kulinarični užitek za jezik in telo.

Pomembno se mi zdi zapisati ugotovitev, da je v tem času celotna dežela živela s to razstavo. Ponujali so dobro pripravljeni atraktivni spremljevalni programi, ki pa nam jih pomanjkanje časa, žal, ni dovolilo pobliže spoznati. Omenila bi jih vendar vsaj nekaj: v evangeličanski cerkveni občini Wallern je bila, kot izhodišče, pripravljena tematska pot (dvourni pohod), poimenovana »občutenje protestantizma v regiji« in »reformacija na poti«, z desetimi zgodovinsko obeleženimi postajami. Za otroke je bila pripravljena tematska pot v dolžini dveh km, ki je imela start in cilj na otroškem igrišču, opremljenem za ta primer z določenimi tematskimi eksponati, prilagojenimi za dojemanje otroškega uma. Morda bi našli v tem kakšen recept, kako določena spoznanja lahko približamo najmlajšim. V bližnjem Peuerbachu, imenovanem »zvezdno mesto«, je bila pripravljena razstava skulptur in ustrezne dokumentacije z naslovom *Kometor* v spomin astronomu, filozofu, matematiku, pesniku in humanistu, protestantu Georgu von Peuerbachu. V sosednji občini Tollet je v okviru navedene deželne razstave bila organizirana posebna razstava v gradu Tollet. Tukaj je od leta 1525 do 1527 božjo službo vodil Michael Stiefel, prvi luteranski pridigar v Gornji Štajerski.

Sicer pa je ves predel poln sadovnjakov in dežela se dejansko imenuje dežela moštov. Tradicija predelave sadja v mošte ima tukaj že večstoletno tradicijo in s tem se ukvarja veliko kmetij. Glede na to je bil naš naslednji obisk namenjen eni izmed takšnih znanih kmetij, ki se je pohvalila lahko tudi z lastnim muzejem; tu je bila za nas pripravljena tudi degustacija raznih moštov. Presenetila je dobrodošlica lastnika, ki je že na vhodu razobesil ob avstrijski in deželni zastavi tudi našo slovensko. Poskusili smo čiste jabolčne in hruškove mošte ter zvrstne mošte, to je mešanice iz več vrst sadja, na koncu pa še hruškovo penino. Lastnik nam je v muzeju predstavil zgodovino pridelave moštov in tudi zgodovino kraja. Prav zanimiva je bila legenda o koristnosti mošta, ki bi naj v času protireformacije pomagal delegaciji protestantskih kmetov (področje je bilo namreč v celoti protestantsko) pri cesarju, da so dosegli licenčno pravico do nadaljnjega pridelovanja sadja in predelave v mošte. Mošt, ki so ga uživali spotoma, bi naj namreč ravno prav usposobil jezičnost in besedovanje kmečkih »poslancev«, cesarju pa ravno tako dovolj ugodno omehčal srce in pripravil razum, da je kmetom podpisal ustrezno zaščitno listino, s katero so se lahko še naprej ukvarjali s svojo dejavnostjo in bili zaščiteni pred preganjanjem.

Po tej prijetni pokušnji smo pohiteli še v Rutzenmoos v evangeličanski muzej. Kljub večji zamudi sta nas prijazno pričakala voditeljica muzeja in domači luteranski duhovnik. Ogledali smo si lahko tudi posebno dragocene eksponate, ki so bili priložnostno razstavljeni v času trajanja deželne razstave in so bili pridobljeni v ta namen iz različnih krajev Avstrije. Zgodovinski pregled nam je bil predstavljen s filmom. Zanimiva pa je bila prav

posebna priložnostna razstava o evangeličanskih nagrobnih epitafih iz časa reformacije v Gornji Štajerski. Polni vtisov in obogateni z novimi znanji smo se odpravili prek deželne meje k naši končni postaji, hotelu iz verige »Austria Trend 3*« v predmestju Salzburga.

Drugi dan

Naslednje jutro nas je sprejela pred evangeličansko cerkvijo v Salzburgu strokovnjakinja za zgodovino protestantizma dr. Liselotte von Eltz, prof. zgodovine, ki nam je najprej z enournim predavanjem predstavila vse zgodovinske pomembnosti evangeličanskega Salzburga, nato pa nas po temeljitem ogledu cerkve in spremljajoči razlagi popeljala po mestu še na praktični, skoraj dvourni konkretni ogled. Ogledali smo si tudi znamenito staro pokopališče, kjer je pokopanih kar nekaj najbolj znamenitih evangeličanskih družin in ki ima posebno zgodovinsko vrednost za mesto zaradi spomenikov in epitafov na njih. Na koncu smo, vsi že kar utrujeni, lahko resnično občudovali živahno, kljub visokim letom, z neverjetno energijo napolnjeno gospo. V zahvalo smo ji pustili v hotelu izbor številk revije *Stati in obstati* v upanju, da ji je bilo darilo zahvale tudi resnično dostavljeno.

Popoldne je vodenje prevzel vodnik agencije. Za ves program prvega dela ekskurzije se je namreč v celoti dogovarjala (in s telefonom reševala tudi spodrsljaje zaradi nepredvidenih zamud) mariborska evangeličanska duhovnica in članica izvršnega odbora našega društva mag. Vladimira Mesarič Jazbinšek, čeprav se sama zaradi utemeljenih razlogov ekskurzije ni mogla udeležiti.

Ogledali smo si še nekaj znamenitosti, ki so običajno bolj ali manj standardno v programu vseh agencij, ki razkazujejo Salzburg. Za konec dneva smo se povzpeli še na mogočni trdnjavski grad Hohensalzburg, si ogledali srednjeveške mučilnice oz. mučilna orodja, muzej in gledališče lutk ter se po krajšem sprehodu po mestu vrnili v hotel na večerjo. Nekateri so si nato privoščili še ogled nočnega Salzburga po lastnem programu in v lastni režiji. In bilo je zares lepo.

Tretji dan

Tretjega dne, 12. septembra, smo takoj po zajtrku nadaljevali vožnjo v Nemčijo, in sicer v Berchtesgaden, ki velja za eno najlepših pokrajin Nemčije. Po krajšem ogledu smo se zapeljali do Obersalzberga, nato pa nadaljevali z lokalnimi vozili na vrh Kahlsteina, kjer smo si na višini 1834 m ogledali Hitlerjevo Orlovo gnezdo. Bilo je izredno lepo vreme; kakor nam je povedal vodnik povedal, se le redkokdaj dogodi, da bi bilo tako lepo, kot ta dan. Prevzeti od dane lepote narave, ki jo je ponujal razgled, smo se odločili še za obisk skrivnostnega Kraljevskega jezera (Königssee) ob vznožju gore Watzman. Žal pa si zaradi časovne stiske nismo mogli privoščiti plovbe z ladjo po njem. Nekateri navdušenci so se znašli in si najeli čolne, tako da jim je bilo dano tudi to lepo doživetje, drugi smo ta čas porabili za potep ob stojnicah, nakupe ličnih spominkov in seveda za dobro kosilo. Pozno popoldne smo se poslovili od te izredno lepe pokrajine in narodnega parka ter se odpravili proti Sloveniji.

V poznih večernih urah smo se srečno vrnili na svoje domove, eni nekoliko prej, drugi kasneje, vsi pa dodatno obogateni za lepo tridnevno doživetje. S stiskom roke smo si brez besed obljubili, da se ob naslednji organizirani ekskurziji zopet srečamo.

V. Violeta Deutsch Mesarič

PODRUŽNICA MURSKA SOBOTA V LETU 2010

Kljub temu, da smo zbor članov zaradi nekaterih objektivnih okoliščin sklicali šele v začetku maja, smo zastavljeni program za leto 2010 v celoti izvedli. Na letnem zboru članov so bili ponovno izpostavljeni nekateri že dalj časa žgoči problemi. Posebej gre omeniti problem pomlajevanja članstva, saj ugotavljamo, da priliva mlajših aktivnih članov v podružnico skoraj ni. V prihodnje bo treba zastaviti posebno naravnane vsebinske aktivnosti, ki bi k delu v društvu pritegnile novo članstvo.

V primerjavi s preteklimi leti v letu 2010 nismo obeleževali posebnih dogodkov iz preteklosti. Tudi splošna gospodarska kriza nas je omejila na načrtovanje in izvedbo v glavnem že utečenih, da ne zapišemo »tradicionalnih« prireditev.

Kakor vedno smo tudi aktivnosti v letu 2010 načrtovali in izvajali skupaj z vodstvom Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar v Ljubljani, z Evangeličansko cerkvijo v Sloveniji ter občinama Puconci in Moravske Toplice.

Zato so se naši člani vključevali kot organizatorji ali kot udeleženci vključevali v številne prireditve in ekskurzije, ki sta jih organizirala tudi Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar v Ljubljani ali Evangeličanska cerkev. Pomemben prispevek pomeni tudi prvo leto delovanja Doma Števana Küzmiča v Puconcih, kjer so se zvrstila številna predavanja in razni kulturni dogodki (predstavitev filmov, likovne razstave).

V nadaljevanju bom nakazal le pregled najpomembnejših dejavnosti, pri katerih je bila podružnica v letu 2010 bodisi nosilec bodisi soizvajalec.

Vsakoletno družabno srečanje v Lemerju

Tradicionalno družabno srečanje v Lemerju v drugi polovici avgusta pomeni za vodstvo podružnice začetek

vrste dogodkov v drugi polovici leta. Z zadovoljstvom ugotavljamo, da število navzočih na srečanju raste, tako da se ob lepem vremenu prijetnega druženja udeleži okrog 100 članov, krajanov Lemerja in najvišjih predstavnikov domače cerkvene občine in Evangeličanske cerkve v Sloveniji.

Küzmičevi dnevi 2010 v Puconcih

Pri organizaciji Küzmičevih dnevov 2010, ki so potekali zadnji konec tedna v avgustu, je letos prišlo do pomembnega premika. Vsi soorganizatorji (Evangeličanska cerkvena občina Puconci, Evangeličanska cerkev v Sloveniji, Občina Puconci in Podružnica SPD Primož Trubar Murska Sobota) smo se prvič predhodno sestali in uskladili program. Pomembno je bilo tudi enotno vabilo, ki so ga pripravile in distribuirale pristojne službe občinske uprave Občine Puconci. Gotovo bo koordiniran pristop spodbudil v prihodnje tudi vsebinsko rast te prireditve.

V okviru letošnjih Küzmičevih dnevov je bila odprta razstava likovnih del *15. likovne kolonije »Primož Trubar«* v Domu Števana Küzmiča.

Osrednji vsebinski prispevek je dal *prof. dr. Joachim Track* iz Nemčije s svojim predavanjem *Pomen in delo Philippa Melanchthona za razvoj reformacije*.

Küzmičevi dnevi so bili zaključeni z nedeljskim bogoslužjem in večernim orgeljskim koncertom *Jerneja Viteza*, ki je v cerkvi v Puconcih izvajal dela Jochanna Sebastiana Bacha.

16. likovna kolonija »Primož Trubar« 2010

Letošnja že šestnajsta likovna kolonija »Primož Trubar« v Moravskih Toplicah je potekala v znamenju praznovanja 110. obletnice rojstva in 65. obletnice smrti prvega prekmurskega slikarja Ludvika Vrečiča. Ob tej priložnosti sta Občina Cankova in Evangeličanska cerkvena občina Bodonci postavili v Skakovcih ob rojstni hiši slikarja njegov doprsni kip, delo akademske kiparke Irene Čuk.

Na koloniji, ki jo ob pomoči sponzorjev ob podružnici soorganizirata Občina Moravske Toplice in Evangeličanska cerkev v Sloveniji je sodelovalo sedem slikark in slikarjev: Igor Banfi, Nikolaj Beer, Rudi Benétik, Martin Bizjak, Zdenka Huzjan, Zuzana Kolińkova in Imre Molnár.

Tudi letos je bil umetniški vodja kolonije naš prekmurski rojak Nikolaj Beer.

Dela iz kolonije so od 3. decembra 2010 razstavljena v Galeriji Kluba PAC v Murski Soboti. Razstava bo prenešena še v avlo podjetja Ocean Orchids v Dobrovniku in aprila 2011 v Dom Števana Küzmiča v Puconcih.

Proslava ob Dnevu reformacije v Gornji Radgoni 22. oktobra 2010

Proslava je bila že tradicionalno pomemben kulturni dogodek v napolnjeni občinski kulturni dvorani. Po pozdravnih nagovorih je bil slavnostni govornik g. Aleš Gulič, direktor Urada za verske skupnosti. V nadaljevanju je sledil bogat kulturni program in prijetno družabno srečanje vseh udeležencev.

Proslava ob Dnevu reformacije v Murski Soboti 27. oktobra 2010

Zaradi kriznih razmer smo se odločili, da proslavo izvedemo dostojanstveno, vendar z minimalnimi potrebnimi sredstvi.

Po pozdravnem nagovoru škofa Evangeličanske cerkve mag. Geze Erniše je navzočim kot slavnostni govornik spregovoril minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšič. Večer so z dopadljivim programom zapolnili pevke in pevci Evangeličanskega pevskega zbora Cantate. Proslavi je sledilo sproščeno druženje.

Organizirali smo tudi obisk osrednje državne proslave ob dnevu reformacije 29. oktobra 2010 v Mariboru. Iz Murske Sobote je bil zagotovljen prevoz dveh avtobusov, precej zainteresiranih pa je na proslavo prispelo z lastnimi avtomobili.

Podano kratko poročilo o delu Podružnice Murska Sobota podaja le pregled pomembnejših dogodkov in aktivnosti. Mnoge ideje in predlogi ostajajo neuresničeni, saj finančne razmere ne dopuščajo izvajanja zahtevnejših nalog. Kljub vsemu pa imamo dovolj dobre volje in pripravljenosti, da bomo tudi v prihodnje soudeleženi v odmevnih projektih tako v ožjem kot širšem družbenem okolju.

Geza Farkaš, predsednik

NAGOVOR OB ODPRTJU RAZSTAVE

16. likovne kolonije Primož Trubar v Murski Soboti 3. 12. 2010

Pogumne ste, Prekmurke in Prekmurci, da v tako slabem vremenu pridete na otvoritev razstave. Je razlog temu zvestoba koloniji, ki že več kot desetletje in pol bogati kulturno ponudbo Prekmurja? Morda zvestoba protestantizmu, ki se oklepa tega koščka slovenske zemlje? Ne vem, bodi kar koli – hvala za pozornost!

Lepo je, da ste se organizatorji razstave spomnili nestorja prekmurskih slikarjev, akademskega slikarja Ludvika Vrečiča – priimek meni zveni nekam domače. On je eden prvih slovenskih mojstrov čopiča, ki ni bil le bolj ali manj dosleden »fotograf« narave, ampak je videno predelal s svojim »uma svetlim mečem«. Njegove slike so odtis njegovega vrednostnega in intelektualnega potenciala. Med obema vojnama je bila to še prvenstvena slikarska smer, danes nadelana pot, po kateri hodi večina

današnjih slikark in slikarjev, tudi udeleženci tokratne slikarske kolonije.

Je pa današnji večer tudi priložnost, da ponovno rečemo hvala vsem, ki so bili in so zaslužni, da ta naša kolonija živi: Otu Norčiču, Nikolaju Beeru, Gezi Erniši, pa našemu predsedniku podružnice Gezi Farkašu, duši kolonije Rudiju Kokalju ter Francu Obalu, razlagalcu vsakokratnih umetnin, pa seveda sponzorjem, ki dajejo kri temu projektu.

Motivi za organiziranje slikarske kolonije so bili pri pobudnikih bržčas različni. Drobna špekulacija: protestantizem je posvojil glasbo. Razloga sta vsaj dva: prvi, Luther je bil izvrsten pevec, tudi poustvarjalec, zagotovo pa tudi izjemen poznavalec tedanje glasbene ustvarjalnosti. Torej mu je glasba bila pri srcu. In drugi: verjetno so očetje protestantizma menili, da je glasba najboljša priprava za sprejemanje božje besede, sproža kontemplacijo, brez katere ni doživljanja tistega presežnega v nas.

Slikarstvo, slike pa naj bi dekoncentrirale vernika v božjem hramu, kjer se le-ta mora osredotočiti na Najsvetejše, vzpostaviti iskren stik z Bogom, z Jezusom Kristusom, ki je evangelij. Zato, verjetno, so evangeličanske cerkve prazne, asketske. Ni apostolov, tudi ne svetnikov, celo Marije ni – vernik je sam pred svojim Bogom, odreši in reši, namreč, ga lahko le on.

Tako je bilo in je mnogokje še. A glasba že dolgo ni več edino preddverje, priprava za sprejemanje Božjega, bolje rečeno: razumljivega in nerazumljivega v nas samih. To je danes zelo razvejena umetnost, ki je vešči splet racij in emocij. Zato se je spremenil tudi odnos protestantizma do slikarstva – to počasi, premišljeno postaja eno od stebrišč verovanja na protestantski način.

V konkretnem primeru: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar in Evangeličanska cerkev se tega zavedata. Naj tako tudi ostane!

mag. Viktor Žakelj

PODRUŽNICA POSAVJE V LETU 2010

Delo podružnice Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar za Posavje je v tretjem letu obstoja potekalo v skladu z zastavljenimi cilji: čimbolj angažirana skrb za predstavljanje in posredovanje protestantske dediščine, povezane s Posavjem. Številni dogodki so potekali tudi s pridihom zapuščine in dosežkov Adama Bohoriča, Jurija Dalmatina in Primoža Trubarja.

Na začetku leta 2010 smo se z delegacijo šestih članov podružnice Posavje udeležili zbora društva na Trubarjevi domačiji na Rašici, kjer smo lahko še bolj začutili pomen in širino delovanja Slovenskega protestantskega društva in razvejeno angažiranost članov.

Še posebej slovesno smo javnost ponovno opozorili na dediščino reformacije ob odprtju obnovljenega Valvasorjevega kompleksa v starem mestnem jedru in v njegovem okviru Mestnega muzeja Krško, ki deluje kot enota Kulturnega doma Krško. Odprtja 30. marca 2010 ob 17. uri se je udeležilo več kot 500 obiskovalcev, ki so v programu »srečali« Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina, predvsem pa več izvedeli o njunem življenju in delu. Občina Krško je konec leta 2009 podprla obsežen projekt Oblačilni videz prebivalcev Valvasorjevega kompleksa v Krškem, ki je namenjen predstavljanju življenja in dela štirih najpomembnejših Krčanov v različnih obdobjih. Ob Bohoriču in Dalmatinu sta predstavljena še Janez Vajkard Valvasor in dobrotnica Josipina Hočevar. Izdelan je bil obsežen elaborat, oblikovan in izdelan oblačilni videz (Irena Ina Čebular, Inštitut za svobodo oblačenja Brestanica), izbrani igralci za vloge, napisan kratek prizor in izvedeno usposabljanje z igralcem in dramaturgom Alenom Jelnom.

Projekt je bil prvič predstavljen na odprtju, »prebivalce« pa obiskovalci Mestnega muzeja Krško srečajo ob različnih priložnostih. Boštjan Arh, interpret Adama Bohoriča, je npr. pozdravil Brestaničane tudi ob odprtju prenovljenega bazena v Brestanici. Skrb nad projektom je prevzel JSKD OI Krško, koordinatorka izpostava Sonja Levičar (tudi članica podružnice), vodi pa ga Alenka Černelič Krošelj, kustosinja Mestnega muzeja Krško in predsednica podružnice za Posavje, ki skrbi, da so obiskovalci muzeja seznanjeni tudi s tem delom naše zgodovine.

Skupaj z Osnovno šolo Jurija Dalmatina Krško in Valvasorjevo knjižnico Krško smo 4. junija pripravili program – srečanje učencev z Bohoričem in Dalmatinom, ob 1. obletnici postavitve Spominskega parka Jurija Dalmatina, ki je bil izveden okrnjeno zaradi slabega vremena. Ne glede na manjši uspeh pa je dogovorjeno, da vsako leto pripravimo delavnice za učence šole, ki je simbolično »posvojila« park in skrb zanj. Predsednica društva je opravila tudi nekaj vodstev in predstavitev parka različnim skupinam, ki so obiskale mesto Krško. Pri tem so kot organizatorji in promotorji parka sodelovali tudi drugi člani podružnice.

Kot že pretekli leti 2008 in 2009 smo konec avgusta razpisali likovno-literarni natečaj, letos z naslovom *Na obisku pri Juriju Dalmatinu*, slovesna podelitev priznanj pa je bila v Sevnici 11. novembra (gl. poročilo spredaj). Naslednje leto se bomo potrudili, da bomo rezultate natečaja predstavili v Kostanjevici na Krki.

Vsi udeleženci natečaja bodo januarja vabljeni na rokodelsko delavnico v novoustanovljeni Mestni muzej

Krško, ki jo bo vodil Franc Černelič, izdelovalec Dalmatinovih značk, unikatnih obeskov z odtisnjenim Dalmatinovim podpisom (faksimile).

V Krškem je bila pripravljena proslava ob dnevu reformacije, ki je zaradi »vrnitve« originalnega izvoda Dalmatinove *Biblije* v Krško privabila več kot 100 obiskovalcev (več o tem dogodku spredaj v prispevku Polone Brenčič).

Leto 2010 člani podružnice sklenemo 14. decembra z zborom članov in možnostjo podrobnejšega vpogleda v originalni izvod Dalmatinove *Biblije* v Valvasorjevi knjižnici Krško. Knjižnica je pomemben partner podružnice, saj lahko dobro delamo prav zaradi podpore dveh krških inštitucij – knjižnice in šole, tem pa se je pridružil tudi Mestni muzej Krško. Sodelovanje, zaupanje in skupno delovanje omogoča, da je naše delo prepoznavno predvsem v našem lokalnem okolju, prav temu pa je v največji meri namenjeno.

Alenka Černelič Krošelj, predsednica

JAVNI ZAVOD TRUBARJEVI KRAJI LETA 2010

V Javnem zavodu Trubarjevi kraji, ki ima sedež na Trubarjevi domačiji na Rašici, sta redno zaposlena kustosinja Barbara Pečnik ter vodnik-pedagog Andrej Perhaj, direktor Matjaž Gruden pa opravlja svoje delo neprofesionalno za simbolično nagrado. Javni zavod zagotavlja s svojimi zaposlenimi kompletno organizacijo poslovanja ter vodenje na Trubarjevi domačiji, gradu Turjak in za veliko večino obiskovalcev v spominski sobi Levstika in Stritarja v Levstikovem domu v Velikih Laščah.

Za celovito ponudbo vodenja in dodatnih dejavnosti ima zavod dogovore z zunanjimi izvajalci:

– Metka Starič, direktorica zavoda Parnas, ki v sodelovanju z Javnim zavodom Trubarjevi kraji pripravlja in izvaja različne izobraževalne programe,

– Barbara Žnidaršič, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagoginja, zaposlena v zavodu Parnas,

– Eugen Šerbec, upokojenec, oskrbnik gradu Turjak,

– Drago Petrović, dipl. slikar, »grajski slikar« na gradu Turjak,

– Polona Cvelbar, mag. farmacije, magistra znanosti, upokojenka, vodnica na gradu Turjak in na Trubarjevi domačiji,

– Nuša Dedo Lale, univ. dipl. slavistka, podiplomska študentka, vodnica na gradu Turjak in na Trubarjevi domačiji,

– Urša Modic, absolventka primerjalne književnosti in literarne teorije, samostojna podjetnica; vodička na gradu Turjak in na Trubarjevi domačiji,

– Marjana Dolšina, absolventka umetnostne zgodovine, vodnica na gradu Turjak in na Trubarjevi domačiji,

– Slava Petrič, upokojenka, vodnica v spominski sobi Levstika in Stritarja v Levstikovem domu,

– Marta Grčar, samostojna podjetnica, organizatorka »viteških programov« na gradu Turjak,

– Božo Kovačič, upokojenec, organizator »lokostrelskih programov« na gradu Turjak.

Po izkušnjah dosedanjega dela bi nujno potrebovali gospodarja zavoda, ki bi skrbel za vzdrževalna dela na Trubarjevi domačiji in gradu Turjak ter za prikaze delovanja žage in mlina na Trubarjevi domačiji. Predvsem pa bi potrebovali sistemsko zagotovljeno financiranje iz državnih sredstev, zato v tej smeri potekajo intenzivna dogovarjanja z Ministrstvom za kulturo in Ministrstvom za šolstvo in šport.

1. TRUBARJEVA DOMAČIJA

a. Trubarjevi četrtki

Leta 2010 smo na Trubarjevi domačiji nadaljevali četrtkove kulturne večere, poimenovane Trubarjev četrtek.

– 6. februarja smo predstavili življenje, literarno in glasbeno ustvarjanje Josipine Turnograjske. O njej je govorila zgodovinarka in literarna zgodovinarka dr. Mira Delavec. Gost večera je bil tudi Kajetan Kovič. Večer je povezovala Alenka Vasič.

– Četrtek 17. junija je bil namenjen širitvi knjige in branja med ljudi. Zato smo v naše goste povabili dr. Manco Košir, sociologinjo, novinarko, publicistko in eno najpomembnejših pospeševalk knjižne kulture in branja na Slovenskem. Pogovor z gostjo je vodila mlada slavistka Nuša Dedo Lale.

– Za 2. december 2010 smo v dogovoru z gospodom dr. Edom Škuljem, škocjanskim župnikom, velikim poznavalcem cerkvene glasbe in cerkvene zgodovine, ki bo obširno predstavil vsebino svoje nove knjige *Tričetrt tisočletja pražupnije Škocjan pri Turjaku.*

b. Razstave v galeriji Skedenj

Na podlagi letnega razpisa smo v galeriji Skedenj pripravili naslednje razstave:

– od 4. junija do 4. julija: tradicionalno srečanje in likovna razstava Trubarjevi kraji (KUD Primož Trubar Velike Lašče in naš Javni zavod);

– od 15. julija do 15. avgusta: fotografska razstava ob Mednarodnem dnevu biotske raznovrstnosti *Rdeči seznam Mišje doline* (zavod Parnas);

– od 16. avgusta do 1. septembra: fotografska razstava Mateja Peterlina *Moj travnik od blizu* (zavod Parnas);

– od 2. oktobra: fotografska razstava *Vodni pogoni v Velikolaški deželi* (študijski krožek amaterska fotografija v UTŽO, mentor Niko Samsa);

– od 31. oktobra 2010 do konca leta 2010: fotografska razstava Andreja Perka ob slavnostni prireditvi na dan reformacije o Trubarju – izgnancu, ki je bila prvič postavljena septembra 2008 v Groharjevi galeriji v Škofji Loki.

V času, ko ni drugih razstav, je postavljena na ogled stalna razstava *Vsem Slovencem* (Zavod Parnas in Javni zavod).

c. Predstavitve knjig in druge prireditve

– 27. januar, galerija Skedenj: mag. Stanislav Bahor je predstavil knjigo *Zgodovina samostanskih knjižnic na Slovenskem*; tudi predavanje za lokalne turistične vodnike;

– 24. april, spominska soba: srečanje pesnikov in pesnic, ki ustvarjajo na vseslovenskem pesniškem portalu Pesem.si (Zavod za razvijanje ustvarjalnosti);

– 22. maj: Dan sonca (Zavod za razvijanje ustvarjalnosti v sodelovanju z našim Javnim zavodom);

– 22. september: predavanje Branka Dolinarja *Rdeči seznam Mišje doline* (zavod Parnas).

č. Dnevi evropske kulturne dediščine

– 25. september (Dnevi evropske kulturne dediščine): odprtje razstave platen Jane Pečečnik in predstavitev knjige pesmi *Kitke* Ane Porenta in Sonje Votolen (Zavod za razvijanje ustvarjalnosti);

– 2. oktober: *Ustvarjalno sobivanje z vodo*: otvoritev pečnice na Temkovi žagi in predstavitev dela študijskih krožkov UTŽO Velike Lašče na temo vodnih pogonov;

– 31. oktober: prireditev na dan reformacije z govorom ministra dr. Igorja Lukšiča (Javni zavod Trubarjevi kraji, Slovensko protestantsko društvo in Občina Velike Lašče).

d. Izobraževalni programi

Redni program

– Razlaga o Trubarju v spominski sobi z ogledom domačije: do konca oktobra je bilo udeležencev osnovnega programa 10 248 (preteklo leto 11 957), od tega 2030 odraslih, 8375 otrok (šolarjev, dijakov in študentov) in 225 individualnih obiskov.

Dodatni programi

– Javni zavod Trubarjevi kraji izvaja na Trubarjevi domačiji dva dodatna programa: Temkov mlin ter Temkov mlin in žaga.

– Dodatni programi, ki jih izvaja zavod Parnas in zajemajo programe »Knjigoveška delavnica«, »Izdelajmo miniaturno knjigo«, »Knjiga in žaga«, »Bukvarnica« za predšolske otroke, Kozliček Rutko ter Trubar in Turjaški na gradu Turjak, so imeli do konca oktobra 4531 obiskovalcev.

e. Trubarjeva čitalnica

Delo v okviru Trubarjeve čitalnice je obsegalo tele naloge: nadaljnje zbiranje domoznanskega gradiva, sprotno urejanje arhiva Trubarjeve domačije; sprotna katalogizacija podarjenega knjižnega gradiva.

f. Temkova žaga

Temkova žaga je že od celovite obnove Trubarjeve domačije leta 1986 njen enakovreden del, ne samo prostorsko, ampak tudi vsebinsko. Ves čas se spoznavanje mlinarstva in žagarstva kot pomembne gospodarske dejavnosti naše preteklosti pomembno vključuje v izobraževalne dejavnosti, ki so seveda glavno poslanstvo vseh, ki delamo na domačiji.

Že ves čas namreč poskušamo t .i. kulturne vsebine povezati s tehniško in tudi z naravno dediščino. Vključevanje praktičnih vsebin so najprej predstavljale knjigoveške delavnice zavoda Parnas. Izvajajo se že od leta 2000.

Primer povezave tako z naravno kot tehniško dediščino je bila v letu 2003 obnova Gozdne učni poti Turjak-Rašica, v katero je bila kot ena izmed točk vključena tudi Temkova žaga.

Že od leta 2004 je žaga opremljena z žagarsko zbirko, in sicer so bile takrat v notranjosti žage na ogled postavljene tri makete, ki predstavljajo razvoj žag venecijank: žaga na vreteno ali na koš, žaga na tribo ali na preslico in žaga venecijanka z jermenicami, ki je pomanjšana kopija Temkove žage. Makete je izdelal in Trubarjevi domačiji podaril Anton Prelesnik, dolgoletni gozdar na Kočevskem, celoten projekt pa je izvedel zasebni zavod Parnas v sodelovanju z Gozdarskim društvom Medved iz Kočevja. Že takrat so bili izdelane informacijski tabli in zloženka. Z ustanovitvijo Javnega zavoda Trubarjevi kraji je skrb za zbirko prešla nanj. Že lansko leto smo pripravili dopolnjen ponatis zloženke. Ker je bil odziv šol na take vsebine dober, smo pripravili dva dodatna programa, vezana na Temkov mlin in žago. Razlago o delovanju mlina in žage, razvoju in zgodovini mlinarstva in žagarstva ter življenja mlinarjev smo dopolnili s praktičnimi delavnicami sestavljanja lesenih miniatur, za katere pripravlja material podjetje Art-les (Igor Sever s.p.).

V letošnjem letu pa smo odprli še obnovljeno in nadgrajeno žagarsko zbirko. Miniaturne makete je gospod Anton Prelesnik obnovil in dodal model žage s pogonom na elektriko ter s prikazom glavnih sestavnih delov žage. Preostali maketi smo zaščitili s pleksi steklom. Dodali smo informacijske table.

Opremljena pa je bila tudi *pečnica* – žagarjeva sobica, ki je bil nekdaj edini topel prostor na žagi. O tem, kakšna je bila izvirna pečnica, skoraj nimamo virov. Leta 1985/1986 je bila obnovljena v okviru obnove žage in celotne Trubarjeve domačije. Notranje stene so bile že takrat prebeljene z apnom, vanjo je bila vgrajena tudi peč. V letu 2010 pa je bila tudi opremljena.

Pri ureditvi pečnice so sodelovali:

– celotna oprema interierja: Dušan Zekovič (Ing invest);

– strokovna pomoč in svetovanje: upokojeni gozdar iz Kočevja Anton Prelesnik in mag. kustos Vladimir Vilman iz gozdarskega in lesarskega oddelka v Tehniškem muzeju Slovenije;

– avtorstvo projekta: Barbara Pečnik in Andrej Perhaj.

Ker se originalna žagarska orodja niso ohranila, smo ročna orodja, ki jih je žagar uporabljal pri svojem delu in ki se do novejših časov niso bistveno spremenila, pridobili na terenu v okolici s pomočjo gozdarjev in lokalnih obrtnikov. Večina predmetov je last Dušana Zekoviča. Pripadalo je njegovemu dedu, mlinarju in mizarju Ivanu Mencinu v Dvorski vasi, ki je orodje sam izdeloval. Čeprav je to v prvi vrsti mizarsko orodje, smo ga v našo zbirko vključili iz dveh razlogov: žagarji so se v preteklosti ukvarjali tudi z drugimi dejavnostmi, npr. z mizarstvom. Poleg tega pa je prav, da je omenjena zbirka dobila svoje mesto, kjer je na ogled javnosti in kjer se bo lahko ohranila tudi za naše naslednje rodove. Predmete sta darovala tudi Jože Petrič iz Škrlovice in gozdar Anton Prelesnik iz Kočevja, nekaj pa smo si jih izposodili iz Tehniškega muzeja Slovenije.

Zbirka je bila ustrezno evidentirana in dokumentirana (po veljavnih muzejskih standardih).

Pečnica in obnovljena zbirka miniatur žag je bila uradno odprta 2. oktobra ob 17. uri s prireditvijo *Ustvarjalno sobivanje z vodo.* Prireditev je bila hkrati zaključna prireditev letošnjih Dnevov evropske kulturne dediščine. Ob otvoritvi so lahko obiskovalci poslušali kratko predavanje Antona Prelesnika o razvoju žag in Andreja Perhaja o življenju žagarjev. Pečnico je uradno odprl velikolaški župan Anton Zakrajšek. Projekt je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS.

g. Poletne sobote na Trubarjevi domačiji

Na Trubarjevi domačiji smo ohranjanju tradicije mlinarstva in žagarstva namenili poletne sobotne delavnice, ki so dopolnjevale osnovno spoznavanje Primoža Trubarja in prve slovenske knjige.

Trubarjeva domačija je bila za ogled odprta ves dan med 9. in 17. uro. Ob 15. uri je bilo organizirano javno vodstvo za nenapovedane obiskovalce. Nato so lahko obiskovalci delavnici Art-lesa so lahko obiskovalci sestavljali različne lesene miniature, v knjigoveznici zavoda Parnas pa so izdelali miniaturno knjižico in ob tem spoznali osnovne knjigoveške postopke in materiale.

2. GRAD TURJAK

a. Izobraževalni programi

Osnovni program je namenjen spoznavanja zgodovine gradu in njegovih lastnikov. Do konca oktobra je bilo na gradu 7408 obiskovalcev (od tega 4248 v okviru šolskih skupin); individualnih obiskovalcev je bilo 1493.

Zavod izvaja na gradu Turjak dodatni program za najmlajše (predšolski otroci in I. triada OŠ) *Kako so živeli Turjaški.* Drugi dodatni programi: *Trubar in Turjaški* (zavod Parnas); prikaz lokostrelstva ter srednjeveškega razvedrila – ples, glasba, družabne igre (Rokodelska družina Grčar).

b. Poletje na gradu Turjak

Avgustovske in prve septembrske nedelje smo popestrili in za obiskovalce poleg klasičnih ogledov pripravili zanimive delavnice. Med 14. in 17. uro so lahko obiskovalci pokukali v šivalnico »pri Marti«, se pri Rokodelski družini Grčar naučili plesnih korakov in viteških veščin ali pa se preizkusili v spretnostnih igrah za vse starosti. Ogledali so si lahko atelje grajskega slikarja, grajski pisar Stane Osolnik pa jih je popeljal v svet srednjeveških listin in pisav. Društvo za ohranjanje dediščine je poskrbelo za dobrote iz gradeške sušilnice. Grad so si lahko ogledali ob spremstvu lokalnega vodnika ob vsaki polni uri.

Od 4. septembra je sodeloval tudi Art-les s svojimi delavnicami izdelovanja lesenih miniatur (katapult, leseni voziček). Na ogled je bila tudi razstava *Kolesarska srečanja* Aleksandra Arharja.

Vključili smo sklepni koncert festivala stare glasbe Seviqc Brežice v izvedbi Ensemble Unicorn 4. septembra, tj. koncert sakralne vokalne in instrumentalne glasbe Avstrije in severne Italije. Koncert je obiskal Leopold Auersperg.

V okviru programa je grad Turjak obiskalo 271 obiskovalcev z vstopnino, 100 jih je prišlo na koncert Seviqc Brežice in odprtje razstave *Gledano s srcem.*

c. Cerkev sv. Ahacija na Gori nad Malim Ločnikom

V okvir poletnih nedelj smo vključili tudi cerkev sv. Ahaca na Gori nad Malim Ločnikom. Obiskovalci so si lahko med 10. in 12. uro ogledali v prostostoječem zvoniku stalno zgodovinsko razstavo *Po sledovih Andreja Turjaškega*, v cerkvi pa freske Janeza Ljubljanskega iz 15. stoletja.

č. Galerijska dejavnost

Za likovno galerijsko dejavnost na gradu skrbi Drago Petrović. Izvedene so bile razstave:

– od 9. do 23. maja: dela likovne kolonije Pomlad na Gradežu, Društvo za ohranjanje dediščine in Društvo likovnikov Ljubljana;

– od 27. maja do konca avgusta: razstava stolov avtorja Franca Ziherla, Tehniški muzej Bistra, kustos Vladimir Vilman;

– od 2. do 30. septembra: *Gledano s srcem*, UTŽO Ivančna Gorica;

– od 5. do 26. oktobra 2010: *Med besedo in podobo*, JSKD, OI Ljubljana okolica;

d. Grajski dan

Prireditev »Viteški dan« smo preimenovali, kajti pri predstavitvi turjaške zgodovine se ne moremo omejiti samo na obdobje vitezov in ne moremo mimo 15. in 16. stoletja, torej obdobja vojskovanja s Turki, delovanja Trubarja in protestantizma. Turjaški grajski dan se loči od drugih slovenskih grajskih dni ravno po Andreju Turjaškem in zmagi nad dvakrat večjo turško vojsko v bitki pri Sisku 22. 6. 1593. V njej je eno glavnih zaslug med branitelji slovenskega in hrvaškega ozemlja imel takratni glavni poveljnik Vojne krajine Andrej Turjaški s svojimi enotami.

Glavni pokrovitelj prireditve v nedeljo 27. junija 2010 na turjaškem gradu je bila Občina Velike Lašče, obiskovalcev je bilo 490. Za uvod v dogajanje je bila slavnostna maša v cerkvici sv. Ahaca, ki je povezana s spominjanjem Turjaških na bitko pri Sisku. Ob 11. uri so obiskovalci vstopili skozi grajska vrata v vrvež srednjeveškega semnja, na katerem je bilo zastopano in prikazano zeliščarstvo, kovaštvo, pletarstvo, lončarstvo, rezbarstvo, šiviljstvo, krznarstvo, izdelovanje pergamenta in še marsikaj.

Obiskovalce je z napovedmi in duhovitimi komentarji usmerjal grajski vodja protokola Jože Starič, z bobnanjem mu je pomagal grajski glasnik Rok Kokošinek. Mojster Janez je s svojim pomočnikom prikazoval tiskarstvo Trubarjevega časa, stare veščine pa je razkazoval tudi grajski pisar Stane Osolnik. Stari in mladi so se lahko udeležili izdelovanja lesenih igrač v organizaciji Art-lesa (Igor in Lojze Sever), lokostrelskih delavnic Lokostrelskega kluba Turjak in spretnostnih iger Rokodelske družine Grčar. Viteški red Seinsenberensis Tumultus (TD Suha krajina) je v Viteški dvorani predstavil srednjeveške in renesančne plese. Kulturno društvo Svoboda Brestanica pa je na grajskem dvorišču pripravilo kratko gledališko predstavo o kaznovanju goljufivega mesarja. Obiskovalci so lahko uživali ob lokostrelski tekmi in ob razburljivem viteškem turnirju in mečevanju (KUD Klati vitez, Janez Kvaternik – vitez Janez Kamniški). Za obdobju primerno hrano in pijačo so zgledno skrbeli člani Društva za ohranjanje dediščine iz Gradeža.

3. LEVSTIKOV DOM

V spominski sobi Levstika in Stritarja izvajamo le vodeni program za šolske in odrasle skupine. Do konca oktobra 2010 je v skupinah sobo obiskalo 653 obiskovalcev (lani 489). Podatkov za samostojne obiske nimamo, saj si posamezni obiskovalci lahko sobo ogledajo v času delovanja knjižnice Velike Lašče.

4. VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE

a. Izobraževanje lokalnih turističnih vodnikov

V okviru seminarjev za lokalne vodnike (podrobnejša in poglobljena obravnava posameznih tem) je bilo 27. januarja bilo izvedeno prvo predavanje s predstavitvijo knjige mag. Stanislava Bahorja *Zgodovina samostanskih knjižnic na Slovenskem.*

b. Univerza za tretje življenjsko obdobje

Od marca je Univerza za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) Velike Lašče uradno del neformalne mreže slovenskih UTŽO. Zdaj ima 32 članov. V šolskem letu 2009/10 so delovali tečaji: Naš kraj včeraj, danes, jutri, Umetnostna zgodovina, Literarna skupina, Čebelarski krožek, Amaterska fotografija, Računalniška delavnica. Mentorji vodijo študijske krožke prostovoljno. Skupna predstavitev dosedanjega dela študijskih krožkov je bila 2. oktobra kot prireditev v okviru DEKD 2010. Na UTŽO je navezano usposabljanje starejših prostovoljcev za dežurstva (Trubarjeva domačija, grad, sv. Ahac) in kulturnih animatorjev. Izobraževalne delavnice za odrasle se povezujejo z lokalnimi društvi in občinsko knjižnico.

5. TURIZEM

Zavod je organiziral sodelovanje pri projektu *Turizmu pomaga lastna glava* z OŠ Primoža Trubarja Velike Lašče (letošnja tema je bila *Moj kraj – moj ponos*) in pomoč pri pripravi turističnega produkta *V deželi malega klinčka*. Za enodnevni izlet individualnih obiskovalcev po lokacijah v občini sta pripravljena programa za sobotno in nedeljsko različico:

– v povezavi z delavnicami na Trubarjevi domačiji v Mišjo dolino in Rob (Interpretacijski center Rob);

– v povezavi s Poletjem na gradu Turjak obisk gradu, cerkve sv. Ahaca, tabora Cerovo in Županove jame.

Nadaljevala sta se organizacija predstavitve na sejmu TIP 2010 januarja 2010 (skupna predstavitev celotnega turističnega območja od Turjaka do Kolpe pod že uveljavljenim geslom »Od nature do kulture«) in sodelovanje pri skupnih promocijah programov s TIC Grousplje, TIC Ribnica, občino Kočevje in občino Kostel.

6. VELIKOLAŠKA TRŽNICA

Velikolaška tržnica ni več sofinancirana iz sredstev Leader, ampak le iz proračunskih sredstev Občine Velike Lašče in sredstev zasebnikov. V letošnjem letu smo tako aktivnosti osredotočili na mesečne tržnice na velikolaškem trgu. Te so bolj tematske ter imajo bogatejši spremljevalni program. Na vsaki tržnici je ena stojnica namenjena turističnim informacijami in predstavitvi ponudbe zavoda ter vseh lokalnih turističnih ponudnikov. Izvedene so bile: aprila suhorobarska tržnica, maja pomladna tržnica, ob občinskem prazniku Občine Velike Lašče 5. junija trški dan, julija medena tržnica, septembra na Gradežu praznik suhega sadja, oktobra bučno-marmeladni dan s pridruženo krompirjevo tržnico.

7. KULTURNA DEDIŠČINA

Skrb za kulturno dediščino obsega tudi:

– Popis zbirk nepremične kulturne dediščine v občini: evidentiranje javnih in zasebnih zbirk, računalniška obdelava, fotografska dokumentacija. Delno sta že evidentirani spominska soba Levstika in Stritarja ter Trubarjeva domačija, niso pa še Stritarjeva kašča in druge zasebne zbirke.

– Pripravo besedil za slovenski muzejski portal museum.si.

*

Dragi bralci! V Javnem zavodu Trubarjevi kraji želimo kljub vsem težavam nadaljevati svoje poslanstvo. Lahko nam pomagate že s tem, da svoje znance, prijatelje, sorodnike itn. obveščate o dogajanjih na Trubarjevi domačiji, da se oglasite pri nas, da za kakšno obletnico najamete viteško dvorano na gradu Turjak ali da poskusite prepričati katerega izmed mladoporočencev, da za slavnostni poročni obred izbere spominsko sobo na Trubarjevi domačiji ali poročno dvorano na gradu Turjak. Informacije: www.trubarjevi-kraji.si ali info@trubarjevi-kraji.si ali (01) 78 81 006.

Javni zavod Trubarjevi kraji

PROBLEMATIKA SISTEMSKE UREDITVE

financiranja in delovanja Javnega zavoda Trubarjevi kraji

Leta 2010 sem se kot direktor občinskega Javnega zavoda Trubarjevi kraji znašel pred resnim razpotjem: ali naj naš javni zavod še vztraja pri upravljanju Trubarjeve domačije na Rašici in gradu Turjak ali pa naj to dejavnost preprosto opustimo in jo prepustimo »ad hoc« organizaciji pod okriljem občinske uprave Občine Velike Lašče.

Skupaj s predsednikom protestantskega društva mag. Viktorjem Žakljem sva sicer družno in usklajeno »lobirala« na Ministrstvu za šolstvo in šport ter na Ministrstvu za kulturo, vendar sistemske rešitve financiranja zavoda žal (še) nisva uspela doseči. Kljub dobrim osebnim stikom ter večkratnim obiskom ministra Lukšiča ter ministrice Širca na Trubarjevi domačiji so bili manjši premiki zaznani zgolj na Ministrstvu za kulturo. Za zdaj še vztrajajo, da Trubarjeva domačija ne dosega zakonskih standardov za državni muzejski status (?!?), razmišljajo pa v smeri, da bi lahko dobila status »muzeja na prostem« in bi bila na ta način upravičena do vsaj nekaj prepotrebne finančne podpore. Preživetja sicer to ne bi zagotavljalo, bi pa to bil vsaj majhen korak v smeri iskanja dolgoročnejše rešitve.

Zanimivo je, da se nikakor ne uspemo dogovoriti za osebno srečanje na primernem nivoju, in seveda to, da Ministrstvo za kulturo neverjetno vehementno in prepričano zavrača po mojem mišljenju najbolj elegantno rešitev zagotovitve stalnega financiranja Javnega zavoda Trubarjevi kraji prek muzejskega statusa Trubarjeve domačije (in ne zgolj statusa muzeja na prostem) in nato pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev. Globoko sem namreč prepričan, da ima ministrica prav gotovo dovolj vzvodov, da prepriča svoje pristojne uradnike in službe, da se ni treba v prav vsakem primeru držati čisto vsake vejice v lastnih pravilih igre. Še posebej, ker na ta način ne bi posegli na področje dodatnega zaposlovanja, obenem pa bi lahko to uredili brez sprememb zakonodaje ter brez sodelovanja različnih državnih inštitucij in lokalnih skupnosti.

Za preprečitev nejasnosti moram poudariti: naš zavod se seveda prijavlja tudi na vse primerne občinske in državne razpise. Ampak to so projektni razpisi, ki morajo imeti zaključeno vsebinsko in finančno konstrukcijo. Na ta način pa ne moremo reševati plač obeh zaposlenih, ki so naš največji problem. Predvsem bi rad opozoril še na kruto dejstvo, da na razpisih Ministrstva za kulturo za financiranje iz »kulturnega tolarja« gladko izpademo že na prvem koraku, ker nimamo statusa spomenika nacionalnega pomena in že na izhodišču ne dosegamo minimalnega praga glede zahtevanega števila točk. Ta status pa je (kako zanimivo) spet v rokah Ministrstva za kulturo oziroma njegovega Zavoda za varstvo kulturne dediščino, kjer (neuradno) trdijo, da na Trubarjevi domačiji iz Trubarjevega časa ni ničesar avtentičnega, zato podelitev statusa spomenika nacionalnega pomena na osnovi obstoječe zakonodaje ni mogoča. Razumi, kdor moreš.

Za še boljše razumevanje okoliščin: Trubarjeva domačija predstavlja poleg gradu Turjak in Levstikovega doma v Velikih Laščah osrednjo lokacijo kulturno-turistične ponudbe v občini Velike Lašče. Občina Velike Lašče je po predhodnem načelnem dogovoru z Ministrstvom za kulturo v letu 2007 ustanovila Javni zavod Trubarjevi kraji, ki naj bi postal upravljavec vseh občinskih kulturnih in turističnih objektov, z nalogo promocije naše neprecenljive kulturne dediščine ter organizacijskim poenotenjem občinske kulturno-turistične ponudbe po načelu »vse na enem mestu«. Sedež zavoda je na Trubarjevi domačiji na Rašici.

Žal pa ne teče vse tako, kakor bi moralo. Občina Velike Lašče je namreč ena tistih, ki ima hude osnovne infrastrukturne probleme. Zaradi tega se osebno že četrti mandat v občinskem svetu, bolj kot ne osamljeno, borim za vsaj minimalno ustrezno visok »kulturni evro«. To pa je v še vedno neverjetno arhaičnem okolju, kjer so osnovne življenjske vrednote asfaltirana cesta, vodovod in »edina« Cerkev, izjemno težko. Še posebej, ker naša kulturna dediščina temelji na bolj ali manj ideološko

problematičnih »frajgajstovskih« osebah (Trubar, Levstik, Stritar, Javoršek ...), ki jih tukajšnje okolje sicer tolerira, ljubi pa ne ravno najbolj.

Tudi občinski javni zavod je bil ustanovljen bolj zaradi »ljubega miru«. Intelektualni krog v naši občini si je za tovrstno obliko organiziranja sicer prizadeval od leta 1986, ko je bilo slavnostno odprtje Trubarjeve domačije. Ampak zavoda prav gotovo ne bi bilo, če ne bi kulturno ministrstvo našemu županu Antonu Zakrajšku ob preverjanju možnega prenosa upravljanja gradu Turjak na Občino Velike Lašče postavilo ustanovitev zavoda kot osnovni pogoj. Uradnega prenosa pa še ni bilo, zato naš zavod še vedno upravlja grad Turjak zgolj na osnovi omenjenega ustnega dogovora.

Omeniti velja še »zadržan odnos« občinske politike do lastnega javnega zavoda, ki se v praksi kaže tako, da je bilo v občinskem proračunu za delovanje zavoda v letu 2009 in 2010 namenjenih natanko 11 000 evrov, kljub hudemu finančnemu položaju zavoda pa bo verjetno enak znesek ostal tudi za leto 2011. Iz proračuna se sicer financirajo še posamezni programi zavoda, ampak pri teh so stroški izvedbe navadno višji od višine dobljenih sredstev. Smo pa organizirani do skrajnosti racionalno. Za polni delovni čas imamo zaposleno le kustosinjo, ki poleg »stroke« skrbi še za kompletno organizacijo dela, ter vodnika na Trubarjevi domačiji, ki letno poskrbi za predavanja približno 12 000 obiskovalcem. Za vse druge obveznosti imamo ekipo študentov in upokojencev, ki so vsi opravili strokovne izpite za lokalne vodnike, sam pa za svoje delo načeloma prejemam skromen mesečni honorar, ki ga zaradi ekstremne višine raje ne omenjam.

V letu 2010 nam kljub temu, da sem se sam odpovedal tudi pretežnemu delu omenjenega minimalnega honorarja, da smo znižali plačila zunanjim izvajalcem za 20 %, da smo našo kustosinjo za en dan v tednu zadolžili še za vodenja obiskovalcev gradu Turjak, za izravnan proračun zmanjka približno 10 000 EUR. Ob upoštevanju ocene, da bo obiskovalcev Trubarjeve domačije približno 12 000 in obiskovalcev gradu približno 9 000 (podobno kot lani). Vstopnina pa je, poleg ponudbe izredno številnih dodatnih programov, naš edini prihodek. V naši občini gospodarskih družb, ki bi bile pripravljene financirati in sponzorirati našo dejavnost, namreč ni. Zgolj dejstvo, da sta največji organizaciji pri nas kmetijska zadruga in osnovna šola, sledi pa jima že družba, ki se ukvarja z menda najstarejšo obrtjo, pove vse.

Stališče vodstva Občine Velike Lašče ostaja preprosto in neomajno. Če zavod z razpoložljivimi finančnimi sredstvi in prilivi ne more preživeti, ga je potrebno ukiniti. Na morebitna dodatna sredstva iz občinskega proračuna naj zavod ne računa, prav tako se vstopnina ne sme zvišati.

Kljub vsemu še vedno upam, da bomo nekako pokrili primanjkljaj v letu 2010 oziroma se z upniki dogovorili o prenosu plačila v naslednje leto, ko pa bi vendarle morali doseči uravnoteženo in dolgoročno sistemsko financiranje zavoda. Mislim, da smo na pravi poti in da so naša prizadevanja za ohranitev Trubarjeve dediščine primerno in racionalno organizirana.

Rad bi omenil še način razmišljanja uradnikov na Ministrstvu za kulturo in v njegovih zunanjih »strokovnih« organizacijah. Zdi se mi namreč zanimivo in ilustrativno, kako slovensko uradništvo predvsem išče razloge za zavrnitev neke rešitve, na osnovi popolnoma enakih pravnih temeljev pa bi lahko mirno odločili tudi povsem nasprotno.

Javni zavod Trubarjevi kraji je na Ministrstvo za kulturo 26. maja 2009 oddal vlogo za vpis v razvid muzejev. Z odločbo Ministrstva za kulturo z dne 22. junija je bila vloga za vpis v razvid zavrnjena na podlagi negativnega mnenja Službe za premično dediščino in muzeje. In to na osnovi neživljenjskih pravil, ki so skozi leta nastajala v zaprtih krogih sebi zadostnih interesnih skupnosti.

Nekaj primerov iz zavrnitvene obrazložitve:

1. *»Trubarjeva domačija nima definiranega poslanstva«.* Trubarjeva domačija opravlja svoje poslanstvo neprekinjeno od odprtja leta 1986. Povprečni obisk je bil že pred ustanovitvijo javnega zavoda 11 000 obiskovalcev na leto, letos in v prihodnjih letih naj bi se to število ustalilo pri 12–14 tisoč obiskovalcih (v jubilejnem letu 2008 smo imeli 22 000 obiskovalcev). Pri vseh številnih spremljevalnih dejavnostih je trditev o nedefiniranem poslanstvu toliko bolj nerazumljiva. Že zgolj prizadevanje in pripravljenost za ohranjanje spomina na Trubarja in začetke slovenstva bi morala temu kriteriju nedvomno zadostovati.

2. *»Ni zbirk, na katerih temelji poslanstvo Trubarjeve domačije«.* Seveda ne, saj zbirk tudi ni. Zasnova Trubarjeve domačije temelji na ohranjanju spomina in ne na avtentičnem prikazu takratnega življenja in Trubarjevih originalnih knjig. To nalogo bi sicer z veseljem sprejeli, vendar ne finančnih ne prostorskih možnosti za kaj takega preprosto nimamo. Objekti so rekonstruirani po tedanji uporabi, v Trubarjevih časih pa klimatiziranih depojev in razstavnih prostorov pač niso potrebovali. Zanimivo je, da na podobnih izhodiščih Trubarjeva domačija tudi ne izpolnjuje pogojev za pridobitev statusa kulturnega spomenika državnega pomena.

3. *»Kot prva naloga javnega zavoda je v odloku o ustanovitvi navedena dejavnost lov in lovske storitve«.* Drži. Nepisano pravilo ob ustanovitvi družb namreč je, da se poskusi v ustanovitveni akt vključiti čim več možnih dejavnosti. Problem je, da je potrebno dejavnosti nanizati po vrstnem redu iz uradnega šifranta, šifra dejavnosti lovstva pa je pač pred šiframi kulturnih dejavnosti, za katere pa je zavod seveda tudi (in predvsem) registriran.

4. *»Ni strateških načrtov javnega zavoda«.* Seveda jih ni, saj jih Ministrstvo za kulturo v svojem razpisu tudi ni zahtevalo. Jih pa zavod ima in smo jih ministrstvu priložili

ob kandidiranju na razpis za pridobitev za podelitev pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev (ponovno negativni odgovor).

5. »*Nizka postavka finančnega poslovanja v letu 2007, kar vzbuja dvome v verodostojnost delovanja*«. Saj drugače tudi ne more biti. Zavod je začel s poslovanjem novembra 2007. To o sumu v verodostojnost poslovanja pa že meji na žaljivo obravnavanje in vsaj zelo površno opravljanje nalog pristojne službe Ministrstva za kulturo.

6. »*Negativno finančno stanje po načelu denarnega toka*«. Vsaj približno resna analiza poslovanja našega zavoda bi pokazala, da zavod večino prihodkov ustvari v pomladnih in jesenskih mesecih, ko je tudi največ obiska s strani šolskih skupin. Posledično prihodkov v zimskem in letnem času skoraj ni. Z raznimi finančnimi čarovnijami moramo tako nekako poskrbeti za izplačila tudi v času, ko prihodkov ni, zato je negativni medletni finančni tok nekaj čisto normalnega.

Pametnemu dovolj!

Inštitucije države z iskanjem formalnih razlogov za zavračanje naših pobud jasno izražajo svoj odnos do Trubarjeve domačije in Trubarjeve dediščine. Z nezainteresiranostjo, slepim in doslednim sledenjem lastnim pravilom igre, počasnimi odzivi, ki mejijo na neustrezno organiziranost aparata, torej z obnašanjem, ki je v popolnem nasprotju s Trubarjevim življenjskim stilom.

Matjaž Gruden,
Javni zavod Trubarjevi kraji

OBČNI ZBOR DRUŠTVA LETA 2010

Občni zbor je bil 25. februarja 2010 ob 17. uri na Trubarjevi domačiji na Rašici. Navzočih je bilo 33 članov.

Dnevni red:

1. Odprtje občnega zbora in izvolitev delovnega predsedstva
2. Imenovanje zapisnikarja, 2 overovateljev zapisnika in 2 članov komisije za sklepe
3. Poročilo o delu društva v preteklem letu, plan dela 2010
4. Finančno poročilo ter poročilo nadzornega odbora
5. Razprava o poročilih
6. Razno

1. Odprtje občnega zbora in izvolitev delovnega predsedstva

Uvodoma je predsednik društva mag. Viktor Žakelj članstvu pojasnil razloge, da smo sklic občnega zbora prestavili na začetek leta:

- Od oktobra dalje se vrstijo različni dogodki in je časovno težko najti termin, ki bi ustrezal vsem.
- Ker v glasilu *Lubi Slovenci* želimo povzeti vsa dogajanja leta, predvsem pa praznovanje dneva reformacije, so bili uredniki vedno v časovni stiski, če so želeli glasilo izdati do začetka decembra.
- Po novem letu imamo tudi bilančno zaključeno stanje, tako da je v pregled poslovanja lahko vključenih vseh 12 mesecev.

Zatem je predsednik pozval prisotne, da podajo morebitne predloge k dnevnemu redu. Ker teh ni bilo, je predlagal glasovanje. Dnevni red je bil soglasno sprejet.

Predsednik društva je še pozval udeležence občnega zbora, da predlagajo delovno predsedstvo. Po predlogih so bili soglasno izvoljeni: mag. Viktor Žakelj (predsednik in vodja zbora po poslovniku), Geza Farkaš in Alenka Černelič Krošelj.

2. Imenovanje zapisnikarja, 2 overovateljev zapisnika in 2 članov komisije za sklepe

Za zapisnikarja je je bila predlagana in soglasno izvoljena mag. Marija Kuhar.

Za overovatelja zapisnika sta bila soglasno izvoljena Nada Norčič in Ladislav Pojbič.

Komisijo za sklepe sestavljata Marko Zore in Dušan Voglar.

3. Poročilo o delu društva v preteklem letu, plan dela 2010

Poročilo o aktivnostih v letu 2009 in plan dela je podal predsednik Viktor Žakelj:

- Glasilo *Lubi Slovenci* v veliki meri odslikava naše delo.
- 500. obletnica Trubarjevega rojstva ni padla čisto v prazno – Trubar prihaja v ospredje; ni figure, ki bi javno nasprotovala pomenu in delu tega velikega Slovenca. Trubar je priznan v jedru etnogeneze. Duhovna podoba Slovencev bi bila brez reformacije drugačna. Brez reformacije bi bila tudi naša pozicija v Evropi drugačna.
- Kar ste postorili posamezniki, člani društva, je veliko dejanje, predsednik nagovoril člane. Kot primer: prireditev v Križankah se je vtisnila v trajno zavest, prav tako ekumensko bogoslužje – škof Geza Erniša je opravil konkurenčno delo. To je tudi Evangeličansko cerkev umestilo v ta prostor. EC je sicer finančno in kadrovsko skromna, a upamo, da se bo okrepila.
- Za društvo je bilo leto 2008 plodno.
- Slabosti: nismo še izčrpali svojega poslanstva. Kot država bi morali Trubarja skozi šolski sistem in manifestacije ob obiskih delegacij potiskati globlje v zavest Slovencev. Poimenovanje univerze po Trubarju je še vedno aktualno, o čemer je sam govoril tudi v Slovenskem svetovnem kongresu.

• Zaživelo je tudi društvo Trubarjev forum, ki skrbi za prevajanje Trubarjevih del v aktualno slovenščino (*Katekizem*). Za slovensko politiko finančno ni bil zanimiv, sfinancirali so ga Američani. Prevajanje *Slave Vojvodine Kranjske* je pomembno tudi zato, ker so prevajalci naši člani – dr. Božidar Debenjak z družino, pa tudi zato, ker je Valvasor opisoval tiste čase. Tudi te aktivnosti je spodbudilo naše prizadevanje.

• Društvo s svojimi dejavnostmi je prepotrebno dopolnilno intelektualno jedro Evangeličanske cerkve. Tudi škof se je strinjal, da smo za cerkev dobrodošli.

• Lahko smo zadovoljni, naše društvo je svoje poslanstvo opravilo. Veliko dogodkov v letu 2008 je rezultat naših prizadevanj.

• Dan reformacije je bil pod vprašajem. Žakelj je napisal »zbrana dela« na temo ohranitve, v pregovarjanjih in argumentiranjih je sodeloval tudi škof. Nazadnje je modrost pretehtala (osnovna ideja o spremembi je bila Pahorjeva – Trubar kot oče slovenske književnosti), a dan reformacije nas integrira z Evropo; ime bi lahko spremenili, npr. le s pripisom – Trubarjev dan.

• Razširili smo krog govorcev za 31.oktober – jih je vedno več in se dopolnjujejo. Več bo treba vsebinske razprave – moramo biti pogumni, iskati nove ljudi. Žal je zadeva medijsko bolj skromno podprta.

• Veliko odmevno dejanje je bilo narejeno s postavitvijo plošče Wienerju v Romuniji. Res pa je, da Gorenjci niso zmogli narediti večjega koraka v povezovanju Sibiuja s Kranjem. Za ploščo smo uspeli pridobiti le skromen prispevek 1000 €. Stroški so se vrteli okrog 4000 €. A vendarle se vrti ...

• Velika in neprecenljiva so prizadevanja Marka Kerševana in Dušana Voglarja in drugih za vsakoletni izid revije *Stati inu obstati*. Leta 2008 je izšla obsežna številka, sodelovalo je več avtorjev. Vloženega je ogromno dela. Krog sodelavcev se širi, prihajajo tudi iz tujine. Da pa revijo postavimo na svetlo, je izjemno zaslužen naš Kazimir Rapoša, ki spravi vse do tiskarjev. Upajmo, da bodo zmogli v tem tempu nadaljevati še prihodnja leta. *Stati inu obstati* je takšna revija, da se njene avtorje lahko vedno citira. Je spoštovanja vredna revija.

• *Trubarjev vrhniški kolaž* je še ena knjiga, ki smo jo spravili skozi. Predsednik je izrazil priznanje tekstu dr. Marka Kerševana, ker da je to tekst, ki se bere. Glasbeni del protestantizma na Slovenskem je bolj ali manj raziskan, likovni del pa manj, to pa je v knjigi storil dr. Andrej Smrekar – to je prvi obsežni sprehod v tiste čase, kakršnega doslej ni bilo. Hvale vredno je, da se je Smrekar lotil tega. Žakelj je razpredel malo vrhniško nedavno zgodovino, da se je bralo – kar je knjigi zagotovilo prodajo.

• Pri vseh prizadevanjih se zavedamo tudi problemov: imamo premalo mladih kadrov. Imamo čez 500 članov, a malo mladih. Več aktivnosti bi moralo biti s strani Cerkve. Vsaj v Ljubljani nismo s tega naslova dobili novih članov. Najdemo še ljudi, ki so se strokovno pripravljeni ukvarjati s to tematiko, a širšega društvenega delovanja ni. Drugi problem je, da imamo z našimi aktivnostmo visoke stroške. Žal smo imeli v letu 2009 negativni denarni tok, a imamo zalogo sredstev iz leta 2008. Rabimo stalne sponzorje, ki jih je kriza zdesetkala. Tudi privatizirane firme niso radodarne. Do javnih sredstev ne pridemo, ker nismo revija, niti knjiga.

• Ponovno bomo kandidirali pri Mestni občini Ljubljana za prireditve ob 23.decembru.

• Status Trubarjeve domačije še vedno ni urejen. Imamo srečo, da imamo vztrajnega Matjaža Grudna. Pri mestni in državni oblasti ni prevelikega interesa za ureditev razmer. Trubarjeve domačije se ni pravočasno umestilo v muzealsko dejavnost. Občina nič ne da, ministrstvo pa pravi, da Rašica ne ustreza kriterijim muzealske dejsavnosti. Sedanja ministrica je bolj dosegljiva. Trudimo se, da se domačija vključi v javni sistem financiranja. Obisk je v letu 2009 padel, stroški so isti. Skupina kolesarjev iz Nemčije, ki je na pobudo društva prišla v Slovenijo, pa se ni mogla načuditi temu, kar so tu videli.

• Podružnice (obstoječe) dobro delajo. Ne premakne se z ustanavljanjem podružnice v Radovljici, čeprav so bili Radovljica, Škofja Loka in Bled eno najbolj dinamičnih okolij. Drugo področje, kjer se ne premakne, je Maribor. Tamkajšnji predsednik Reher ne uspe oživiti društvenega življenja, čeprav je historičnega naboja veliko, izgovarjati se na pritiske pa je neupravičeno. Mariborska evangeličanska cerkvena občina pridobiva nove vernike. Pomagati moramo duhovnici mag. Vladimiri Mesarič, da društvo zaživi. Potem je še Obala, saj turisti želijo duhovni servis – morda cerkev v Kopru, Izoli, Portorožu. Zgodilo se je, da je kdo umrl, pa so nas klicali, na koga naj se obrnejo za zadušnico.

• Pod okriljem Mestne občine Ljubljana intenzivno nastaja spomenik: k delu so povabili kiparje – društvo je pisali občini, da naj bi bil pomnik slovenski reformaciji postavljen v parku za evangeličansko cerkvijo. Če uspe, smo s svojimi pisarijami odigrali pomembno vlogo. Prenova Ribjega trga – Trubarjeve hiše – teče.

• Poslovni prostor, kjer imamo trenutno v najemu društvene prostore, se prodaja. Prizadevamo si, da bi dobili prostor v historičnem delu Ljubljane. Upajmo, da dobimo trajneši prostor.

4. Finančno poročilo ter poročilo nadzornega odbora

Finančno poročilo je v odsotnosti računovodkinje podal predsednik Viktor Žakelj: imeli smo skoraj 17 000 € stroškov, malo manj kot 10 000 € prihodkov, imamo še zalogo iz leta 2008 in se nam še za naslednji dve leti ni treba bati za sredstva.

Nadzorni odbor je podal pozitivno mnenje k poslovanju društva.

5. Razprava o poročilih

Predsednik je nanizal še nekaj kratkih novic:

- Namizni Trubar je narejen.
- Odkrit je bil spomenik Primožu Trubarju v Šentjerneju. Postavitev spomenika je organiziral Tone Majzelj, ki je tudi »naš plod«.
- Odkrita je bila spominska plošča Trubarju v Gorici (Gorizia).
- Dela se tudi mimo naših prizadevanj, kar je zelo spodbudno.

V razpravi o poročilih so bile podane dodatne pobude:

- Božidar Debenjak: Pred dvema letoma je bila predstavitev ene hrvaške knjige, kjer je videl, da se s protestantizmom veliko ukavarjajo zaradi Vergerija – ta je zgodovinskega pomena za južno Primorsko. Dr. Jonatan Vinkler je bil tudi na simpoziju, imeli so goste iz Trsta. Preko dr. Vinklerja bi lahko morda dobili stik s temi intelektualnimi krogi. Omenil je še prevode Valvasorja in posebej Franciscija, protestanta, ki je bil globok soavtor Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, kar se vidi v 7. knjigi – Franciscijev prikaz luthrovega nauka je skrajno afirmativen. Luther je v *Slavi* prikazan kot pobožen človek 16. stoletja, podoben je prikaz Trubarja in Dalmatina. Predlagal je tudi, da odpremo debato o etičnih moralnih temah, da na podlagi tradicije etike, da pred Bogom ničesar ni mogoče skriti, ni nikogar, ki bi te potegnil ven – da je treba delovati v skladu z moralo. Lahko bi začeli debato na temo, kaj je treba premakniti v slovenski zavesti.
- Viktor Žakelj: Predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk nas je povabil, da bi organizirali simpozij na temo *Ekonomska kriza in etika*. Žakelj se je najprej otepal, napisal koncept, zbral literaturo, zbral ljudi, zgodila pa se je ustavna obtožba in sedaj je projekt malo zaustavljen. Žakelj pravi, da bi to moral biti resen simpozij, trajati bi moral dan, dva, prispevki objavljeni v knjigi, nastati bi moral projekt z ekonomskim ozadjem. Neobvezen debatni klub je podcenjevanje teme.
- Uroš Stanič: Lahko usekamo bližnjico. Kavčič je povabil razpravljalce, ki niso zadovoljni z rezultati znanosti (malverzacije pri delitvi sredstev za centre odličnosti) ... teme tečejo – v Državnem svetu je bilo govora o problemu okolja in urbanizma – prišlo je 150 ljudi – naredijo zbornik, mi moramo dati temo – glavna tema in skupni imenovalec bi lahko bila pokvarjenost, nemoralnost. Ideja je bleščeča. Kavčič ima posluh za te probleme.
- Janez Gruden: Spomenik Trubarju v Ljubljani je 4 mesece pokrit z grdo rjavo pločevino. Predlaga pobudo Mestni občini Ljubljana, da pokrov posodobi.
- Viktor Žakelj: Okoli pokrivanja spomenikov je že bilo veliko debate, a malo odziva. Bomo ponovno pisali.
- Matjaž Gruden je glede statusa Trubarjeve domačije povedal, da od novembra premlevata z Žakljem vprašanje, kako stvar rešiti. Župan v letnem proračunu ne namerava dati niti € več kot 10 000 €. Če se ne najde rešitev, se bodo začeli postopki za ukinjanje Javnega zavoda Trubarjevi kraji. Rabimo sistemsko rešitev oziroma vsaj 15 000 € na letni ravni. Čaka pravi trenutek, da spravi problem v javnost. Z državnimi inštitucijami se že 3 leta muči, Žakelj pomaga, a žal se ne premakne nič.
- Janez Rozman: Pregovorno je logično, da na Bledu ni logike. Vsaka politična delegacija protokolarno gre na blejski grad, kjer je deležna kulturnih informacij. Zgodil se je čudež. Mečejo ga ven iz stolpa in mu ponujajo večji prostor – lokal, ki je praktično v zimskem času zaprt, ima stopnice in prostor, ki je lahko zanimiv za razstave, postavitve, prireditve. Prosi nas oz. želja Zavoda za kulturo (Završnik) je, da bi del razstave prestavili na blejski grad – prosi, da se določeni eksponati naredijo v sklopu in postavijo na tem prostoru. Leta 2011 bo 1000. obletnica omembe blejskega gradu. Tam bi lahko bil prikaz prihoda Trubarja na blejski grad.
- Viktor Žakelj: Naj ga Završnik pokliče, da se dogovorita.
- Geza Farkaš je izpostavil problem pomlajevanja članstva, financ (Prekmurje še posebej). Svoje stroške pokrijejo, slikarska kolonija Primož Trubar stane nekaj 1000 €. Ima pomembni status srečanja likovnih umetnikov. Želeli bi stalni prostor, sodelujejo z Rašico, Izlakami, gostovala bo v domu Števana Küzmiča. Lani so praznovali obletnico smrti Števana Küzmiča. Imajo mnogo želja, posebej glede prevodov protestantskih piscev. Ogromno je še neraziskanega. Trenutno se dela bolj ljubiteljsko, ker sredtsev ni. Pomembno je, da smo v letu 2008 dobili lep objekt v Puconcih, kjer se odvijajo različni dogodki.
- Viktor Žakelj: Lojze Drašler razmišlja, da bi Küzmičevi hiši poklonil grafike.
- Duhovnica mag. Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek: Ni tako črno v Mariboru, dejavnosti Evangeličanske cerkve so pestre, prireditve okrog dneva reformacije so zaživele. Veliko se dogaja – prireditev je tradicionalna, bila je 2008 ob Trubarjevem rojstvu, postavljenih je bilo več grafik. Leta 2012 bo Maribor evropska prestolnica kulture, 2012 je Evangeličanska cerkev v Mariboru praznovala 150 let delovanja na tem mestu. Prizadevali si bodo, da se ob Betnavi postavi obeležje. Na Trubarjevi ulici naj bi naredili nekaj, kar bi pričevalo o dogajanju v času protireformacije. Leta 2012 bi morda bil čas za zagon podružnice. Lahko bi bil sedež v prizidku cerkve, potrebni pa so ljudje, ki so gonilna sila. Vladimira pozna tiste, ki sodelujejo s cerkveno občino. V prihodnje še naprej računa na skupno sodelovanje z Janezom Rozmanom.
- Viktor Žakelj: Res je, pomebni so ljudje, Vladimira je veliko postorila. Škoda, da nismo v stanju kaj sklonirati. Rabili bi še kakšno Mesaričevo. Pohvaliti jo velja kot duhovnico in izobraženko. Tudi v druga okolja morajo priti taki ljudje, da nam bo dobro.

• Geza Farkaš: Gospod škof je še posebej prosil, da ga za odsotnost na občnem zboru opraviči, od hišnega prijatelja mama je umrla in ima poslovilni obred.

• Mihael Glavan: Glede konceptualnih zadev bi spregovoril ob drugih priložnostih. Društvo razume kot kulturno društvo, njegovo mesto je v kulturnem in etičnem delovanju, saj je to tista gonilna sila, ki bi pritegnila članstvo. Morali bi se povezovati s Trubarjevim forumom. Gre za to, da bi bila prevedena v sodobno slovenščino vsa Trubarjeva dela. Slovenci bi morali Trubarjevo domačijo bolje izrabiti: poslovno, kot promocijsko lokacijo, turistično, gostinsko ... Podpira prizadevanja glede Trubarjeve hiše v Lubljani. Decemberska prireditev ob obletnici požiga knjig se je prijela – to naj bi bila prireditev življenja slovenske knjige, naj bi bila za meščane prijetna. Pojavil se je nov prevod Dalmatinove *Biblije* na Hrvaškem, je na prodaj, ni nikogar, ki bi to lahko kupil. Daje pobudo, če bi kdo našel kupca, da bi bilo lepo, če bi to pristalo v neki knjižnici, univerzi ...

• Nada Norčič: Z Nikolajem Beerom se pogovarjamo o retrospektivni razstavi slikarskih kolonij »Primož Trubar«, ki bi bila v Ljubljani.

• Viktor Žakelj: Zahvala Marku Zoretu za naše izlete. Zdravje mu več ne dopušča, da bi bil še naprej tako aktiven, zato moramo v to zagristi drugi (Marija, Nada, Laci, Violeta ...).

6. Razno

Pod to točko ni bilo razprave.

Zapisnikarica: *mag. Marija Kuhar*
Overovatelja: *Nada Norčič, Ladislav Pojbič*

SLOVENSKO PROTESTANTSKO DRUŠTVO PRIMOŽ TRUBAR

v letu 2010

Našemu društvu se še vedno pridružujejo novi člani, kar kaže na to, da naša družba sprejema Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar kot potrebno in še vedno vitalno. Tako imenovana kriza, v kateri smo se znašli, se vse bolj razumeva kot normalno stanje stvari, drugače rečeno: vsesplošna konjunktura, ki smo ji bili priča prejšnje desetletje, je za vedno neponovljiva preteklost. Ljudje se počasi prilagajamo novim razmeram in vse več jih je med nami, ki si zastavljajo vprašanje, ali je morda mogoče današnje stanje primerjati s katerim od preteklih obdobij. Odgovor je en sam: 16. stoletje, čas reformacije in protireformacije, začetek novega veka, v marsičem spominja na današnji čas. Vse se lomi: ekonomija, vrednotni sistem, varnostne razmere so vse bolj zapletene in spopadi večjih razsežnosti niso izključeni. Razmere so, mutatis mutandis, enake kot tedaj, ko je »slovenski Luther« ponujal »čisti evangelij« svojim »lubim Slovencem«. Tudi ta čas potrebuje novo ekonomijo, staro dobro protestantsko etiko in drugačne, neizkoriščevalske odnose med ljudmi in narodi. Trubar tako postaja (spet) zanimiv, s tem naše društvo in seveda tudi »verovanje na protestantski način«.

V letu, ki se izteka, smo bili zaposleni z naslednjim:

1. Izletniška dejavnost se je iztekla v načrtovanem okviru. Bil je morda kak kratek izlet po slovenskih krajih manj, kakor kako leto prej, a tisto, kar je bilo opravljeno, je bilo kvalitetno, poučno in sproščujoče obenem.

2. Uredniški odbor ter uredniki Marko, Dušan in Kazimir so nas ter domačo in tujo strokovno javnost osrečili s kvalitetnima izdelkoma. Revija *Stati inu obstati* počasi postaja osrednja revija za »protestantiko« v tem našem geografskem okolju. Razveseljivo je, da postajajo sodelavci mladi izobraženci. *Lubi Slovenci* pa ostajajo kvalitetno društveno glasilo.

3. Ljubljana je dobila prepotrebno »Trubarjevo hišo literature«. Zanjo si je društvo prizadevalo že dolga leta. Naše društvo pa bo v naslednjih letih prispevalo v to hišo tudi programske vsebine. Mestnim oblastem izražam zahvalo za ta uspešno izvedeni projekt.

4. To leto smo se posebej trudili, da bi Trubarjevina postal »muzej nacionalnega pomena«, kar si Trubar in reformacija zaslužijo. Tu je bil posebej dejaven Matjaž. Upam, da v naslednjem letu le uspemo.

5. Šentjerjnej je dobil spomenik Primoža Trubarja. Zahvala gre lokalnim podjetnikom in posebej pobudniku g. Majzlu.

6. Ljubljana – točneje g. Janković s svojimi sodelavci – pa je realizirala društveno pobudo, da se postavi spomenik »slovenskim reformatorjem, s tem slovenski knjigi oz. kar slovenski kulturi«, ki ostaja najbolj prepoznavna sestavina slovenstva.

7. Prekmurski del društva, skupaj z Evangeličansko cerkvijo in Občino Moravske Toplice ter sponzorji, je tudi letos organiziral slikarsko kolonijo. Gospodje Farkaš, Kokalj, Beer in Obal so se spet izkazali. Hvala vam!

8. Podružnica v Krškem ostaja aktivna. Letos so nas razveselili z veliko pridobitvijo – Dalmatinovo *Biblijo*. Krško je razveseljiv primer dobrega sodelovanja z občino.

9. Pri pridobivanju sponzorskega denarja smo bili kar uspešni. Naj tako ostane.

10. Še vedno nismo uspeli pridobiti »poslovnih prostorov«. Prvi koraki iskanja v tej smeri so bili storjeni. Upam, da skupaj z mestom Ljubljana najdemo primerno rešitev.

11. Še vedno pa, žal, nismo širše zanimivi za mlade. Razmišljajte, kaj nam je storiti!

mag. Viktor Žakelj, predsednik

REVIJA *STATI INU OBSTATI*, ŠT. 11-12

Stati inu obstati kot »revija za vprašanja protestantizma« ni usmerjena predvsem ali celo zgolj v preteklost (reformacija 16. stoletja): z objavami v dosedanjih številkah in tudi v letošnji smo to dokazali in dokazujemo. Pa vendar fascinantne osebnosti in dogajanja iz te preteklosti – navsezadnje prav zaradi njihovega pomena za sodobnost – vedno znova izzovejo našo pozornost. Če smo se po veliki Trubarjevi obletnici leta 2008 lani posebej spomnili 500. obletnice rojstva Jeana Calvina, je letos za nami *450. obletnica* smrti Luthrovega najožjega sodelavca *Philippa Melanchthona* in ne brez zveze z njim tudi *460. obletnica izida prve slovenske knjige.* Prav pri Melanchthonu sta bili najtesneje združeni in prepleteni dve korenini, iz katerih je pognala tudi prva slovenska tiskana, knjižna beseda: versko reformatorska in humanistična. Vodilno in gonilno pri tem je bilo novo reformatorsko doživetje *Evangelija*, Božje besede kot edinega vira in okvira krščanske vere; opravičujoče in osvobajajoče Božje besede, ki izhaja iz Božje Besede, Jezusa Kristusa, in vodi k njej; vere, ki je zato vsa v službi Besede in zato služi tudi besedi, po kateri je Beseda prišla in prihaja do ljudi. Skrb za tako besedo in evangelij je že zato najvišja Božja služba, služba Besedi, Kristusovi slavi, in hkrati najvišje dobro, humano delo za ljudi. Skrb za Božjo besedo in njeno dostopnost (»zastopnost«, kakor pravi Trubar) nujno usmerja tudi k skrbi za »zastopnost« jezika in jezikov te besede, najprej tistih, v katerih je bila najprej oznanjena in zapisana, in potem tistih, s katerimi je bila posredovana naprej in v katerih je bila oznanjana, brana, poslušana in razumljena. Slednjega pa seveda ni bilo in ni brez skrbi za druge pogoje »zastopnosti« teh jezikov, skratka humanistične skrbi za pismenost in izobraženost vseh ljudi na vseh ravneh. Melanchthon, reformator-humanist in humanist-reformator, je to povezanost Božje besede in besede človeških jezikov jasno izrazil na načelni ravni in izpričal s svojim življenjem in delom. V reviji bomo tudi z izbranimi Melanchthonovimi odlomki in komentarji nekoliko osvetlili to pri nas manj znano in spoznano versko reformatorsko stran.

Melanchthonovo prepričanje o sami (notranji) veri kot »najvišji Božji službi« in njegovo vztrajanje, da je treba duhovniško službo dojemati kot služenje Božji besedi in iz nje, saj da so tudi zakramenti v bistvu »vidne besede« (Avguštin), nas seveda prav v letu, ki se izteka, neizogibno sooči s katoliškim pojmovanjem duhovništva. Katoliška cerkev je v svetovnem merilu in tudi pri nas minulo leto obeležila kot *leto duhovništva*, leto duhovniškega poklica. V Sloveniji je bilo na svoj način obeleženo tudi z velikopoteznim *evharističnim kongresom*, katerega najbolj vidni, spektakelski vrhunec je bila veličastna parada ceremonialno opravljenih škofov in duhovnikov – kot hotena ali nehotena apoteoza katoliškega duhovništva. Prav groteskno je, da je vatikanska Kongregacija za versko doktrino pod pritiskom letošnjih javnih pedofilskih škandalov ostro obsodila pedofilijo in zaostrila cerkvene kazni v istem dokumentu, v katerem je v obrambo svetosti duhovniškega poklica obsodila tudi posvečevanje žensk za duhovnice in skupno obhajanje zakramenta evharististije/Gospodove večerje katoliških in protestantskih duhovnikov. (O tem katoliški časopis *Christ in der Welt*, št.30/ 2010, in *Evangeličanski list*, 7/ 2010.) Abstraktne in sofisticirane razprave o različnih razumevanjih in načinih Jezusove navzočnosti v tem zakramentu se na katoliški strani povezujejo s takim pojmovanjem duhovništva, v imenu katerega zavračajo protestantske duhovnike kot prave delivce zakramenta (in protestantske cerkve kot »cerkve v pravem pomenu besede« in s pravim zakramentom obhajila), ne glede na leta 1999 sprejeto skupno izjavo katoliške in evangeličanske Cerkve o opravičenju kot nekdaj glavnem spornem vprašanju. Melanchthon je, nasprotno, v svojem času v imenu bistvenega kot skupnega – oznanjanja Božje besede, z zakramenti vred – sprejel kot nevtralne, zunanje *adiafore* tudi obredne razlike pri načinu podeljevanja zakramentov, vključno z njihovim številom. Držal se je načela, da je treba biti toleranten, kolikor je (čim več) možno, in netoleranten (le), kolikor je nujno. Ali je v Katoliški cerkvi še vedno glavno vodilo: tolerance, kolikor je nujno, netolerantnosti, kolikor je mogoče (kot se sprašuje tudi Ulrich Beck v knjigi *Lastni bog)*?

Letošnje **Razprave, študije** začenjamo s članki, ki so posvečeni reformaciji in protestantizmu 16. stoletja. Začenjamo s tremi študijami, ki osvetljujejo in analizirajo doslej manj znane plasti in vidike slovenske reformacije. Jonatan Vinkler v izčrpni in inovativni razpravi, ki povzema njegovo delo pri pripravi četrte knjige Trubarjevih *Zbranih del*, prikaže in analizira vsebinske in glasbene vidike slovenske protestantske pesmi in se pri tem posebej ustavi pri pomenu, ki ga je v (luteranskem) protestantizmu imela glasba in glasbena umetnost. Lucijan Adam nam vestno in natančno dokumentirano predstavi Dalmatinovo *Agendo*, njene predhodnice, vire in mesto v liturgični literaturi. Dalmatin ni bil le avtor največjega versko-literarnega dosežka slovenske reformacije, prevoda vsega *Svetega pisma* in temeljitega teološkega predgovora, pisec katekizma in pesmarice, ampak tudi avtor priročnika za delo (slovenskih) protestantskih duhovnikov – in to vse poenoteno v duhu württemberškega luteranstva. Avtorjeva analiza razločno pokaže Dalmatina kot predstavnika drugega obdobja celovitega in disciplinirnega protestantskega verskega delovanja v slovenskem jeziku, drugačnega od Trubarjevih tudi samosvojih poti. Kristina Klemenčič upravičeno uvrsti tudi Matijo Trosta med zaslužne slovenske prote-

stante 16. stoletja. Njegov prevod znamenite pridige s Trubarjevim življenjepisom, ki jo je ob Trubarjevi smrti napisal in prebral ugledni tübingenski teolog Jakob Andreae, je bila skupaj s Trostovimi lastnimi verzi o Trubarju prva osvetlitev in počastitev Trubarjevega dela v slovenščini.

Dve razpravi posegata v reformacijsko zgodovino nam najbližjih sosednjih dežel, s pomembnimi zvezami s slovenskim prostorom tudi v reformacijskem obdobju. Fanika Krajnc-Vrečko piše o Matiji Klombnerju in Vlačiću. Nemško različico tega prispevka je pripravila kot referat za letošnji simpozij o Matiji Vlačiču v njegovem rojstnem Labinu v Istri (v prihodnjih številkah bomo skušali objaviti še kakšen prispevek s tega simpozija). Medtem ko je Trubar svoje reformatorsko delo usmerjal in odmerjal glede na potrebe svoje »Cerkve Božje slovenskega jezika«, je Matija Vlačić svoje zanesljivo izjemne duhovne moči in zmožnosti odločno in odmevno uveljavljal v širšem nemškem (teološkem) prostoru. Posredno in neposredno je bil vključen tudi v dogajanje v »slovenskih deželah«. Ne nazadnje je bil eden od glavnih »protiigralcev« Philipa Melanchthona oziroma *filipistov*, ki so mu sledili. Trubar seveda nikdar ni bil flacijanec, prej nasprotno, toda vse kaže, da si z Flacijem Illiyricom osebno nista bila nasprotnika ali celo sovražnika. To nakaže tudi analiza svojevrstnega trikotnika Klombner–Vlačić–Trubar. Tudi o Matiji Klombnerju, enem od začetnikov nemškega protestantskega gibanja v Ljubljani in njegovem mestu v zgodovini slovenskega protestantizma, še ni bila izrečena zadnja beseda. Tomaž Jurca predstavlja *Il Beneficio di Christo* kot osrednji spis italijanske reformacije. Italijanski prostor je bil po eni strani pomemben posredovalec švicarskih reformacijskih tokov k našim deželam (spomnimo se le na tržaškega škofa Bonoma in Trubarja), po drugi strani pa so bile Kranjska, Koroška, Goriška pomembna opora in spodbuda italijanskim protestantom, posebej na obmejnem območju Trsta, Furlanije in Istre (kakor raziskuje pomembni italijanski zgodovinar tega evropskega območja Silvano Cavazza). Vsaj luteranstvo je bilo v teh deželah po Augsburškem miru 1555 uradno priznano, medtem ko je bil v Italiji, tudi v Beneški republiki, ves protestantizem preganjan z inkvizicijo. Navsezadnje je Ungnadov (in Trubarjev) biblijski zavod v Urachu poleg slovenskih in hrvaških knjig tiskal tudi italijanske. Natisnil je v lepi izdaji tudi *Il Beneficio di Christo*: lahko smo jo videli na razstavi najlepših tiskov Ungnadove tiskarne, ki jo je iz svoje zbirke pripravila Baselska knjižnica v ljubljanski NUK v Trubarjevem jubilejnem letu.

Dve razpravi, vsaka na svoj način, prepričljivo pokažeta na umeščenost reformacije na Slovenskem v širši – čeprav notranje izredno kompleksen in diferenciran – srednjeevropski prostor. Vincenc Rajšp, zgodovinar in direktor Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju, je pripravil svoj prikaz reformacije na Slovenskem za dunajski mednarodni simpozij o reformaciji v srednji Evropi, katerega soorganizator je bil Slovenski znanstveni inštitut. Njegova avtorska slovenska različica prispevka na simpoziju dokumentira podani prikaz značilnosti in izvirnosti slovenske reformacije v 16. stoletju in hkrati avtorjevo sodobno strokovno opozorilo krogu srednjeevropskih znanstvenemu krogu nanje.

Posebno pozornost med objavljenimi razpravami gotovo zasluži raziskava avstrijskega avtorja Karla W. Schwarza o koroški vasi Zagoriče in njenem (slovenskem) protestantizmu. Opira se predvsem na doslej najizčrpnejšo predstavitev, to pa je bila knjiga Oskarja Sakrauskega (1914–2006, njegov portret nekrolog smo objavili v 3-4 številki naše revije), kar temeljito dopolnjuje z novejšimi, tudi lastnimi raziskovanji in intervjuji. Avtor je svojo raziskavo predstavil na mednarodni konferenci o manjšinah in jo upravičeno označil tudi kot prispevek k praznovanju 500. obletnice Trubarjevega rojstva. Gre za predstavitev slovensko govorečih protestantskih vernikov koroške vasi, ki so uspeli kot skriti protestanti 200 let ohraniti svojo evangeličansko vero ob (edini) pomoči slovenskih protestantskih knjig iz 16. stoletja, ki so jih skrivaj ohranjali, varovali, prepisovali in dopisovali. Tako so ob tolerančnem ediktu Jožefa II. leta 1781 dočakali pravico do (omejene) javnosti svoje vere, do svojih protestantskih duhovnikov in knjig. Toda žal so tedaj lahko dobili le nemške duhovnike in nove nemške protestantske knjige. Kljub ponovnemu natisu stare Dalmatinove knjige iz leta 1784 in začetnemu prizadevanju nemških duhovnikov, da bi pridigali tudi v slovenščini, je njihova dvojna osamljenost – bili so edini protestanti v slovenskem katoliškem okolju in edini slovensko govoreči v nemški avstrijski protestantski cerkvi – naredila svoje. Ohranili so svojo evangeličansko vero, toda v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja se je pretrgala naveza na slovensko protestantsko tradicijo in slovensko identiteto. Zagoriče so izjemna zgodba o moči vere in/iz moči pisane knjižne besede. Upajmo, da je ne bo kdo zlorabljal v slogu starih versko-narodnih bojev, bodisi v smislu: glejte, kaj bi bilo s slovenstvom, če bi naši predniki večinsko postali in ostali evangeličani, bodisi nasprotno: s kakšno močjo bi razpolagalo slovenstvo, če bi z ohranjeno evangeljsko vero neprekinjeno uporabljali slovensko knjigo, razvijali slovenski knjižni jezik in kulturo ...

S *sodobno protestantsko teologijo* in njenim vplivom na dojemanje danes izjemno aktualne problematike se ukvarjajo tri razprave: Ciril Sorč piše o teologiji prostora, Cvetka Hedžet Tóth o teologiji upanja (pri obeh avtorjih je v ospredju misel Jürgena Moltmanna), Nenad Hardi Vitorović pa o teologiji političnega dejanja.

Portret je tokrat namenjen Antonu Chráski, češkemu protestantskemu duhovniku, ki je dobršen del svojega življenja ob prelomu 19. v 20. stoletje posvetil »Evangeliju med Slovenci«. O njegovi zavzetosti, požrtvovalnosti in sposobnosti priča njegov samostojni prevod vsega *Svetega*

pisma iz hebrejščine in grščine v slovenščino; prevod je doživel številne (protestantske) izdaje in še danes velja med strokovnjaki za izjemen prevajalski dosežek. V nenaklonjenem katoliškem in/ali versko indiferentnem slovenskem okolju je bilo njegovo življenjsko delo hote ali nehote prezrto, pozabljeno in pozabljano. Podrobnejšo osvetlitev in zasluženo priznanje je doživelo z doktorsko disertacijo in knjigo Danijela Brkiča, ki je tudi avtor objavljenega portreta.

Rubriki **Bilo je povedano** in **Prevod** sta tokrat, kot rečeno, posvečeni *Philippu Melanchthonu* ob njegovi obletnici. S spremnim pojasnilom Dušana Voglarja je ponatisnjena Rajhmanova razprava o Trubarju in Melanchthonu iz njegove monografije o Trubarjevi *Eni dolgi predguvori.* O Melanchthonu in njegovem delu, posebej o njegovi *Apologiji* iz leta 1531, na kratko poroča Marko Kerševan, ki je tudi izbral in prevedel nekaj odlomkov iz obširnega spisa. Izbrani so bili odlomki o opravičenju po veri in o zakramentih. Nauk o opravičenju je tudi po Melanchthonovi zaslugi dojet kot središčno vprašanje reformacije in bistvo krščanskega oznanila sploh; s tem naukom povezano protestantsko pojmovanje zakramentov nazorno pokaže razhajanja s katoličtvom.

Kronika tudi tokrat objavlja govor na osrednji proslavi Dneva reformacije; letu 2009 je bil to govor predsednika Državnega zbora Pavleta Gantarja, ki se kot sociolog seveda ni mogel izogniti aktualni asociaciji na Maxa Webra in njegovo knjigo o *protestantski etiki.* Objavljeni govor Silvana Cavazze ob odkritju spominske plošče Primožu Trubarju v Gorici/Gorizii 20. 2. 2010 (naj) nas v času »ukinjanja meja« spomni na Trubarjevo preseganje meja na istih prostorih v drugih časih.

Za konec tudi tokrat zahvala vsem sodelavcem revije, ki so z zavzetim delom in brez honorarjev omogočili njen izid s kar se da majhnimi stroški. Ker pa neizogibni stroški vendarle niso bili zanemarljivi in jih je bilo treba pokriti, hvala tudi sponzorjem, donatorjem in naročnikom. Javnih sredstev, namenjenih za knjige in revije prek Javne agencije za knjigo, tudi letos nismo mogli dobiti. Pokazalo se je, da revija *Stati inu obstati* ni po meri nobenega od njenih razpisov. Prijavili bi se lahko nanje, če bi revija v preteklosti izhajala večkrat na leto, ali če bi (kot knjižna izdaja, kot zbornik) za avtorske honorarje po ceniku agencije zbrali sami tretjino sredstev, s čemer pa bi stroške izhajanja revije bistveno povečali.

Marko Kerševan

REFORMACIJA - IKONA SLOVENSTVA

Na 656 straneh in z naslovom *Reformacija na Slovenskem (Ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)* je izšla 27. številka zbornikov *Obdobja*; zbornike izdaja Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko na ljubljanski Filozofski fakulteti, zalaga pa Znanstvena založba Filozofske fakultete. V tem zborniku so objavljeni prispevki na Mednarodnem znanstvenem simpoziju v Ljubljani od 20. do 22. novembra 2008 na isto temo in zdaj je pred nami zajetna in bogata knjiga o reformaciji kot tistem izstopajočem zgodovinskem obdobju, »do katerega imamo Slovenci izrazito vrednostni odnos« (str. IX), kakor pravi glavni urednik Aleksander Bjelčevič, ki reformacijo pri nas upravičeno imenuje »ikona slovenstva« in poudari, da je bila »strastno gibanje, kar lahko razberemo iz Trubarjevih besedil« (str. XI). Enega od glavnih namenov in prispevkov tega simpozija je še najlaže ponazoriti s temi urednikovimi besedami: »Uskladiti ikono slovenstva z versko gorečnostjo povzroča nelagodje; kot da se branimo sprejeti dejstvo, da je ena od osrednjih osebnosti slovenske zgodovine duhovnik, ki je veri dobesedno posvetil vse in celotno življenje ter zaradi nje sprejel izgnanstvo. Učiti se sprejemati reformacijo tudi táko, kot je bila s stališča reformatorjev samih, je lahko šola za medkulturni dialog, ko smo bili leta 2008 že ravno v letu takega dialoga. Mislim, da smo na tem simpoziju prispevali tudi k temu.« (Prav tam.) Njemu in njegovi požrtvovalni ekipi gre vse priznanje, najprej za organizacijo simpozija in zdaj še za izdajo zbornika, ki objavlja večino referatov udeležencev tega odmevnega znanstvenega srečanja izpred dveh let. Vsem hvala in iskrene čestitke k njihovi zmagi vztrajnosti.

Ko listamo po tem vzorno urejenem zborniku takoj opazimo veliko število imen, ki sodelujejo z objavami. Mnogo, mnogo preveč (kar 51) jih je, da bi jih lahko vse omenili, kar bi bilo tudi najbolj pravično, pošteno in objektivno (vsi sodelujoči in njihove teme so našteti v rubriki *Kronika* v naši reviji *Stati inu obstati*, 2009, št. 9-10, 405–407), zato seveda skušam opozoriti samo na nekatere, ki izstopajo v kontekstu medkulturnega dialoga. Naj omenim zanimivost, ki je takoj pritegnila pozornost. Dorothea König (Würzburg) namreč v svojem prispevku *Nemško poznavanje Slovenije v Trubarjevem času* razmišlja, »kdo je v preteklosti pisal o slovenskem prostoru« (str. 607), in ugotavlja, da so to bili izobraženi ljudje, humanisti, reformatorji; posreduje nam ime Joachim von Watt oz. Joachim Vadian (Joachimus Vadianus), ki je o slovenskem prostoru pisal v svojem delu *Pomponii Melae De orbis situ libri tres* in v spisu *Epitome trium terrae partium*, in podatke. da se je rodil 29. novembra 1484 v St. Gallenu (Švica), kjer je 6. aprila 1551 tudi umrl (str. 608). S skrajno in vzorno natančnostjo nam avtorica posreduje še nekaj imen in kronik, ki vsebujejo zgodovinska poročila o slovenskih deželah,

in to že iz zgodnjega 16. stoletja. Avtorica se zaveda, da pri teh piscih beseda »Slovenija« ne nastopa, poudarja pa, da se je veliko pisalo o slovenskih deželah, zato je treba znati »poiskati prava mesta« (str. 617). Sama jih je in njenemu prispevku smo lahko zelo hvaležni.

V Zborniku *Reformacija na Slovenskem* je pet tematskih delov, in sicer tale: *Književnost, Didaktika in pedagogika, Jezik, Glasba in slikarstvo, Kultura, zgodovina in biografika.* V prvem delu v svojem prispevku *Filološki in teološki vidik besede pri Primožu Trubarju (odlomek)* Marija Stanonik ugotavlja, da se je po Trubarjevi zaslugi »slovenski protestantizem teološko utemeljeval predvsem na apostolu Pavlu« (str. 177). Protestantizem in reformacija sta navzoča celo v esejistiki Marjana Rožanca, kakor beremo v članku *Protestantizem v esejistiki Marjana Rožanca* (str. 113-121) Anite Laznik, ki poudarja, da omenjeni dejstvi zelo vplivata na Rožančevo doživljanje slovenstva; pri tem opozarja na njegovi deli *Manihejska kronika* (1990) in *Brevir* (1991). Matija Ogrin v prispevku *Skalarjev rokopis, 1643. Meditativna proza v kontekstu katoliške obnove* ugotavlja, da je »Skalar uvedel v slovensko slovstvo 17. stol novo literarno zvrst - meditativno prozo«; njegovo besedilo *Vselai inu nikoli, to je vezhnost* je izvirno delo in nov pojav, spis *Vsakdanie spomishlane vernih karshanskich dushiz* pa »je v slovensko literaturo kot prvi prinesel renesančno temo o dostojanstvu človekove narave« (str. 129). V obeh Skalarjevih spisih je precej novih »močnih čustvenih elementov«, za te pa »forma teološke razprave« ne zadošča več; da »jih je Adam Skalar lahko izrazil, je moral ustvariti novo obliko - in ustvaril je prvo slovensko meditativno prozo« (prav tam).

Vsekakor je zanimiv drugi del *Didaktika in pedagogika* s svojimi sedmimi prispevki. Tadej Vidmar v svojem sestavku *Ideja vseživljenjskosti učenja pri slovenskih protestantih* poudarja, da je reformacija »s svojima zahtevama po individualiziranem vzpostavljanju stika z Bogom in po tem, da naj bi Sveto pismo prebirali verniki sami v svoji materinščini, postavila novo paradigmo razumevanja učenja skozi vse življenje, ki pravzaprav implicira nekatere komponente sodobnega koncepta vseživljenjskega učenja« (str. 265). V poglavju *Jezik* Irena Orel v svojem članku *Kranjski jezik v besedilih 16. in začetka 17. stoletja* ugotavlja, da je Trubar uspel dvigniti slovenski jezik »iz liturgične prakse na knjižno raven« (str. 401), in v sklepnem delu svoje študije povzema, da je Trubar naš jezik »povzdignil iz govorne anonimnosti v knjižno razvito in mednarodno ugledno večfunkcijsko jezikovno prepoznavnost« ter hkrati slovenščini tudi začrtal »kontinuirani razvoj do današnje evropske združevalno naravnane 'globalnosti', ki so jo poznali tudi v obdobju humanizma in reformacije« (str. 414), čeprav v povsem drugačnih zgodovinskih okvirih.

Najkrajši del – s samo z dvema prispevkoma – *Glasba in slikarstvo* nam najprej odkriva zgodovinski pomen gradu v Negovi. Raziskovalka Simona Menoni v prispevku z naslovom *Poslikava nekdanje kapele v gradu Negova* opozarja na tole dejstvo: »Da je poslikava kapele gradu Negova nedvomno rojena iz luteranskega duhovnega prepričanja, priča še v poslikavo - na loku emporine odprtine - umeščena upodobitev Luthrovega heraldičnega znamenja, t. i. Luthrove rože.« (Str. 480.) Ikonografski koncept notranjščine te kapele »izpričuje protestantsko miselnost naročnika« (str. 473). V prispevku *Dalmatinova pesmarica in slovensko reformirano bogoslužje* muzikolog Jurij Snoj med drugim ugotavlja, da je evropska reformacija »močno posegla v glasbeno življenje 16. stol« (str. 483) in tako velja »Dalmatinova pesmarica iz leta 1584 za najbolj dovršeno od vseh slovenskih protestantskih pesmaric« (str. 497); zadnji del pesmarice prinaša celo »vsakdanjiškim priložnostim namenjene pesmi: jutranja pesem, otroška pesem, ki vsebuje besedilo, namenjeno jutru, in besedilo, namenjeno večeru, večerna pesem, pesem pred jedjo in dve pesmi po jedi« (str. 499).

Vsebinsko, tematsko in idejno zelo bogat je peti del *Kultura, zgodovina in biografika*, kjer najprej osupli beremo prispevek *Poskus pojasnitve vprašanja o izvoru Trubarjevega rodu* Andreja Bartola o tem, da se danes nihče pri nas v Sloveniji ne piše Trubar, podobnega priimka ne najdemo niti v okolici Trubarjevega rojstnega kraja, »v Republiki Sloveniji po stanju z dne 31. 12. 2007 ni nikogar, ki bi se pisal Truber ali Trobar ali Trober« (str. 508). Pisec članka pri tem skuša razvijati hipotezo o nastanku priimka Trubar, čeprav kot poudarja, tudi precej »na intuiciji in spekulaciji« (str. 511). Vsekakor nas preseneti z ugotovitvijo, da »obstaja več toponimov Trubar na območju Bosne in Hercegovine«, odkoder so se zaradi turškega zavojevanja mnogi preseljevali na zahod, in tako po Bartolu »ni mogoče povsem izključiti domneve« o povezanosti Trubarjevega rodu z »južnoslovanskim prostorom« (str. 507).

Kar dva prispevka govorita o Nikodemu Frischlinu, ki je bil naslednik Adama Bohoriča in dve leti rektor stanovske šole v Ljubljani. V prvem prispevku *Nikodem Frischlin - nemirni poet, rektor protestantske stanovske šole v Ljubljani (1582-1584)* avtor Jože Ciperle opozarja, da je Nikodem Frischlin znamenita in zelo samozavestna osebnost 16. stol., ki je hkrati humanist, šolnik, pesnik, filolog in med drugim še astronom. V vsebinskem pogledu je program stanovske šole v Ljubljani, ki jo je vodil, »ustrezal načelu, da se z znanjem jezikov pride do znanja stvari, torej da se na gimnazijah poučujejo jeziki, na univerzi pa stroke«. Za »razliko od poznejših jezuitskih gimnazij se je na protestantskih gimnazijah poučevala tudi logika (dialektika)«, kajti znanje jezika »(klasične latinščine), dialektike in retorike je po mnenju humanistov in protestantskih šolnikov pomenilo vrhunec izobrazbe, ki jo more dati latinska šola, namreč elokvenco - to je sposobnost izražati se jezikovno pravilno, logično in učinkovito« (str. 563).

Nikodem Frischlin spada med tista zanimiva imena, ki so jih zelo natančno proučevali. Tako v drugem prispevku o njem Peter Scherber poudarja, da je bil Frischlin, sicer osebnostno zelo protislovna osebnost, povrhu še ogorčen nasprotnik »plemiške arogance« in »nepravilnosti plemstva«, Kranjska je bila zanj »trenutek miru«, celo »čas delovne atmosfere, prostor vzajemnega spoštovanja in razumnega diskurza« (str. 645). Kot humanist pozne renesanse je bil Frischlin »vešč mnogih znanosti: jezikoslovja in pedagogike«, ki se je skušal »tudi profilirati v najbolj perspektivni in spekulativni znanosti svojega časa, tj. astronomiji, kot sodobnik in osebni znanec Johannesa Keplerja in Giordana Bruna« (str. 641). Po vsej verjetnosti naj bi povabila Frischlina v Ljubljano, da bi sprejel mesto rektorja ljubljanske stanovske šole »dva bivša tübingenska študenta«, in sicer »Krištof Spindler in Hieronymus Megiser« (prav tam). Gledano s celote zbornika je to nedvomno najbolj romantična in intelektualno-vznemirljiva osebnost, ki je celo raziskovalcem v Nemčiji pustila marsikaj v trajno in obravnave vredno dediščino.

Marko Kerševan v svojem prispevku z naslovom *Reformacija, protestantsko krščanstvo in značilnosti moderne družbe* poudarja, da v sami »reformaciji ne gre iskati niti vzroka niti izvora moderne družbe ali kapitalizma«, upoštevati pa je treba, da »moderna družba in njene značilnosti v svojem zahodnem razvoju niso nastale brez krščanskih religioznih spodbud in opor, ki jih je v največji meri nudilo prav protestantsko krščanstvo« (str. 595). Reformacija je po Heglu kot sonce, »ki vse preobrazi«, in njeno žlahtno sporočilo pove, da je »človek sam po sebi določen, da bo svoboden« (prav tam). Pri tem Kerševan upošteva še mnoga druga imena, s katerimi pokaže na trajno aktualnost protestantizma. To je vsebinsko zelo bogat in kvaliteten članek, vidno izstopa s svojo pojmovno natančnostjo. Naj tukaj omenim njegov poudarek na izrazu »protestantsko krščanstvo«, ki nas usmerja na »versko jedro – krščansko jedro protestantizma in njegov pomen ter ne na njegove druge zunanje ali obrobne značilnosti«, protestantizem pa »je v svojem jedru 'krščanstvo na protestantski način'« (str. 597). V svojem članku *Paul Tillich - kaj je to protestantsko načelo* sem prikazala Tillichovo filozofsko teologijo, ki poudarja, da nam religija omogoča izkušnjo svetega, nečesa, kar je nedotakljivo, kar nas navdaja s strahospoštovanjem, kar je poslednji smisel, vir najvišjega poguma. Sveto je po Tillichu kot izpolnjena, celo *najvišja skrb* za celoto bivajočega. Človek izkusi sveto na dva načina: kot danost in kot zahtevo, kar sta tudi elementa vsake religije. »Če svetost razumemo pretežno kot danost ali kot svetost biti, potem imamo zakramentalno vrsto religije (katolicizem). Če pa sveto razumemo kot zahtevo ali kot svetost najstva (etičnosti), potem govorimo o eshatološki vrsti religije (protestantizem). Zakramentalno vrsto predstavlja duhovnik, eshatološko pa prerok in protestantizem je preroški protest proti zakramentalni interpretaciji verovanja.« (str. 571)

Zadnji prispevek Igorja Škamperleta *Verska reformacija in prenova Cerkve - stičišča, nasprotja, dileme* izpostavlja med drugim etični vidik verovanja in poudarja, da so reformirane cerkve iz potrebe po prenovi zavrnile tradicijo ter poudarile »izključnost vere, moralnost kot njen garant, ki je lahko vredna milosti, ter Sveto pismo kot edini legitimni temelj človekovega odnosa do Boga«. Toda človek je »v svetu sam«, s pomočjo vere - če je dovzeten - se v njem »prebudijo dovzetnost, skrb in odgovornost za delo v tem svetu. Iz tega lahko razumemo tudi Trubarjevo srčno moč, pogum in voljo po pisanju slovenske besede. Lahko smo mu hvaležni.« (str. 656) In moram dodati, da mu vsekakor smo.

Zbornik je zelo zgledna knjiga; če ga ocenjujemo po znanstveno-raziskovalni plati, je nedvomno odličen in zelo soliden dokument našim zanamcem o tem, kako smo doživljali 500. obletnico Trubarjevega rojstva. Škoda, da niso vsi referenti s simpozija oddali svojih referatov v objavo. Kljub temu ne morem zamolčati nečesa, namreč tega da, prikazi reformacije in protestantizma pri nas nekam nerazumljivo zaobidejo dejstvo, da je protestantizem v Sloveniji živ, da je živeto življenje in nikakor ne samo pojav šestnajstega stoletja, kakor da bi bil kakšen kulturni dinozaver. Te poudarke pogrešamo mi, ki živimo v protestantskem okolju, predvsem v Prekmurju, kajti protestantizem oziroma protestantsko krščanstvo je pri nas kontinuiteta in ne preteklost, na to dejstvo pa smo lahko samo ponosni. Tako moram spet poudariti, da sem mnoge prireditve, srečanja, razstave, simpozije, kongrese ob 500. obletnici Trubarjeva rojstva doživljala kot izrazito diskontinuiteto s tem, kar je živi, živeti protestantizem pri nas Slovencih danes, kar je dejstvo, ki obstaja in ki na srečo tudi trajno ostaja.

Zato se zelo veselim in z vsem podpiram idejo nastanka *Znanstveno-raziskovalnega protestantskega inštituta* pri nas v Prekmurju, ki bo takšno pomanjkljivo upoštevanje ali celo zamolčevanje odpravil. Tudi tokrat moram spet opozoriti na moč protestantizma, ko gre za idejo solidarnosti, ki je ta-drugo pravičnosti, je živeta etičnost in je zavidljiva v večinskih protestantskih deželah severne Evrope. Za idejo organizirane solidarnosti smo protestantizmu lahko samo hvaležni, kajti samo takrat, ko je solidarnost že v izhodišču vgrajena - in to kot nosilna komponenta - v sistem delovanja ustanov, političnih, ekonomskih, izobraževalnih, socialnih, pravnih in še drugih, je demokracija zares pristna, za ljudi, za vsakega človeka in proti nikomur. In ti zgledi so živi, delujejo in nas povezujejo tako, da je to kratko človekovo življenje, v času od njegovega rojstva do smrti, varno, skratka, da v življenju domujemo - in ideal bivanja se potem lahko zares imenuje domovanje.

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

VRNIMO LJUDEM KNJIGO

Mestna občina Ljubljana in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar sta v četrtek, 23. decembra 2010, znova pripravila kulturno prireditev *Vrnimo ljudem knjigo.* Prireditev poteka vsako leto pred Mestno hišo na Mestnem trgu, kjer je v tlak vzidana bronasta plošča v spomin na sežig velikega števila protestantskih knjig na prav ta dan leta 1600, kar je bil eden izmed ukrepov protireformacijskih komisij za izkoreninjenje protestantizma v habsburških deželah Kranjski, Koroški in Štajerski.

Predsednik društva mag. Viktor Žakelj je v kratkem nagovoru med drugim povedal:

»Danes bi rekli, da je tedaj šlo za kratenje individualnih in kolektivnih pravic človeka in človeštva, za barbarstvo, ki se je tudi kasneje – v taki ali drugačni obliki – še večkrat ponovilo. Je danes kaj drugače? Je in ni. Je zato, ker je vse več knjig, ki so ljudem dostopne, ni pa zato, ker več knjig ne pomeni avtomatično že več resnice, več svobode, manj revščine.

Društvena pobuda izpred več let, ki jo že vsa leta realiziramo z Mestno občino Ljubljana, počasi dobiva želeno obliko. Šlo nam je in nam gre, da ob vsakokratnemu spominjanju na te žalostne dogodke pred domala pol tisočletjem rečemo odločni ne slehernemu nasilju nad besedo, ki poganja kolo napredka. Naj se v naslednjih letih pomnoži število stojnic, ki bodo ponujale brezplačno knjige željnemu bralstvu, stojnic, kjer bo moči kupiti, pa čeprav le en dan, knjige po ugodnih cenah, predvsem pa naj bo ta dogodek pospremljen z nečem posebnim – letos je to predstavitev opravljenega dela na prevodu *Slave Vojvodine Kranjske*, tega Valvazorjevega spomenika slovenstvu.

Hvala vsem, ki to omogočate. Naj knjiga še naprej ostane naša zvesta prijateljica.«

Nekaj spominov na zadnje društvene aktivnosti: Nepogrešljivi akterji spominskega dneva ob požigu slovenskih knjig pred davnimi leti – ljubljanski župan Zoran Jankovič, predsednik društva Viktor Žakelj in tiskarski mojster Janez (zgoraj) Društveni študijski večer o Trubarju in Turkih (predavatelj dr. Jonatan Vinkler) je bil izredno dobro obiskan (spodaj)

Mercator

Najboljši sosed

Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar

Tivolska 50/10, 1000 Ljubljana

www.drustvo-primoztrubar.si

info@drustvo-primoztrubar.si

intering HOLDING